

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Blaž Bernik

PREPOZNAVANJE IN UKREPANJE OB NASILJU NAD
OTROKI V DRUŽINI

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Blaž Bernik

**PREPOZNAVANJE IN UKREPANJE OB NASILJU NAD
OTROKI V DRUŽINI**

Diplomsko delo

Mentorica: izr. prof. dr. Vesna Leskošek

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Na prvem mestu bi se rad zahvalil vsem otrokom, ki so bivali ali še vedno bivajo v Kriznem centru za mlade Ljubljana. Zahvaljujem se jim za vse osebne zgodbe, ki so mi jih bili pripravljeni zaupati med mojim prostovoljnim delom v Kriznem centru za mlade in mi s tem predstavili svoj življenjski svet. Njihove izkušnje in težke življenjske preizkušnje so bile izhodišče za pisanje tega diplomskega dela. Obenem pa želim prav vsem čestitati za ves pogum, ki ga premorejo.

Zahvaliti se želim tudi Kriznemu centru za mlade Ljubljana in tamkajšnjim strokovnim delavcem ter delavkam, ki so mi omogočili izvedbo raziskave v Kriznem centru za mlade in mi s tem izkazali potrebno zaupanje.

Hvala izr. prof. dr. Vesni Leskošek za mentorstvo, za vsa uporabna navodila, za strokovne usmeritve in pomoč pri pisanju diplomskega dela.

PODATKI O DIPLOMSKEM DELU

Ime in priimek: Blaž Bernik

Naslov diplomskega dela: Prepoznavanje in ukrepanje ob nasilju nad otroki v družini

Mentorica: izr. prof. dr. Vesna Leskošek

Kraj: Ljubljana

Leto: 2016

Št. strani: 92

Št bibl. opomb: 1

Št. prilog: 1

Ključne besede: nasilje v družini, nasilje nad otroki, posledice nasilja, ukrepanje ob nasilju, krepitev moči, medinstitucionalno sodelovanje, vloga kriznega centra za mlade

Povzetek: V teoretičnem uvodu se osredotočim na družino, njene definicije in njen pomen za posameznika. Nadaljujem z razlago nasilja nad otroki in ga povežem z družinskim nasiljem, kar podkrepim tudi z možnimi oblikami nasilja nad otroki v družini. Za prepoznavanje slednjega je pomembno govoriti o posledicah nasilja. Ena izmed teh je naučena nemoč, ki jo posebej razložim. Razložim možno ukrepanje ob prepoznanem ali razkritem nasilju. Med drugim govorim o krepitvi moči, ki je pomemben koncept stroke socialnega dela, o medinstitucionalnem sodelovanju in pravnih virih, ki so temelj delovanja vseh vključenih v procesu zaščite otroka. Omenim tudi Krizni center za mlade, ki otrokom, žrtvam družinskega nasilja, predstavlja začasno zatočišče in zaščito.

V nadaljevanju sledi kvalitativna raziskava. Z analizo spisov sem želel izvedeti, kako KCM Ljubljana odgovarja na problem nasilja nad otroki v družini, ki so tja nameščeni, ter kdo in kako je vplival na rešitev otrokove stiske. Ob tem pa si postavljam tudi druga raziskovalna podvprašanja.

Ugotovil sem, da nasilja ne prepoznavamo, otroci si sami poiščejo pomoč in nasilje razkrijejo, krizni center za mlade otroku nudi varstvo in zatočišče, ob tem pa sodeluje s centri za socialno delo, ki vodijo postopke zaščite otrok in njihove koristi, vendar posvečajo premalo pozornosti nasilju in otrokovi stiski. Prav tako centri za socialno delo ob urejanju formalnosti pogosto pozabijo na reševanje problema nasilja in stiske otroka.

Na podlagi omenjenih in drugih ugotovitev zapišem tudi predloge, ki so povezani z vključitvijo otroka, upoštevanjem vloge otroka, reševanjem problema nasilja in otrokove stiske.

Title: Identifying and acting in cases of violence against children in the family

Key words: domestic violence, violence against children, consequences of violence, acting in cases of violence, empowerment, interinstitutional cooperation, the role of the Youth Crisis Center

Abstract: In the theoretical introduction I focused on the family, its definitions and its meaning for the individual. I continued with an explanation of violence against children in the context of family violence, which forms part of the possible forms of violence against children in the family. To identify the latter, it is important to talk about the consequences of violence, one of them is learned helplessness which I specifically explained. This leads to an explanation of possible courses of action to be taken upon recognized or disclosed violence. Among other things, I talked about empowerment which is an important concept of the social work profession, institutional cooperation and legal sources who form the work foundation of all involved in the process of child protection. I also mentioned the Youth Crisis Center which constitutes a temporary shelter and protection.

I continue with a qualitative survey that I conducted at the Youth Crisis Center. By analyzing the files I wanted to learn how the Youth Crisis Center Ljubljana responds to the problem of violence against children in the family who reside there. I also wanted to know who and how influenced the outcome of a child's distress. I also raised other research subquestions connected to this.

I found that we do not identify violence against children who themselves seek help and disclose violence. The Youth Crisis Center's lack of attention to violence and a child's distress yet provides care and shelter for children while cooperating with Centers for Social Work, who are responsible for the whole process of child protection. Centers for Social Work arrange the formalities, while often forgetting to address the problem of violence and a child's distress.

Based on these and other findings, I wrote proposals related to a child's involvement, taking into account the role of the child, addressing the problem of violence and a child's distress.

KAZALO VSEBINE

1	TEORETIČNI UVOD	1
1.1	DRUŽINA.....	2
1.2	NASILJE NAD OTROKI	4
1.2.1	Psihično nasilje.....	6
1.2.2	Fizično nasilje	7
1.2.3	Spolno nasilje	8
1.2.4	Ekonomsko nasilje	9
1.2.5	Zanemarjanje.....	9
1.3	POSLEDICE NASILJA	10
1.3.1	Naučena nemoč kot posledica nasilja.....	14
1.4	PREPOZNAVANJE IN UKREPANJE.....	16
1.4.1	Zaščita in podpora otroka.....	18
1.4.2	Krepitev moči.....	23
1.4.3	Medinstitucionalno sodelovanje.....	26
1.4.4	Pravni viri na področju zaščite otroka.....	29
1.4.5	Krizni center za mlade.....	32
2	PROBLEM.....	35
3	METODOLOGIJA	37
3.1	VRSTA RAZISKAVE.....	37
3.2	MERSKI INSTRUMENTI IN VIRI PODATKOV	37
3.3	POPULACIJA IN VZORČENJE	38
3.4	ZBIRANJE PODATKOV	38
3.5	OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV	38
4	REZULTATI	43
4.1	ZAUPANJE IN PODPORA	44
4.2	PREPOZNAVANJE NASILJA	45
4.3	UKREPANJE OB NASILJU	45
4.4	POSLEDICE NASILJA	47
4.5	PROBLEM OB VSTOPU V KCM.....	48
4.6	RAVNANJE KCM	51
4.7	VLOGA CSD	57
4.8	VLOGA ŠOLE	64
4.9	VLOGA POLICIJE.....	66
4.10	VLOGA DRUGIH STROKOVNIH DELAVCEV, INSTITUCIJ, ORGANIZACIJ	67
4.11	ODHOD IZ KCM.....	68
4.12	OTROKOVA KORIST ALI OTROKOVE ŽELJE	69
5	RAZPRAVA	73
6	SKLEPI	83

7	PREDLOGI.....	86
8	LITERATURA IN VIRI.....	87
9	PRILOGE	92
9.1	OBRAZEC ZA IZVEDBO ANALIZE SPISOV	92

1 TEORETIČNI UVOD

Na začetku želim opredeliti populacijo, ki je rdeča nit tako teoretičnega uvoda kot raziskave v diplomskem delu. Ko govorimo o osebah, mlajših od osemnajst let, lahko uporabljamo termin mladostnik ali mladostnica, najstnik ali najstnica, adolescent in podobno. Sam za opisovanje populacije uporabljam izraz otrok, saj v Konvenciji združenih narodov o otrokovih pravicah (KOP, 1. člen), katere podpisnica je tudi Slovenija, pomeni otrok vsako človeško bitje, mlajše od osemnajst let. Tako v skupino otrok spadajo tudi vsi tisti, ki jih lahko drugače poimenujemo s prej omenjenimi izrazi.

Otroci spadajo med najbolj nemočne in najbolj občutljive člane vsake družbe. Krivice, nasilje, zlorabe in škodljivi vplivi lahko usodno vplivajo na otrokovo nadaljnje življenje, mu onemogočijo enakovredno uveljavljanje v družbi in preprečijo razvoj v zrelo, odgovorno in zadovoljno osebnost. Škodljivega ravnanja odraslih se otroci včasih niti dobro ne zavedajo, jasno pa je, da ga ne morejo odvrniti ali preprečiti (Bizjak 1997: 13). »Živimo v družbi, ki je izjemno tolerantna do nasilja. Kamor koli se ozremo, opažamo nasilje. To je oblika in način (ne)komunikacije, ki ga naša družba sprejema. [...] Nasilje lahko opredelimo tudi kot nespoštovanje osebnih meja druge osebe« (Plaz, Veselič 2002: 123).

Ena izmed oblik nasilja je nasilje v družini, vendar pa ta termin opredeljuje nasilje le glede na prostor njegovega dogajanja oz. na tip odnosov, kot so družinski odnosi. Zato vključuje vse oblike nasilja, ki se dogajajo v družini, ne glede na njihove povzročitelje, žrtve, odgovornost za nasilje in pogostost nasilja. Posamezne tipe nasilja znotraj družine je potrebno opredeliti in obravnavati posebej (Plaz, Veselič 2002: 175). Ker izraz nasilje v družini ne pojasnjuje, kdo so povzročitelji in žrtve nasilja v družini in odgovornost za nasilje neustrezno porazdeli na vse družinske člane, so nevladne organizacije in del strokovne javnosti pričeli namesto omenjenih terminov uporabljati izraz nasilje nad ženskami in nasilje nad otroki v družini (Plaz, Veselič 2002: 175).

Znotraj družine poleg nasilja nad otroki poznamo že omenjeno nasilje nad ženskami, nasilje nad starejšimi, nasilje nad moškimi in nasilje nad osebami z ovirami (Plaz, Veselič 2002: 175). V nadaljevanju bom obravnaval nasilje nad otroki v družini. Največ otrok v obdobju odraščanja živi s svojimi starši, skrbniki oziroma skrbnicami ali rejniki oziroma

rejnici, zato je tudi največ zanemarjanja in nasilja do otrok povzročenega s strani oseb, ki bi morale skrbeti za otroka in njegovo varnost (Aničić et al. 2015: 57). Dejstvo je, da je nasilje prepogosto družbeno sprejemljiv način discipliniranja in vzgoje otrok (Aničić et al. 2015: 17). »Zaradi ranljivosti otrok in njihove odvisnosti od odraslih je nujno, da se vzpostavi trden sistem družbene zaščite otrok ob zanemarjanju in nasilju. To je mogoče le z multidisciplinarnim pristopom, zato morajo v sistemu zaščite otroka sodelovati različne službe ter posameznice in posamezniki« (Aničić et al. 2015: 17).

Strauss (1992 v Rus Makovec 2003: 40) pravi, da nekateri raziskovalci družin celo menijo, da je nasilje v družini bolj običajno kot ljubezen. V prvem poglavju se tako osredotočam na družino in njen pomen za posameznika.

1.1 Družina

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list RS, št. 69/04 – uradno prečiščeno besedilo, 101/07 – odl. US, 90/11 – odl. US, 84/12 – odl. US in 82/15 – odl. US; ZZZDR, 2. člen) definira družino kot življenjsko skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo.

Filipčič (2002: 17) pravi, da je oblik družinskega življenja veliko in da se spreminjajo ter doda, da so te spremembe pogojene tudi s spreminjanjem funkcije družine v sodobnem svetu.

Družina pa, kljub mnogim vzgojnim in izobraževalnim institucijam, ki so vključene v socializacijo otrok, še vedno ostaja primarna socializacijska skupina (Filipčič 2002: 19).

Poznamo različne definicije in opredelitve družine, ki se v zadnjem obdobju še posebej spreminjajo, navajajo pa jih tudi različni avtorji.

Družino lahko opredelimo kot družbeno skupino in institucijo. Institucija je zato, ker je znotraj nje urejeno obnašanje njenih članov na področju človekove spolnosti, prokreacije, vzgoje in varstva ter socializacije otrok, na drugi strani pa je tudi družbena skupina, ki se s takšnim obnašanjem oblikuje in podreja navedeni ureditvi (Alinčič 1994 v Končina Peternel 1998: 13). Predvsem sta za družino značilni visoka stopnja intimnosti in

zasebnosti. Ravno to pa družino loči od ostalih družbenih skupin (Filipčič 2002: 39). Družina je najpomembnejša družbena skupina, saj ima nalogo socializacije otrok, ki je ena izmed najpomembnejših družbenih nalog (Končina Peternel 1998: 15).

Definicija družine, kakršno bi lahko izpeljali tudi iz socialno-psihološke definicije male skupine, se glasi: »Družino tvorijo dva ali več posameznikov, ki so v interakciji, imajo skupne motive in cilje; povezujejo jih skupna pravila, norme in vrednote; odnose v njej odraža in določa relativno trajna struktura statusov in vlog, v družini se oblikujeta zanjo značilna struktura moči in način vodenja; izoblikuje se relativno trajna mreža komunikacij ter statusov in vlog posameznih družinskih članov; diferencirajo se vloge glede na delitev dela; razločijo se čustveni odnosi med člani« (Čačinovič Vogrinčič 1998: 130–131). Čačinovič Vogrinčič (1998: 131) doda, da bi morda lahko rekli, da smo s tem poimenovali elemente, ki določajo družino. Odnosi med družinski člani pa se tudi spreminjajo. Prav tako se spreminjajo odnosi med generacijami, predvsem pa se spreminjajo naloge, ki jih družina opravlja v družbi (Končina Peternel 1998: 16).

Skyner (1982 v Čačinovič Vogrinčič 1998: 132) govori o družini kot interakcijskem sistemu, ki ga uravnavajo zakonitosti homeostaze oziroma pozitivnih in negativnih povratnih informacij, vzpostavljene meje, podsistemi moči in hierarhija.

Filipčič (2002: 21–22) povzame različne avtorje, ki s pojmom »družina« razumejo naslednje oblike življenjskih skupnosti:

- družino orientacije (družina, v kateri se posameznik rodi) in družino prokreacije (družina, ki jo posameznik oblikuje s sklenitvijo zakonske zveze ali s skupnim življenjem z drugo osebo);
- razširjeno družino poleg zakoncev in njunih otrok vključujejo tudi druge sorodnike (brate, sestre, starše, strice, tete itd.);
- enostarševsko družino;
- zvezo istospolnih partnerjev;
- dopolnjeno družino (življenjska skupnost starša in otrok z novim partnerjem in njegovimi otroci ali skupnim otrokom);
- nuklearno družino: oče, mati, otroci;
- samsko družino (brez ozira na to, ali je samsko življenje hoteno ali nehoteno).

Ne glede na definicijo pa bi ljudje želeli družinsko okolje doživljati kot temeljni varnostni sistem. Izdajstva varnosti v tem sistemu najbolj bolijo in tudi najbolj škodujejo. Socialno okolje je praviloma zelo strpno do nasilja v družini in ravno zato je družinsko okolje oziroma dom lahko nevaren kraj (Rus Makovec 2003: 39). Družina je, tudi zaradi tesne povezanosti njenih članov, tako čustvene kot prostorske, pogosto prostor nasilnih odnosov (Munc 2010: 154). »Logično se zdi, da družina varuje pred grdim ravnanjem takrat, kadar omogoča preskrbljenost glede osnovnih bioloških, psiholoških in socialnih potreb. Nadalje žal logično sledi, da takrat, ko družina ne deluje kot varno okolje, največjo škodo utrpijo najšibkejši člani – otroci, saj nimajo razvite ne telesne moči, ne psiholoških obramb, s katerimi se pred destruktivnimi vplivi okolja (tudi lastne družine) lahko zaščitimo odrasli ljudje, ne socialne moči, da si na primer poiščejo pomoč v okolju zunaj družine ali si celo izberejo drugi dom« (Rus Makovec 2003: 39).

»Otroci so najšibkejša družbena skupina, ki za svoj psihološki, čustveni, socialni in fizični razvoj potrebujejo odrasle, za svojo statusno in državljansko zaščito pa državo. Od odraslih so otroci odvisni tudi socialno, materialno, finančno, pravno, stanovanjsko ... Ta velika ranljivost v odnosu do odraslih jih pogosto izpostavlja zlorabi moči s strani tistih, ki naj bi zanje odgovorno skrbeli. Kadar pa so otroci dodatno šibkejši zaradi osebnih okoliščin, prikrajšanosti ali posebnih potreb, se njihova ranljivost in tveganje za zlorabo s strani močnejših močno povečata« (Lešnik Mugnaioni 2014: 96). Družina, ki ne zna ravnati s konflikti, se mora tega naučiti, saj otrok potrebuje v družini dovolj dobrih izkušenj, da razvije temeljni občutek lastne vrednosti (Čačinovič Vogrinčič 2007: 43–45).

V tem smislu je lahko tudi družinsko okolje za otroka ogrožajoče okolje, saj je otrok v tem, pred javnostjo skritem področju svojega življenja, priča nasilju ali njegova žrtev.

1.2 Nasilje nad otroki

Definiranje nasilja je težavno in nikakor ne enoznačno, saj se opredelitve razlikujejo glede na to, ali so oblikovane s kriminološke, psihološko-socialne ali sociološke perspektive. Pojmovanje nasilja nad otrokom pa se je tako v strokovni kot laični javnosti skozi zgodovino spreminjalo in je izrazito kulturno pogojeno (Domiter Protner 2014: 14). Kljub vsemu je treba izhajati iz tega, da so vse oblike in intenzivnosti nasilja predvsem nasilje

(Filipčič, Klemenčič 2011: 11). Na kratko pa je nasilje zloraba moči v različnih oblikah (Munc 2010: 81).

V mnogih teorijah je nasilje prikazano kot poskus nadvlade močnejšega (fizično, psihično, čustveno) nad šibkejšim. Gre za prekomerno uporabo moči v vseh njenih oblikah nad drugo osebo ali pri določenih oblikah celo nad več osebami. Ob tem povzročitelj uporablja pravila, nadzor, razvrednotenje, nepredvidljivost svojih dejanj in druge oblike čustvenega pritiska na žrtev. Na takšne načine poskuša povzročitelj uveljaviti moč nad žrtvijo. Uveljavitev lastne moči žrtve pa je končni cilj razbijanja nasilnega odnosa in posledično dejansko osamosvojitve posameznika (Munc 2010: 157).

Ko govorimo o družinskem nasilju, pa so glavne značilnosti naslednje:

- povzročitelji so predvsem moški;
- žrtve so predvsem ženske in otroci;
- dogaja se predvsem v zaprtih, »varnih« prostorih;
- največkrat ni nobenih prič oz. so to družinski člani/ce;
- pogosto gre za huda dejanja, ki pustijo težke in dolgotrajne posledice (Plaz, Veselič 2002: 128).

»Vzgojna nemoč staršev, kot se strokovno pojasnjuje en udarec, eno klofuto ali eno po riti, nikakor ni nemoč, temveč vedno zgolj premoč oziroma zloraba moči odraslega nad otrokom« (Lešnik Mugnaioni 2014: 93). Starši, kot močnejši, nad otroki, kot šibkejšimi, pogostokrat uporabljajo in uveljavljajo svojo moč z različnimi oblikami nasilja. »Zloraba otrok je univerzalna ne glede na raso, spol, ali različne družbe. Lahko se dogaja v revnih predelih ali med bogatimi. Čeprav narašča prepoznavanje grdega ravnanja z otroki, vendarle verjetno večji del ostane neprepoznan ali nepriznan. Zloraba otroka se redko zgodi kot neko enkratno dejanje. Največkrat gre za način medsebojnih odnosov in dogodkov, ki se lahko začnejo zgodaj v otroštvu ali šele v adolescenci« (Rus Makovec 2003: 71).

Aničić (et al. 2015: 16) in soavtorice povejo, da otroci pogosto doživljajo zanemarjanje v odnosih, ki naj bi bili najbolj varni. Pojav nasilja pri članu družine je za marsikoga šokanten, sploh za njemu najbližje. Pojavne oblike so pogosto tako prikrite, da tudi bližnji ne vedo ničesar o nasilju v njihovi družini. V to, da se ne dogaja nič posebnega, vsaj

verjamejo. Običajno nočejo videti, nočejo slišati in seveda nočejo razumeti. Tega sicer zavestno ne bi priznal noben izmed družinskih članov, vendar je pri običajnih medsebojnih stikih, ki so redni, nemogoče, da bi vse posledice, ki jih za sabo pušča nasilje, dejansko ostale prikrite (Munc 2010: 105).

Sociolog Richard Gellas (1978 v Domiter Protner 2014: 14), pionir na področju raziskovanj nasilja v družini, ugotavlja, da se definicije zlorabe otroka pogosto nanašajo na spolno zlorabo, pomanjkanje hrane in obleke, udarjanje otroka, mučenje otroka, dopuščanje življenja otroka v okolju pomanjkanja in deviantnosti ter dopuščanje, da se otrok ne izobražuje redno in nima zdravstvene oskrbe. Trpinčenje oziroma zloraba otroka se torej nanaša na fizično zlorabo, psihično zlorabo, spolno zlorabo in zanemarjanje. Gellas je o tem govoril leta 1978, enake oblike nasilja pa naštevajo tudi avtorji danes.

Aničić (et al. 2015: 16) in soavtorice povejo podobno; k zanemarjanju otroka in nasilju nad otrokom štejemo fizično nasilje, psihično nasilje, spolno nasilje, ekonomsko nasilje, zanemarjanje, neodgovorno ravnanje in izkoriščanje otroka. Posledica naštetih oblik nasilja pa je dejanska in/ali možna škoda, ki jo otrok utрпи. Aničić (et al. 2015: 16–17) in soavtorice ob tem dodajo, da je otrok lahko žrtev več različnih oblik nasilja hkrati. Žrtev pa je tudi tisti otrok, ki je priča nasilju enega starša nad drugim oziroma nad bližnjimi osebami, saj zaradi simbioze odvisnosti in identifikacije z osebo, ki doživlja nasilje, utрпи škodo tudi, ko je kot opazovalec posredno izpostavljen nasilju. Stien in Kendall (2004 v Štirn 2014: 139) opozorita, da so ravno otroci, ki so posredne žrtve nasilja v družini, bolj verjetno tudi pogosto spregledani kot skupina kronično travmatiziranih otrok.

V nadaljevanju se osredotočam na prej omenjene oblike nasilje v družini, psihično, fizično, spolno in ekonomsko nasilje ter zanemarjanje, katerih žrtev je lahko otrok.

1.2.1 Psihično nasilje

Psihično nasilje je najbolj razširjena oblika nasilja, povezuje pa se tako s fizičnim kot s spolnim in ekonomskim nasiljem. Posameznik je lahko psihično nasilen z besedami, vedenjem in tudi s tišino. Storilec poskuša s psihičnim nasiljem žrtev razvrednotiti in

vplivati na njeno ali njegovo samozavest. Psihično nasilje pa pogosto preraste v fizično (Plaz 2014 a: 74–75).

»Psihično nasilje nad otrokom je zloraba moči ene ali več oseb nad otrokom, ki poteka na besedni in/ali nebesedni ravni in otroka prestraši, poniža, razvrednoti. Otrok se zaradi doživljanja psihičnega nasilja počuti neljubljeno in nezaželeno, prestrašeno. Posledično je poškodovan otrokov občutek lastne vrednosti, kar negativno vpliva tudi na otrokovo samopodobo in samozaupanje. Prav tako je porušen otrokov občutek varnosti. Ko starš ali druga oseba do otroka povzroča psihično nasilje, ne zadovolji otrokovih osnovnih psiholoških potreb po varnosti, ljubezni, pripadnosti in spoštovanju« (Aničić et al. 2015: 22).

»Glavna značilnost psihičnega nasilja, ki je sicer večinoma verbalne narave, je, da ima storilec izdelan sistem, ki ga vztrajno uporablja na oškodovancu ali več oškodovancih hkrati« (Munc 2010: 345). Munc (ibid.: 346) pravi, da je v sami vsebini sporočila, ki ga storilec namenja žrtvi, čustveno izsiljevanje z uporabo vseh oblik groženj, psihičnega podkupovanja, izsiljevanja, čustvene trgovine, izolacije žrtve, tvorjenje patoloških koalicij proti žrtvi, razvrednotenje in drugo.

1.2.2 Fizično nasilje

»Fizično nasilje nad otrokom je enkratno ali ponavljajoče zlorabljanje fizične moči, ki ga nad otrokom izvaja starš ali druga oseba. Fizično nasilje povzroča poškodbe, ki so lahko manj opazne (bolečina, spremembe na koži ...) ali izrazite (lahke in hude telesne poškodbe, hendikepiranost, smrt ...). Širša definicija fizičnega nasilja vključuje širok spekter grobih, kaznovalnih, nadzorovalnih in nasilnih načinov vzgoje« (Aničić et al. 2015: 24).

Prav zaradi uporabe fizične moči in posledičnih poškodb na telesu je to najbolj vidna oblika nasilja. Ravno zato pa žrtve fizičnega nasilja svoje poškodbe pogosto skrivajo pod oblačili (dolgi rokavi, hlače), zanikajo povzročitev poškodb s strani povzročitelja nasilja in iščejo različne razlage izvora poškodb. Pogosto je razlog za takšen odziv žrtev sram, takoj zatem pa tudi strah pred nadaljnjim nasiljem (Munc 2010: 318–319). Dodati pa je

potrebno, da je vsako fizično nasilje hkrati tudi psihično, meja med njima pa je tam, kjer se slednjemu pridruži udarec (Plaz 2014 a: 75).

Fizično nasilje nad otrokom so tudi vsa tista dejanja starša, s katerimi zavestno in namerno ne prepreči nastanka poškodb oziroma otroka pred njimi ne zavaruje, čeprav zazna nevarnost, da bo otrok poškodbe utrpel (Aničić et al. 2015: 25).

Na tem mestu želim omeniti tudi tako imenovano »vzgojno klofuto«, ki je, kot pravi Munc (2010: 318), vsekakor fizično nasilno dejanje, saj povzročitelj oziroma odrasla oseba uporabi fizično moč nad otrokom v takšni meri, da mu zadaja bolečino, ga poškoduje in ponižuje. Munc (2010: 318) pa ob tem doda: »Ne vem kdo, ne vem kdaj, je izumil ta izmislek, ki v isti frazi omenja vzgojo in klofuto.«

1.2.3 Spolno nasilje

Spolnost je najbolj intimno področje človekovega bivanja in delovanja, zato smo glede spolnosti občutljivi in ranljivi (Munc 2010: 367). Pri spolnem nasilju pa gre za nezaželen poseg v posameznikovo spolno integriteto (Kuhar et al. 1999 v Plaz 2014 a: 76).

»Spolna zloraba otroka je vsako dejanje osebe, ki z zlorabo svojega privilegiranega položaja, moči in vpliva nad otrokom otroka prisili ali zavede v spolnost ali dejanja s spolno konotacijo, z namenom zadovoljitve lastne potrebe po nadzoru in moči ali z namenom zadovoljitve svojih spolnih potreb. Spolna zloraba otroka je kršitev etičnih, moralnih in socialnih norm ter zakonskih določil« (Aničić et al. 2015: 27).

»V številnih primerih žrtev spolne zlorabe dobro pozna storilca. Pogosto se zlorabe dogajajo znotraj družine. Žrtve so lahko fantki in deklice, storilci pa moški in ženske. Spolne zlorabe se dogajajo najpogosteje na storilčevem ali žrtvinem domu« (Miller 2000: 84).

Ko prihaja do spolnega nasilja v družinskem krogu, kjer je lahko storilec ožji ali širši družinski član, lahko tudi družinski prijatelj, je zelo pogosto po izvršeni zlorabi žrtev s strani storilca pritegnjena v nekakšno »skrivnost«, ki naj ostane samo njuna. Lahko je

zapovedana tišina o samih dogodkih tudi pod težo ustrahovanja in groženj (Munc 2010: 368–369). Oseba, ki otroka spolno zlorabi, ob tem pogosto uporablja tudi manipulacije, prevare, podkupnine, grožnje in/ali fizično nasilje, saj na ta način otroka zavede in/ali prisili v spolno zlorabo (Aničić et al. 2015: 28).

1.2.4 Ekonomsko nasilje

»Ekonomsko nasilje nad otrokom zajema različne oblike zlorabe moči s pomočjo sredstev za preživetje, oziroma odrekanje pravic, povezanih s sredstvi za preživetje« (Aničić et al. 2015: 31). Ekonomsko nasilje dobesedno pomeni omejevanje ali preprečevanje dostopa do finančnih sredstev ter razpolaganje s premičninami ali nepremičninami. V družini se na primer lahko pojavlja nad partnerjem in tudi nad otroki (Munc 2010: 359–360).

Danes zelo pogosta oblika ekonomskega nasilja nad otroki je na primer neplačevanje preživnine, kar je kaznivo dejanje (Aničić et al. 2015: 31). Drugi primeri ekonomskega nasilja so, ko moški svoji brezposelni partnerici ne da denarja za stroške gospodinjstva ali obratno; ko ena oseba drugi preprečuje razpolagati z lastnimi sredstvi, ko ena oseba drugi preverja prihodke in izdatke, ko ena oseba drugi odreka pravice do zaposlitve ali šolanja in podobno (Plaz 2014 a: 77).

Kot pravi Munc (2010: 359), je ravno ekonomska odvisnost žrtve od povzročitelja nasilja huda psihološka ovira pri sprejemanju večjih in bolj radikalnih odločitev, saj lahko to za žrtev pomeni ogrožitev lastnega obstoja in v takšnem primeru lahko v prihodnosti osebo, ki je v tem primeru žrtev, čaka še več težav.

1.2.5 Zanemarjanje

»Zanemarjanje je običajno dolgotrajno, lahko pa je enkratno ali večkratno neskrbno in neustrezno ravnanje staršev ali skrbnic in skrbnikov, ki ne zadovoljijo telesnih, psihičnih, čustvenih, kognitivnih, izobraževalnih in/ali socialnih potreb otroka ali te potrebe zadovoljijo na neustrezen način. Starši, ki zanemarjajo otroka, ne poskrbijo dovolj dobro za osnovne potrebe otroka, otroka ne zaščitijo pred možnimi nevarnostmi in z otrokom ne ravnaajo njegovi starosti ustrezno, kar otroku povzroča škodo. Zanemarjanje lahko ogroža

življenje otroka ter negativno vpliva na njegovo zdravje in psihosocialni razvoj« (Aničić et al. 2015: 18).

Zgoraj omenjene osnovne potrebe otroka so potrebe po hrani, oblačilih, toplini, zavetju, higieni in zdravstveni oskrbi. O zanemarjanju otroka govorimo tudi, ko gre za neustrezno skrb v obliki nenadzorovanja otroka. Na primer, ko starši majhnega otroka pustijo samega doma ali izven doma ali ga pustijo, da sam skrbi za še mlajšega brata ali sestro. Zanemarjanje se tako največkrat nanaša na to, da starši nečesa niso naredili, da bi poskrbeli za otroka, torej nasprotno kot na primer pri fizičnem nasilju, ko gre za dejavno in neposredno škodovanje otroku (Kay 1999: 41).

»K telesnemu zanemarjanju sodi tudi zdravstveno zanemarjanje otroka, ko starši otroku odrečejo in/ali prepozno poiščejo potrebno zdravstveno oskrbo in pomoč na področju telesnega in duševnega zdravja. [...] Znake zanemarjanja po navadi opazimo na otrokovem videzu, v otrokovem vedenju ali jih razberemo iz njegovega pripovedovanja« (Aničić et al. 2015: 19).

1.3 Posledice nasilja

»Pri otroku, ki je žrtev katere koli oblike nasilja, se posledice izkazujejo na zelo različne načine. Nekatere so vidne navzven, na primer poškodbe, medtem ko so globlje, npr. čustvene posledice, navadno skrite in jih težje opazimo« (Filipčič, Klemenčič 2011: 11). Vedeti moramo, da nasilje ogroža varnost, zdravje in življenje žrtve nasilja v družini. Zanj ali zanj ima resne in hude posledice. Te so številne in kompleksne, pogosto pa jih niti ne prepoznamo kot posledice nasilja (Plaz, Veselič 2002: 135). Otrok tudi sam težko spregovori o nasilju zaradi čustvene navezanosti in življenjske odvisnosti od staršev, rejnikov/ic in skrbnikov/ic, strahu pred izgubo družine in ponotranjenega občutka krivde (Aničić et al. 2015: 59–60).

Odrasli, ki povzročajo zanemarjanje in/ali nasilje, običajno odgovornost za svoja ravnanja prelagajo na otroka, kar pripelje do zgoraj omenjenega otrokovega ponotranjenega občutka krivde. Doživeto nasilje otrok napačno povezuje s svojim ravnanjem, napakami ali osebnostjo, kar odraslim omogoča, da skrivajo, minimalizirajo, zanikajo ali racionalizirajo

nasilna dejanja. Zaradi preteklih slabih izkušenj s pomembnimi odraslimi si otroci pogosto ustvarijo prepričanje, da tudi s strani drugih odraslih ne bodo spoštovani in v njihovi bližini ne bodo varni (Aničić et al. 2015: 59).

»Vsaka zloraba otroka s strani staršev, skrbnikov in skrbnic ali drugih odraslih oseb zaznamuje otrokov razvoj z bolečimi travmatičnimi izkušnjami in praviloma pusti posledice na njegovem zdravju ter fizičnem, psihičnem in socialnem razvoju. Povzroči lahko trajne emocionalne in kognitivne motnje ter zdravstveno tvegana vedenja [...]. [T]ežave v duševnem zdravju in socialnem funkcioniranju vključujejo anksiozne in depresivne motnje, halucinacije, motnje spomina, spanja in hranjenja, agresivno vedenje do drugih in samodestruktivnost. Dokazana je tudi korelacija s kasnejšim povzročanjem nasilja v partnerski zvezi in poskusi samomora« (Panel on Research on Child Abuse and Neglect 1999 v Lešnik Mugnaioni 2014: 101).

Zaradi številnih in različnih posledic, ki jih nasilje na otroku lahko pusti, tudi avtorji poskušajo te čim bolje opisovati in navajati. Spodaj tudi sam podajam nekatere izmed najbolj pogostih in možnih posledic nasilja nad otrokom in dejavnike, od katerih so slednje odvisne.

Zanemarjanje in nasilje negativno vplivata na naslednja področja (Aničić et al. 2015: 16):

- telesni, psihični, čustveni in kognitivni razvoj otroka;
- telesno in duševno zdravje otroka;
- oblikovanje identitete in samopodobe otroka;
- vzpostavljanje, vzdrževanje in ohranjanje otrokovih odnosov z drugimi ljudmi;
- otrokov razvoj spretnosti skrbi za samega sebe in druge.

Posledice na čustvenem področju (Čoklc et al. 2010: 23):

- otrok je na splošno boječ, preplašen, zaprt vase;
- žalost, depresivnost, slaba volja, potrnost;
- močne spremembe čustev;
- pretirani občutki strahu ali paranoje;
- jeza ali sovražnost do ljudi okoli sebe, do sebe;
- občutki sramu ali krivde;
- občutki nemoči, zmedenosti, čuti se izdanega, neljubljenega, nepomembnega, izoliranega;

- negativna samopodoba, slabo zaupanje vase.

Posledice na fizičnem področju (Čoklc et al. 2010: 23):

- fizične poškodbe (modrice, opekline, ponavljajoče se poškodbe, ureznine, sledi prstov, dlani itn.);
- telesna zanemarjenost;
- različne somatske težave (bolečine v trebuhu, glavoboli itn.);
- izpostavljenost boleznim – zaradi zanemarjanja, neozdravljenih poškodb;
- smrt;
- motnje spanja, nočne more, nespečnost;
- težave z dihanjem.

Posledice na področju socialnega vedenja (Čoklc et al. 2010: 23–24):

- socialna izolacija, otrok se boji medosebnih odnosov, je prestrašen;
- težave pri razvijanju odnosov z ljudmi;
- izguba zaupanja v druge ljudi;
- otrok je umaknjen vase ali hiperaktiven;
- je destruktiven, agresiven ali pasiven, preveč ubogljiv, poudarjeno prilagodljivo vedenje;
- sovražnost do enega ali obeh staršev;
- maščevalnost;
- zamere do staršev/storilca;
- slabo razvite socialne spretnosti;
- redki prijatelji;
- strah biti z določeno osebo, poudarjen strah biti z moškimi;
- strah pred dotikom odraslih, umikanje telesnim dotikom, otrplost;
- ne upa se sleči pred drugimi (npr. pri zdravniku), ali pa se sleče v neprimernih okoliščinah;
- maltretiranje drugih, laganje;
- strah iti domov;
- samopoškodbe;
- nesocialno vedenje;
- zloraba drog, alkohola;
- poskusi samomora, samomorilne misli, samomor;

- žrtev številnih zlorab;
- nenehna pretirana previdnost.

Posledice na področju identitete (Čoklc et al. 2010: 24):

- slabo samospoštovanje in zaupanje vase;
- pretirana potreba po tem, da bi zaščitil žrtev – prevzema takšne vloge v družini;
- vloga »grešnega kozla« v družini.

Posledice na področju izobraževanja (Čoklc et al. 2010: 24–25):

- nadpovprečna uspešnost, ustvarjalnost;
- nenaden upad uspešnosti;
- zanemarjanje, neizpolnjevanje šolskih obveznosti;
- težave s koncentracijo, težave z zbranostjo;
- zavračanje šole, izostanek od pouka, zamujanje, prihajanje v šolo prezgodaj, zadrževanje v šoli po pouku;
- nesodelovanje v družabnih in šolskih dejavnostih;
- težave v odnosih z vrstniki (izoliranost, žrtev nasilja vrstnikov, nasilno vedenje do vrstnikov).

Posledice na področju skrbi zase (Čoklc et al. 2010: 25):

- zanemarjenost, pomanjkljiva čistoča, neustrezna oblačila, obutev;
- pretirana urejenost, čistoča.

Kot je bilo do sedaj mogoče ugotoviti, ima nasilje številne in lahko tudi zelo hude in resne posledice za otroka, ki ga doživlja ali ga je v preteklosti doživel. Posledice so različne, saj so odvisne od več dejavnikov, kot so (Aničić et al. 2015: 46):

- značilnosti nasilja (kako dolgo je trajalo, intenzivnost in pogostost nasilja, za kakšno obliko nasilja je šlo in druge okoliščine);
- odziva okolice na nasilje;
- odziva pristojnih institucij na nasilje;
- podpore otrokove socialne mreže;
- otrokovih osebnostnih značilnosti;
- otrokovih morebitnih drugih težav;
- otrokovih sposobnosti za soočanje s stresom;

- drugih okoliščin.

Ob vseh zgoraj naštetih posledicah je potrebno upoštevati, da se lahko otrok na nasilje, ki ga je doživel, odzove tudi drugače. Včasih se posledice ne pokažejo takoj, ampak kasneje v življenju posameznika, včasih pa so posledice lahko tudi manjše, kot bi glede na preživeto nasilje pričakovali (Aničić et al. 2015: 54). Valentinčič (1997: 92) omenja različna vedenja otrok ob grožnjah iz okolja. Pravi, da se nekateri lahko odzovejo tako, da so mirni, stisnjeni v kotu, ne želijo si stikov z odraslimi, prestrašijo se določenih oseb ali predmetov. Na drugi strani pa se nekateri otroci na lastno ogroženost odzovejo obratno kot prvi. Lahko so tudi sami agresivni, nemirni, napadalni, saj otrok oponaša odrasle v vsem njihovem obnašanju in izražanju. Na ta način prenašajo izkušnjo žrtve na mlajšega in šibkejšega od njih. »Otroci, ki odraščajo v družini, v kateri se dogaja nasilje, sčasoma ponotranjijo vzorce obnašanja svojih staršev« (Plaz, Veselič 2002: 127).

Tomori (1997: 220) govori ravno o tem začaranem krogu nasilju. Poudari, da nasilja staršev do otrok, dejstvo, da so tudi oni lahko bili v svojem otroštvu deležni različnih oblik nasilja, ne opravičuje in ga ne naredi nič bolj dopustnega. Lahko nam zgolj pomaga razumeti psihosocialne mehanizme, ki tako ravnanje spodbujajo, slednje pa nam omogoča prekiniti tragično spiralo, ki bi drugače zajela naslednje generacije.

Možna posledica nasilja, ki do sedaj ni bila omenjena, a jo je tudi potrebno poznati, je naučena nemoč. O naučeni nemoči več povem v nadaljevanju.

1.3.1 Naučena nemoč kot posledica nasilja

»Ker je profesija socialnega dela specializirana za izvajanje pomoči, je (ne)moč drugih osrednje vprašanje njenih storitev« (Dragoš 2005: 36). Seligman (1992 v Mešl 2013: 352) opredeli nemoč »kot psihološko stanje, ki pogosto nastane kot posledica dogodkov, ki jih nismo zmogli obvladati«. Ali drugače, teorije o naučeni nemoči izhajajo iz tega, da gre za prepričanje, da naše vedenje ne vpliva na izid ali rezultate (Reyes 2011 v Mešl 2013: 352).

O pojavu naučene nemoči lahko govorimo tudi v primerih nasilja, saj ta »zelo dobro pojasnjuje položaj zlomljenega oškodovanca nasilja, ki ne more najti poti iz svoje stiske« (Munc 2010: 123).

Ko oseba poskuša spremeniti svoj položaj ali nanj vplivati in ji pri tem ne uspeva, pride do pojava naučene nemoči. Občutek nemoči se začne pojavljati tudi v drugih situacijah, ki so lahko povsem različne od izhodiščnega položaja (Carmichael 2007 v Mešl 2013: 352).

Ko gre za nasilje to pomeni, da žrtev, ki se je že večkrat poskušala izogniti napadom in bila pri tem neuspešna, po določenem času preneha poskušati. Tudi ko pride do priložnosti za izognitev ali pobeg, je ne more izkoristiti, saj je oseba prepričana, da pri tem ne bo uspešna. Z drugimi besedami, naučila se je lastne nemoči (Munc 2010: 161).

Ko govorimo o naučeni nemoči v kakršnih koli situacijah, je pomemben element vztrajnosti. Otrok, ki svoj položaj obvladuje, v njem vztraja toliko časa, dokler ga ne spremeni in s tem odpravi slabe občutke, žalost, jezo ali neuspehe. Medtem ko na drugi strani tisti otrok, ki svojega položaja ne obvladuje več, razvije naučeno nemoč, odneha oz. ne vztraja in sam ne odpravi omenjenih občutkov ali neuspehov (Seligman 2011: 55). Seligman (ibid.: 285) na podlagi številnih poskusov naučene nemoči pravi, da se živali in ljudje ob izkušnji neobvladljivosti naučijo odnehati. Nasprotno pa obvladljivost povzroča aktivnost. »Ti dve verjetnosti – verjetnost izida zaradi določenega dejanja v nasprotju z verjetnostjo izida, če človek ne naredi ničesar – sta določujoči značilnosti obvladovanja in nemoči« (ibid.: 285). Kadar smo ljudje prepričani, da dogodkov ne moremo nadzorovati ali obvladovati, smo razvili naučeno nemoč, ki temelji na preteklih izkušnjah pomanjkanja nadzora nad dogajanjem in neuspehi (Munc 2010: 161–162).

Mešl (2013: 352) poudari, da o naučeni nemoči ne smemo govoriti prehitro. Ko pa vztrajajo občutki, da ne glede na to, kaj storimo, naše življenje teče po svoje, da nimamo nadzora nad potekom dogodkov, da bi se najraje kar predali in še posebej, če vplivajo na več življenjskih področij, pa je potrebno temu nameniti več pozornosti. Mogoče je, da smo razvili naučeno nemoč. »Naučena nemoč povzroči primanjkljaj na motivacijskem, čustvenem in spoznavnem nivoju« (Munc 2010: 161–162). Temu lahko pozornost namenijo tudi socialni delavci in delavke s sodelovanjem z uporabnikom ali uporabnico in z uporabo koncepta krepitev moči, o čemer govorim v nadaljevanju.

Strokovni delavci in s tem tudi socialni delavci lahko z nepoznavanjem tega pojava spregledajo različne skupine ljudi, kot so na primer tudi otroci žrtve družinskega nasilja, ki jih ravno naučena nemoč ovira pri izražanju svojih virov moči, aktivnem sodelovanju pri reševanju težav in doseganju ciljev (Mešl 2013: 359). Najpomembnejše pa je, da je pojav naučene nemoči mogoče odpraviti. »Ko je otrok soudeležen v izvirnem delovnem projektu pomoči kot strokovnjak na podlagi lastnih izkušenj in ko odrasli kot spoštljiv in odgovoren zaveznik omogoča, da se v pogovoru sliši in upošteva otrokov glas in se dobri izidi soustvarjajo z vsemi udeleženi v projektu, lahko dobi otrok novo izkušnjo, da zmore in da lahko vpliva na uspeh. To pa je temeljni varovalni dejavnik pred pojavom naučene nemoči« (Mešl, Kodele 2013: 53).

1.4 Prepoznavanje in ukrepanje

Vse naštetе oblike nasilja in posledice, ki jih nasilje pušča na otroku, pa je pomembno znati prepoznavati in ob tem pravočasno, pravilno in strokovno ukrepati. To poglavje zato namenjam prepoznavanju in ukrepanju ob nasilju.

Ko ocenjujemo, da gre pri določeni osebi ali v določeni situaciji za nasilje v družini, moramo biti previdni, saj so lahko nekateri prepoznani znaki tudi posledica drugih okoliščin in ne gre vedno za nasilje. Kot je bilo že zgoraj omenjeno, pa je nemogoče našteti vsa vedenja in razpoloženja otroka, ki so posledica nasilja v družini in ki jih lahko strokovni delavci prepoznajo (Filipčič, Klemenčič 2011: 15). To pa ni opravičilo, da nasilja ne prepoznavamo.

O možnem otrokovem doživljanju nasilja lahko posumimo na podlagi prej naštetih posledic, ki jih opazimo pri otroku. Včasih pa celo otrok sam jasno spregovori o nasilju, ki ga doživlja (Aničić et al. 2015: 78).

Nasilje nad otroki pa kljub vsemu iz različnih razlogov v mnogih primerih ostaja skrito. Nasilja pogosto ne prepoznamo celo takrat, ko žrtev sama spregovori ali drugače opozori na svojo stisko. Nasilje minimaliziramo, opravičujemo in ne poskrbimo za ustrezno zaščito otroka. Tako prihaja do številnih primerov, ko zanemarjanje in nasilje ostaneta nezaznana, neprijavljena in neraziskana (Aničić et al. 2015: 18). Vsa ta neodzivnost in neodločnost

uradnih institucij in posameznikov pa samo podžiga rakasto tvorbo naše družbe: nasilje v vseh oblikah, ki jih dnevno srečujemo (Munc 2010: 47).

Lešnik Mugnaioni (2014: 99) poda razlago za takšno pasivnost tako okolice, javnosti kot odgovornih služb: »Prepoznavanje in prijave nasilja nad otroki v družini še vedno ovirajo kulturno pogojena ločnica med javnim in zasebnim (družinskim) okoljem, sprejemljivost fizičnega kaznovanja kot vzgojnega sredstva, družbena strpnost do nasilja nad ženskami, otroki in drugimi družbeno šibkejšimi skupinami, premajhna učinkovitost pristojnih institucij in strukturno nasilje v družbi, ki pogojuje in omogoča medosebno nasilje.« Ravno, ko gre za javno in zasebno okolje, pa Neža Miklič (2015 v Zver Makovec 2015: 56) opozori, da je pomembno, »da se ljudje vpletejo v »tuyo stvar« in pošljejo žrtvi sporočilo, da rešitev obstaja, storilcu pa, da to ni sprejemljivo.« Realnost pa je velikokrat drugačna, saj ravno odrasli pogosto raje ne vidijo, ne slišijo ali ne verjamejo otroku, ker je tako za njih lažje. Otrok je posledično postavljen v položaj, v katerem ima veliko težav, da najde nekoga, ki bi želel biti njegov zaščitnik ali zagovornik (Mikuš Kos 1997: 54).

Obstajajo pa tudi bolj prizanesljive razlage do odzivov strokovnjakov na prepoznano nasilje. Kot pravi Pavlovič (et al. 1997: 7) je odkritje trpinčenja otrok »nedvomno skrajno mučno«. Posledično lahko tudi strokovnjake in strokovnjakinje otrokova izpoved ali prepoznavna nasilja nad otrokom šokira, odraslega lahko prav tako ohromi strah pred napačnim odzivom, s katerim bi povzročili še več škode otroku. Človeško je, da nas tovrstna izpoved otroka ne pusti ravnodušne. Iz tega razloga pa je še toliko bolj pomembno, da je prvi odziv primeren, saj ravno tako lahko odpremo pot k rešitvi otrokove stiske (Aničić et al. 2015: 78).

Ko govorimo o preprečevanju pojava nasilja, to torej ni stvar zgolj posameznih državnih ali strokovnih institucij, kot so policija, sodišče, psihološke ali socialne službe. Preprečevanje je dolžnost vseh, ne glede na to, v kakšnih vlogah se srečujemo z neustreznim ali neprimernim ravnanjem in trpinčenjem otroka – kot mimoidoči, kot sosedi, v lastni družini, kot vzgojitelji, kot strokovni delavci, kot politiki, kot prostovoljci (Mikuš Kos 1997: 53). Kljub temu, da se sam osredotočam na delo in ravnanje stroke socialnega dela, pa je predvsem, ko gre za prepoznavanje prej naštetih znakov oz. posledic nasilja, to lahko v pomoč komur koli. Na vsak način, takoj in z vsemi sredstvi je namreč potrebno

nasilje ustaviti in preprečiti nadaljevanje ter ponovitev nasilnih dejanj (Munc 2010: 35). Dejstvo pa je, da kroga zlorab ni lahko prekiniti (Miller 2000: 76).

Munc (2010: 30) pravi, da moramo nasilje z našim aktivnim delovanjem zaustaviti že v samem izvoru. Naše delovanje mora biti preventivno in usmerjeno v prepoznavanje in ustavitev najmanjših pojavov nasilnih vedenj. Ko nasilje še ni postalo slaba navada, ampak gre za nepremišljeno dejanje ali besedo, preden se »voz skotali po hribu«, je dober čas za naše delovanje. Prav tako pa lahko tudi posamezne odnose, ko je že prišlo do izbruha nasilja, analiziramo in z marljivim pristopom pridemo do točke Nič, kot jo poimenuje. To je točka, iz katere izvirajo dogodki, ki so zadevo odpeljali po hribu navzdol.

Na področju preprečevanja in odkrivanja primerov različnih oblik nasilja nad otroki sta med drugim pomembni tudi naslednji dve stvari. Na eni strani potrebujemo jasne in uporabne predpise, na podlagi katerih kot strokovnjaki delujemo, in na drugi strani osebno zavzetost, prizadevnost in usposobljenost vseh strokovnjakov in strokovnjakinj, ki vstopajo v interakcije, osebne in delovne odnose oz. stike z otroci (Bizjak 1997: 14). V nadaljevanju sledi teoretična razlaga zaščite in podpore otroka ter krepitev otrokove moči, za katero je potrebna strokovna usposobljenost socialnih delavcev ali delavk, navedba nekaterih pravnih virov, na podlagi katerih se v socialnem varstvu deluje, sodelovanje različnih strok pri reševanju otrokovih težav in njegove stiske ter razlaga delovanja Kriznega centra za mlade.

1.4.1 Zaščita in podpora otroka

Ko se otrok v življenju sreča s stisko, mu lahko s strokovnim znanjem pomagamo, da jo uspešno razreši, ali pa z nestrokovnim delom njegovo stisko še povečamo (Miller 2000: 11).

V tem poglavju govorim o možnem strokovnem ravnanju, kar je lahko dobro vodilo za socialnega delavca ali delavko na področju dela z otroci, predvsem ko gre za tiste otroke, ki se soočajo s svojimi stiskami in težavami in jih ob strokovni pomoči tudi razrešujejo.

Prvi korak pri učenju in razvijanju spretnosti, ki jih lahko uporabljamo pri zaščiti otrok v stiski, je zavedanje pojava nasilja in zlorabe otrok. To pomeni, da razumemo, da se nasilje

ne zgodi le v redkih in osamljenih primerih, ampak je pogost in razširjen pojav. S tem ni mišljeno gledati na vsakega otroka kot na možno žrtev nasilja ali zlorabe, ampak je potrebno imeti v mislih tudi to možnost, ko pri otroku opazimo določene znake, ki so lahko posledice nasilja. Ob tem pa morajo biti strokovni delavci pripravljeni na to, da poskrbijo in zagotovijo okolje, ki je za otroka varno (Kay 1999: 20). Pavlovič (et al. 1997: 10) pravi, da je potrebno žrtev, zlorabljenega otroka, žensko, ostarelega ali kogar koli drugega, ki se odloči razkriti zlorabo z osebo izven družine, zavarovati in ji nuditi pomoč.

Podobno poudarita tudi Filipčič in Klemenčič (2011: 5), ko pravita, da so strokovni delavci v izobraževalnih ustanovah, institucijah ali drugih socialnih okoljih dolžni otroku zagotoviti varnost in ga ustrezno zaščititi. »Ko razmišljamo o tem, kaj sta ustrezna podpora in pomoč za otroka, je potrebno izhajati iz njegovih potreb, njegove aktualne situacije. Slednje bo morda včasih pomenilo stopiti korak nazaj v naših prizadevanjih in našem tempu zagotavljanja podpore in pomoči« (Štirn 2014: 144). Kot poudari Mikuš Kos (1997: 54), otrok potrebuje čas in prostor, da pove, kaj se mu je zgodilo in kaj doživlja ali je doživljal. Eden izmed začetnih in tudi ključnih korakov v procesu rehabilitacije žrtve je, da najde osebo, ki ji verjame in ne poskuša travme zanikati ali relativizirati (Pavlovič et al. 1997: 10). Oviro namreč postavlja razširjen mit, da otrokom ne gre vsega verjeti. Pogosto pride do tega, da otrokovi izpovedi o slabem ravnanju z njim odrasli velikokrat ne verjamejo (Mikuš Kos 1997: 54).

Zelo pomemben je tako prvi stik z osebo in sprejem osebe, ki pride k nam po pomoč zaradi nasilja, ki ga doživlja ali pa ga je doživela v preteklosti. Z našo verbalno in neverbalno komunikacijo lahko odpremo ali pa zapremo kanal, po katerem s strani žrtve nasilja prihaja zgodba, bolečina, strahovi, žalost, jeza ali krivda (Plaz 2014 b: 124). Ne glede na vse, pa je prva naloga v programu pomoči prekiniti nasilje nad otrokom (Mikuš Kos 1997: 78).

Ob razkritem nasilju lahko odgovorne službe razmišljajo in ukrepajo v dveh smereh. Prva možnost je odstranitev otroka iz družine. Namen takšnega ukrepa je že večkrat omenjena zaščita otroka, njegovega življenja in zdravja in to takoj, ko je bilo nasilje odkrito. Druga možnost pa je spremljanje otrokove družine s pomočjo staršem, družini in neposredno otroku (Mikuš Kos 1997: 78).

Bezenšek Lalić (2009: 39) pravi, da je od razumevanja problematike nasilja odvisno, kakšen pristop bo izbral socialni delavec oz. delavka. Leskošek (1997 v Bezenšek Lalić 2009: 39) meni, da je v praksi socialnega dela osnovna težava ravno nerazumevanje omenjene problematike, »kar prispeva k uporabi različnih modelov in doktrin, ki ponovno viktimizirajo žrtev. Delo s celo družino je npr. potrebno samo takrat, ko članice in člani družine to zmorejo sprejeti [...]«.

Bezenšek Lalić (2009: 40) pove, da so različne oblike pomoči ali terapije, ki jih lahko strokovne službe ponudijo družini, dolgotrajne, nasilje pa v času teh procesov spreminjanj vedenj staršev lahko še vedno traja, kar lahko na otrocih pušča dodatne posledice. Gaudinisur in sodelavci (v Bezenšek Lalić 2009: 40) menijo, da je v takšnih primerih najboljša krizna intervencija, usmerjena k pomoči staršem, da sprejmejo svojo trenutno nezmožnost in skrb za varnost otroka prepustijo nekomu drugemu. Ob tem pa je potrebno spodbujati pozitivne interakcije med otrokom in drugimi družinskimi člani, ki lahko pomagajo. Dobrodošlo je, da v delovnem odnosu sodelujejo tudi drugi družinski člani, ki otroka podpirajo. Dejstvo pa je, da lahko v primerih nasilja ali spolnih zlorab otroka slednje predstavlja težavo (Štirn 2014: 145).

Predvsem se zdi pomembna otrokova socialna mreža, ki pomeni povezavo posameznika z drugimi osebami v njegovem okolju. Ločimo neformalne in formalne socialne mreže. Prve vključujejo stike z družino, sorodstvom, sosedi, prijatelji, na katere se lahko človek, ko jih potrebuje, opre. Med druge pa spadajo vsi formalizirani stiki posameznika z njegovim okoljem (Milošević Arnold, Poštrak 2003: 23).

Člani neformalnih socialnih mrež imajo pri ne/reševanju nasilja dejavno vlogo, če se tega jasno zavedajo ali ne. O socialnih mrežah lahko govorimo kot o bogatem viru tako varnosti in pomoči kot tudi sekundarne viktimizacije in nasilja. Ljudje, ki sestavljajo otrokovo socialno mrežo, se postavljajo v različne vloge: nekateri so sekundarni povzročitelji nasilja, zaveznice in zavezniki primarnih povzročiteljev nasilja, zaveznice in zavezniki žrtev nasilja, lahko pa tudi primarne žrtve nasilja (Aničić 2007: 92). »Socialno delo je po eni strani usmerjeno na spodbujanje, ohranjanje obstoječih neformalnih, primarnih socialnih mrež kot pomembnih virov pomoči ljudem v njihovem življenjskem okolju, po drugi strani pa socialni delavci razvijajo formalne socialne mreže, s katerimi zagotavljajo potrebne socialne storitve« (Milošević Arnold, Poštrak 2003: 23).

Nadalje je potrebno razmišljati tudi o neposredni pomoči otroku, ki vključuje (Mikuš Kos 1997: 80):

- zaščito pred nadaljnjim nasiljem;
- odpravljanje sedanjih zdravstvenih posledic nasilja;
- psihološko pomoč otroku;
- praktične nasvete, kaj naj otrok stori, ko je ogrožen.

»Da bi otroku lahko zagotovili ustrezno podporo in pomoč pri predelavi posledic nasilja, je pomembno, da poznamo in razumemo značilnosti dinamike sistema, v katerem je otrok doživel nasilje, otrokove odzive in strategije preživetja in različne možnosti, s pomočjo katerih lahko otroku pomagamo izraziti stisko, spregovoriti o izkušnjah nasilja, predelati posledice, s katerimi se sooča, krepiti notranje in zunanje vire moči, razviti zaupanje vase in v druge ljudi, se sprostiti, umiriti, se sproščeno igrati, učiti, vzpostavljati zadovoljujoče odnose z vrstnicami in vrstniki ter odraslimi« (Štirn 2014: 145). Različni avtorji navajajo podobna ravnanja, ki jih morajo strokovni delavci in delavke upoštevati pri sodelovanju z otroki. Nekatera spodaj navedena ravnanja sem že omenil v začetni fazi vzpostavljanja odnosa z otrokom, ki pa jih vseeno ne smem izpustiti.

Ključna ravnanja strokovnih delavcev in delavk pri sodelovanju z otrokom so (Miller 2000):

- temeljna naloga strokovnih delavcev je, da zagotovijo prostor, v katerem se bo otrok počutil varno in ga s tem zaščitijo pred zunanjimi nevarnostmi in nasiljem;
- vzpostaviti je potrebno tudi odnose, v katerih se bo otrok počutil varno;
- verjemimo otroku;
- ne odzivajmo se presenečeno ali z gnusom nad otrokovim razkritjem, saj lahko napačno sklepa, da je naša reakcija namenjena njemu;
- otroka v svojem odgovoru podpremo;
- otroku povemo, da ni kriv za to, kar se je zgodilo;
- otroku ne obljublajmo, da ne bomo ničesar povedali, ampak mu povemo, da bomo pomagali, da se bo nasilje prekinilo;
- ne vrednotimo in kritiziramo otrokovih staršev;
- otroku dajemo veliko možnosti, da se na različne načine izrazi (npr. risanje);
- otroka obravnavajmo prijazno, spoštljivo in empatično.

Podobna ravnanja navaja tudi Štirn (2014: 145–146) in dodaja, da se mora otrok z izkušnjo nasilja v odnosu s strokovnjakom počutiti sprejetega brez sodb, vrednega in razumljenega. Otrok potrebuje novo izkušnjo, katere do sedaj ni imel. To je izkušnja strukture, zanesljivosti, postavljanja in upoštevanja meja. Slednje mu lahko pomagamo razviti na različne načine: z rednimi termini srečanj, aktivnosti, z jasnimi navodili, pravili. Ob tem pa moramo otroku pomagati izražati čustva in stiske na neogrožajoč in predvsem njemu prijazen način. To je lahko preprost pogovor ali pa različne vrste iger, kot je igra z lutkami, družabne igre, ustvarjalne igre, tako individualne kot skupinske igre. Pomembno je, da otrok preko različnih aktivnosti izrazi svoja doživljanja, dobi nove informacije, razumevanje in razvije nove konstruktivne načine za izražanje ter obvladovanje čustev (Sunderland 2003 v Štirn 2014: 146). Pomembno je, da pokažemo zanimanje za otroka, da ga slišimo in upoštevamo njegovo mnenje. Pomembno se je pogovarjati tudi o otrokovih prepričanjih o sebi, storilcu, zlorabi. Otrokova prepričanja so namreč pogostokrat takšna, da je z njimi nekaj narobe, da je slab in manjvreden. Tako je pomembna podpora za otroka, da mu negativno podobo o sebi pomagamo spremeniti in obenem pomagamo tudi pri razvijanju drugačne predstave o drugih ljudeh (Štirn 2014: 146). Ob vsem pa se mi zdi dobro poudariti tudi to, da mora biti otrok deležen enake pozornosti in enakih oblik pomoči, ne glede na to, ali je neposredna ali posredna žrtev nasilja. V obeh primerih je namreč žrtev (Filipčič, Klemenčič 2011: 15).

»Zid, ob katerega prevečkrat trčimo pri našem delu, ko se srečujemo s strokovnimi službami, ki delajo na področju nasilja, je zgrajen iz prepričanj, da je žrtev že morala nekaj narediti narobe, da je bila deležna nasilja. Na ta način žrtve izgubijo zaupanje v sistem, pogreznejo se v občutke krivde in peljejo svojo odvisno in nemočno vlogo naprej, namesto, da bi jim ob podpori prič, ki jim stojijo ob strani, sčasoma bilo omogočeno, da povejo svojo zgodbo, najdejo nove načine vstopanja v odnose in posledično zaživijo življenje brez nasilja« (Plaz 2014 b: 129). Ko izvedemo ukrepe za zaščito otroka, moramo nadaljevati s sodelovanjem z otrokom v smeri krepitve moči ter zmanjševanja posledic zanemarjanja ali nasilja. Naše delo pa mora biti prilagojeno uporabniku oz. v tem primeru otroku, njegovim potrebam, njegovi starosti, razvojni stopnji in drugim pomembnim dejavnikom (Aničić et al. 2015: 105).

1.4.2 Krepitev moči

V tem poglavju govorim o pomembnem konceptu socialnega dela; konceptu krepitve moči, ki se povezuje tudi s konceptom perspektive moči. Nekatere elemente tega koncepta je bilo mogoče prepoznati že zgoraj, ko sem pisal o tem, da otroka podpremo, mu damo možnost, da se na različne načine izrazi in podobno. Podrobneje pa omenjen koncept opišem v nadaljevanju.

Flaker (2012: 39) opozori, da ljudi potiskamo v razvrednotene vloge, jim dodeljujemo nalepke, vzpostavljamo nujnosti, da so nam hvaležni za drobtine, ki jih dobijo, jih potiskamo v čakalnice življenja, v neskončno ždenje, nameščamo jih v zaprte prostore, odvezujemo jim moč, da delujejo v svojem življenju. Na takšne in podobne načine dejansko in dejavno onesposabljam ljudi, namesto da bi njihovo moč krepili. Dragoš (2005: 11) pravi, da je moč zmožnost učinkovanja na okolje. »V nadaljevanju nas bo zanimala samo človeška moč in to v nefizični obliki, ker jo največkrat uporabljamo tako v formalnih, kakor v neformalnih interakcijah« (Dragoš 2005: 11).

Koncept krepitve moči je vodilo stroke socialnega dela, zlasti zaradi svoje temeljne naravnosti, delitve moči med udeleženci v procesu. V slovenskem prostoru pa se je kot temelj socialnodelovnih ravnanj uveljavil v začetkih devetdesetih let prejšnjega stoletja (Videmšek 2008: 209). Dragoš (2005: 37) meni, da se socialni delavci in delavke »kot člani dominantne družbene skupine (opremljeni s profesionalnim znanjem, položajem in pooblastili) vse bolj zavedajo potrebe po redistribuciji moči v korist šibkejši strani svojih uporabnikov«. Flaker (2012: 43) pa na drugi strani opozori ravno na to, da je vprašanje, ali bosta socialni delavec in delavka dano moč delila z uporabniki, ali bosta omogočila, da bo slišati glas ljudi v stiski in ali bo dana moč delovala v dobro vseh. Moč socialnega dela je namreč predvsem moč, ki mu jo dajejo tisti, ki jo imajo. »Če akcija ni skupna, ji to odvzame vrednost želje in ustvari razcep med delovanjem enega in drugega, razcep med močjo in nemočjo« (Flaker 2012: 43).

O krepitvi moči začnemo govoriti že pri poimenovanju tako različnih storitev, ki jih ponujamo kot uporabnikov naših storitev. »[...] [P]oimenovanje vpliva na identiteto posameznika. Vsako poimenovanje, vsak izraz nam vsakič, ko ga uporabimo, ponudi zunanji vtis. Z vtisom pa je povezan odnos do obravnavane skupine ljudi« (Videmšek

2008: 210). Koncept krepitve moči pa nam ponuja možnost, da nam ljudje, s katerimi sodelujemo, sami podajo najboljši odgovor o poimenovanju. Najsodobnejše poimenovanje uporabnikov oz. ljudi, s katerimi sodelujemo, je »expert by experience«, kar pomeni strokovnjaki zaradi (oz. na podlagi) izkušenj (Videmšek 2008: 210). Ne glede na to, kako spreminjamo in si podajamo terminologijo, pa je bistveno zavedanje, da je nadomestitev enega pojma z drugim nesmiselna, če se v temelju odnosov med socialnimi delavci ali delavkami in strokovnjaki iz izkušenj nič ne spremeni (Videmšek 2008: 211).

Nenadomestljiv začetni element odnosa z uporabnikom je razlikovanje med obsegom usmeritve in količino uveljavljene moči. Na to moramo biti pozorni predvsem v stroki kot je socialno delo, ker se ta dejavnost od večine drugih profesij razlikuje v dveh značilnostih, ki otežujeta usmerjanje strokovne moči. Prva je kompleksnost problemov, s katerimi se socialno delo srečuje. Slednji najpogosteje nastajajo na preseku psihičnih, interakcijskih in organizacijskih sistemov. Druga okoliščina pa je široko področje tako strokovnega znanja kot pooblastil, ki jih ima socialno delo. Ti dve okoliščini pa lahko enega ali drugega udeleženca v delovnem odnosu zavedeta v neustrezno definiranje področja uporabe strokovne moči (Dragoš 2005: 34–35). Osredotočeni moramo biti na individualno krepitev moči uporabnika, ki izhaja zlasti iz tega, da posameznik ponovno pridobi zaupanje vase in okrepi lastne vire moči (Videmšek 2008: 214). Posamezniki in tudi skupine ljudi namreč postanejo uporabniki socialnega dela zato, ker sami ne morejo rešiti svojih težav. Krepitev moči pa je uravnavanje razmerij odvisnosti in ne njihovo odpravljanje (Dragoš 2005: 36).

Tanja Lamovec (1998 v Videmšek 2008: 214) med poglavitne elemente krepitve moči uvršča ozaveščanje (odpiranje vprašanj in ne svetovanje), učenje spretnosti (posameznik se nauči izražati svoja čustva in jih začne sprejemati) in posredovanje v okolje (vzpostavitev dialoga s svojci in ustanovo). Vsi našteti vidiki so med seboj povezani in se nenehno prepletajo. Načela krepitve moči zajemajo vzpostavitev delovnega odnosa s posameznikom, ki temelji na zaupanju in individualnem projektu pomoči. Sodelovanje pa temelji na medsebojnem spoštovanju, odprti komunikaciji, zavezništvu in neformalnosti. Praksa socialnega dela nas pogosto opozarja na ravno nasproten proces, saj prepogosto v odnosu z uporabnikom delujemo na razdalji (Videmšek 2008: 214). Sporočilo koncepta, ki ga lahko označimo za najpomembnejše, je, da je upoštevana perspektiva sogovornika, da je sogovorniku omogočeno pridobiti občutek lastne vrednosti in občutek soudeležnosti v

procesu soustvarjanja in iskanja rešitev. Tu pa koncept krepitve moči jemlje podlago iz koncepta perspektive moči (Videmšek 2008: 214).

Koncept perspektive moči nas usmerja k temu, da pri sogovornikih spoštljivo iščemo moč in vire (Čačinovič Vogrinčič et al. 2011: 12). Saleebey (1997: 3 v Čačinovič Vogrinčič et al. 2011: 12) pravi: »Praksa, ki temelji na perspektivi moči, pomeni, da bo vse, kar delaš kot socialni delavec, utemeljeno s tem, da pomagaš odkriti, olepšati, raziskati in izkoristiti klientovo moč in vire, ko mu pomagaš, da doseže svoje cilje, uresniči svoje sanje in razbije okove ovir in nesreč.« Videmšek (2008: 214–215) pojasni, da »krepitev moči, ki temelji na perspektivi moči, stremlji k doseganju višjega nivoja funkcioniranja posameznika in izidov v času reševanja njegove situacije«. Ravnanje iz perspektive moči je na prvem mestu zelo osebna odločitev socialnega delavca. V takšnem primeru sprašujemo po zaželenih razpletih, po dobrih izidih, po sanjah in upanju; sprašujemo po virih, po opori v skupnosti, po dobrih izkušnjah iz preteklosti itn. (Čačinovič Vogrinčič et al. 2011: 12). Kot pravi Saleebey (1997: 4 v Čačinovič Vogrinčič et al. 2011: 12–13) je formula zelo enostavna; spodbuditi je potrebno moč uporabnikov (njihove talente, znanja, sposobnosti, vire), tako da podpreš njihova prizadevanja, da dosežejo svoje cilje in vizije in uporabniki bodo imeli bolj kakovostno življenje, predvsem tako, ki bo v skladu z njihovo predstavo kakovosti. Vse skupaj se sliši enostavno, temu pa sledi trdo delo.

Glavna zamisel koncepta krepitve moči je torej zagotoviti osebam v deprivilegiranem položaju moč, glas in izbiro. V praksi socialnega dela to pomeni, da imajo uporabniki socialnovarstvenih storitev priložnost izraziti svoje potrebe, namesto da jim strokovni delavci govorijo, kaj je zanje najbolje in kakšne so njihove potrebe. Ravno krepitev moči omogoča posamezniku, da svoje vire moči razišče in s tem tudi prevzame nadzor nad svojim življenjem (Videmšek 2008: 216). »V tem smislu lahko krepitev moči razumemo kot teoretsko in večinsko prizadevanje za prerazporeditev moči uporabnikov socialnih storitev v smeri večje avtonomije njihovega življenja (individualnega in kolektivnega). Povečanje avtonomije pomeni redukcijo tveganj pri spreminjanju razmerij odvisnosti v vsakdanjem življenjskem svetu uporabnikov« (Dragoš 2005: 38).

1.4.3 Medinstitucionalno sodelovanje

Ko gre za ukrepanje v primerih nasilja nad otroki v družini, ne morem mimo medinstitucionalnega sodelovanja, saj je v reševanje otrokovega položaja vključenih več različnih ustanov ali organizacij, ki so pomemben del tako otrokovega vsakdana kot vzgoje, izobraževanja in tudi skrbi za njegov zdrav razvoj, zato je v praksi potrebno medinstitucionalno sodelovanje in oblikovanje multidisciplinarnih timov (v nadaljevanju MDT).

Maddux (1992 v Bezenšek Lalić 2009: 47) »definira tim kot skupino, ki ima skupni cilj, v kateri se obveznosti medsebojno delijo, ostaja pa osebna in individualna odgovornost za skupni cilj«. Timi so nujni zaradi delitve dela in porazdelitve moči. Pojavljajo pa se razlike v stališčih, ki so v timu potrebne in se prilagodijo, ko postane očitna komplementarna narava različnih strok (Flaker 1997 v Bezenšek Lalić 2009: 47). »Timsko delo se v centrih za socialno delo pojmuje kot konkretna metoda socialnega dela pri obravnavi otrok, ki so ogroženi zaradi nasilja« (Bezenšek Lalić 2009: 47).

Temelj medinstitucionalnega sodelovanja je medsebojno obveščanje organov in organizacij, ki izvejo za nasilje v družini (Filipčič 2014: 162). Tako se tudi sodelovanje in obravnava otroka, za katerega obstaja sum, da je žrtev nasilja, začne s podano prijavo (Filipčič, Klemenčič 2011: 27). S prijavo centrom za socialno delo ali organom pregona pa se sodelovanje ne izčrpa (Filipčič, Klemenčič 2011: 47). Obravnava nasilja v družini namreč predvideva multidisciplinarno in medinstitucionalno sodelovanje vladnih in tudi nevladnih organizacij, ki se pri svojem delu soočajo z ogroženim ali zlorabljenim otrokom. Sodelovanje predvideva opredeljeno skupno delo, katerega osnova so skupne smernice ali postopki za sodelovanje (Bezenšek Lalić 2009: 47). Jasna potreba po vzpostavitvi medinstitucionalnih ali multidisciplinarnih timov je prispevala k temu, da so se ti začeli ustanavljati v centrih za socialno delo, ki imajo tudi vlogo koordinatorja. V timu sodelujejo predstavniki različnih sistemov: socialnega varstva, zdravstva, policije, izobraževanja, pravosodja in manj pogosto nevladnih organizacij. Že omenjeno vlogo koordinirajoče in povezujoče službe imajo centri za socialno delo zaradi zakonskih pristojnosti v odločanju (Bezenšek Lalić 2009: 48). Podlaga za takšno sodelovanje pa je Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (Uradni list RS, št. 31/09).

Če se vrnem korak nazaj, mora CSD najprej izdelati oceno ogroženosti in na podlagi te ocene presodi, če je potrebno pripraviti načrt pomoči. V primeru, da je načrt pomoči potrebno pripraviti, skliče MDT. Načrt pomoči vsebuje naloge različnih organov in organizacij, dogovorjenih in usklajenih na MDT. CSD tako na MDT povabi tiste organe, vladne in nevladne organizacije, ki bodo lahko s konkretnim delom in sodelovanjem pomagali žrtvi (Filipčič 2014: 162). Preprečevanje nasilja nad otroki in zaščita otroka je celosten proces, zato je potrebno doseči dobro sodelovanje med strokovnimi delavci z vseh področij, ki sodelujejo v MDT. Za dobro delovanje in varovanje otroka je nujno naslednje (Čoklc et al. 2010: 7–8):

- vsi udeleženci imajo jasno predstavo o skupnem cilju v procesu zaščite otroka;
- vsi udeleženci dobro poznajo vlogo svojega področja in svoje poklicne obveznosti ter pristojnosti drugih organov s temeljnimi pravili, omejitvami in načini delovanja;
- vsi udeleženci poznajo načine za izmenjavo informacij in konzultacij na področjih in med področji, ki jih spremljajo ustrezni pisni dokumenti in povratne informacije.

To je pomembno poudariti iz razloga, »ker so dosedanje izkušnje v našem okolju pokazale, da so poglavitne ovire za učinkovitejšo zaščito otrok ne le nejasni koraki v procesu zaščite otrok, ampak tudi nejasne vloge in pričakovanja med sodelujočimi v tem procesu« (Čoklc et al. 2010: 8).

CSD lahko MDT skliče v prvi fazi za izdelavo strategije dela in v naslednjem koraku za prej omenjeno potrebno izdelavo načrta pomoči.

Cilj tima v prvi fazi obravnave je predvsem izmenjava informacij in dogovor o skupni strategiji ali usklajevanju delovanja različnih organov in organizacij. Nosilec primera torej skliče tim, na katerega so vabljeni strokovni delavci centra za socialno delo in drugih ustreznih služb (Čoklc et al. 2010: 16).

MDT pa je sklican tudi zato, da se izdela načrt pomoči otroku, v katerem so jasno določene in zapisane storitve ter ukrepi za zaščito otroka. Na MDT so poleg vseh že omenjenih predstavnikov tako vladnih kot nevladnih organizacij in drugih služb vabljeni tudi (Čoklc et al. 2010: 19):

- strokovnjaki in osebe, ki dobro poznajo otroka in družino;
- starši ali – odvisno od okoliščin primera – samo nenasilen starš;

- otrok ali drugi otroci iz družine, če je to primerno;
- strokovnjaki, ki bi lahko sodelovali pri nadaljnjem delu z otrokom in družino;
- otrokov zagovornik, če ga otrok ima.

Strokovni delavci in delavke naj bi vsak s svojega strokovnega vidika dodali svoj delež k reševanju kompleksnih težav, s katerimi se srečujejo uporabnice in uporabniki. Ravno iz tega razloga se na centrih za socialno delo vedno bolj uveljavlja timski pristop k delu, ki je pomembna metoda pri delu z družino. Različne stroke lahko na ta način zagotavljajo večplastno pomoč uporabnikom, pri čemer vsaka stroka avtonomno in suvereno zagovarja svoje videnje in prepoznavanje reševanja problema (Bezenšek Lalić 2007: 103).

Sam pa želim ob tem pogostem omenjanju različnih strok in njihovega pomembnega deleža pri sodelovanju in obenem tudi zagotavljanju ustrezne skrbi in zaščite otroka, omeniti tudi vlogo otroka, ki ne sme ostati skrita. V središču ostaja otrok, ki ima svoje potrebe in želje, ki jih stroka ne sme zanemariti in spregledati. Če okoliščine (otroкова starost, zdravstveno stanje ipd.) to dopuščajo, pa se mi zdi potrebno težave reševati skupaj z otrokom ali njegovim zagovornikom in ne mimo njega.

Delovanje MDT mora tako zagotoviti (Čoklč et al. 2010: 20):

- konkreten načrt pomoči otroku (v katerem mora biti navedeno kdo, kaj in kdaj bo kaj naredil);
- imenovanje odgovornih strokovnjakov za izpeljavo in koordiniranje načrta pomoči otroku;
- prepoznavanje potreb po dodatni oceni ogroženosti otroka;
- določen rok evalvacijskega sestanka.

Kot sem omenil ima medinstitucionalno sodelovanje podlago v zakonodaji in je tako ne le potrebno, ampak tudi predpisano z zakonom. Na področju nasilja v družini in nasilja nad otroki pa poznamo tudi drugo zakonodajo, ki jo je potrebno spoštovati, upoštevati in na tem mestu omeniti. Na nekatere pomembne pravne vire se osredotočim v naslednjem poglavju.

1.4.4 Pravni viri na področju zaščite otroka

»[...] [Z]elo pogosto učinkovito varovanje žrtve in nudenje pomoči ni mogoče brez ustreznega posredovanja državnih mehanizmov. Samo država namreč razpolaga z nekaterimi pooblastili in potrebno močjo, da lahko legitimno in odločno poseže v zadevni položaj, pa naj gre za odstranitev storilca, odvzem otroka, organizacijo in financiranje socialne in terapevtske pomoči ipd« (Pavlović et al. 1997: 10). Centri za socialno delo so javni zavodi in so ustanovljeni s strani države. V okviru pooblastil, ki jih imajo, pa nudijo svojim uporabnikom in uporabnicam, družinam in posebnim skupinam prebivalstva pomoč pri iskanju poti iz stisk in težav (Bezenšek Lalić 2007: 97). Kot je mogoče razbrati že iz prejšnjega poglavja, je center za socialno delo v sistemu varstva in zaščite otroka nosilec obravnave primerov. Tako ima z uporabo javnih pooblastil kot tudi drugih že omenjenih konceptov dela, osrednje, neposredne in izrecne dolžnosti, da zagotovi zaščito otroka pred ogrožanjem (Čoklč et al. 2010: 10).

Za zaščito in varstvo otroka, poleg konceptov dela stroke, potrebujemo tudi pravna določila ali pravila, ki omogočajo zakonito delovanje. Delovanje države in s tem policije, sodišč, centrov za socialno delo in vzgojno-izobraževalnih zavodov »ne sme biti prepuščeno subjektivni opredelitvi strokovnih delavcev nekega ravnanja kot nasilja, ampak mora država s pravnimi pravili in definicijami preseči subjektivne ocene« (Filipčič, Klemenčič 2011: 12). Ravno te definicije pa so pogosto bolj ali manj abstraktne, saj je težko pričakovati, da bi pravna opredelitev zajela vse oblike nasilja in različne nasilne situacije, v katerih se oseba lahko znajde (Filipčič, Klemenčič 2011: 12). Kljub temu pa je potrebno omeniti najpomembnejše pravne vire, ki jih moramo pri zaščiti otroka in njegovih pravic upoštevati. Ko gre za nasilje v poštev pride različna zakonodaja, odvisno od položaja žrtve in tudi povzročitelja nasilja, sam pa omenjam Konvencijo združenih narodov o otrokovih pravicah (KOP), Ustavo Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121, 140, 143, 47/13 – UZ148 in 47/13 – UZ90, 97, 99), Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ter Zakon o preprečevanju nasilja v družini (Uradni list RS, 16/08).

Začel bi pri Ustavi Republike Slovenije, ki med drugim ureja tudi pravice otrok. Kot je zapisano, otroci uživajo posebno varstvo in skrb, človekove pravice in temeljne svoboščine

pa uživajo v skladu s svojo starostjo in zrelostjo. Otrokom se zagotavlja tudi posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim ali drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem. Otroci in mladoletniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, pa uživajo posebno varstvo države. Varstvo in položaj otrok ureja zakon (Ustava RS, 56. člen).

Ko gre za zaščito otroka, moram začeti pri glavnem vodilu, ki je temelj in rdeča nit pri delu na tem področju. Izhajam iz Konvencije združenih narodov o otrokovih pravicah (KOP, 3. člen), kjer je zapisano, da morajo biti pri vseh dejavnostih v zvezi z otrokom, bodisi da jih vodijo državne bodisi zasebne ustanove za socialno varstvo, sodišča, upravni organi bodisi zakonodajna telesa, otrokove koristi glavno vodilo. Ob tem lahko dodam, da imajo starši pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. Ta pravica in dolžnost pa se lahko staršem odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja prej omenjene otrokove koristi določa zakon (Ustava RS, 54. člen). Otrok prav tako ne sme biti ločen od staršev proti njihovi volji, razen če v skladu z veljavnim zakonom in postopki pristojne oblasti v sodnem postopku odločijo, da je takšna ločitev nujna za otrokovo korist (KOP, 9. člen, 1. odst.). Hitro je jasno, da je korist otroka nad vsemi ostalimi pravicami in dolžnostmi, s tem mislim predvsem na pravice in dolžnosti staršev ali drugih oseb.

Če je žrtev nasilja otrok, imajo koristi in pravice otroka prednost pred koristmi in pravicami drugih udeleženk in udeležencev postopka (ZPND, 5. člen). Slednje je zapisano v Zakonu o preprečevanju nasilja v družini, ki je, kot pravi Filipčič (2008 v Domiter Protner 2014: 70), prvi zakon, ki opredeljuje nasilje v družini kot poseben družbeni pojav, potreben specifične obravnave. V Sloveniji smo zakon, ki z vidika zasebnosti posega na zelo varovano področje družine, dobili relativno pozno, šele leta 2008. Ta zakon določa pojem nasilja v družini, vlogo in naloge državnih organov, nosilcev javnih pooblastil, izvajalcev javnih služb, organov samoupravnih lokalnih skupnosti in nevladnih organizacij pri obravnavi nasilja v družini ter določa ukrepe za varstvo žrtev nasilja v družini. Za preprečevanje nasilja v družini in za varstvo ter pomoč žrtvi pa se uporabljajo tudi ukrepi, določeni z drugimi zakoni in na njihovi podlagi izdanimi predpisi (ZPND, 1. člen). Eden izmed takšnih predpisov je na primer Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini, omenjen v prejšnjem poglavju.

Ko gre za nasilje, mora država z vsemi ustreznimi zakonodajnimi, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi varovati otroka pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjanja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, vključno s spolnimi zlorabami, medtem ko je otrok pod skrbništvom staršev, zakonitih skrbnikov ali katere koli druge osebe, ki skrbi zanj (KOP, 19. člen, 1. odst.). Nadalje KOP določa, da je država dolžna zagotoviti varstvo in pomoč otroku, ki je začasno ali za stalno prikrajšan za svoje družinsko okolje ali katerega koristi ne dopuščajo, da bi še naprej ostal v tem okolju. Država mora takemu otroku zagotoviti nadomestno skrb. Takšna skrb pa lahko zajema rejništvo, posvojitev ali, če je potrebno, nastanitev v primernih ustanovah, namenjenih skrbi za otroke. Ob preučevanju rešitev pa mora biti posebna pozornost posvečena zaželeni nepretrganosti otrokove vzgoje in njegovemu etničnemu, verskemu, kulturnemu in jezikovnemu poreklu (KOP, 20. člen).

Zelo pomemben je tudi 12. člen KOP, v katerem lahko prepoznamo krepitev moči, ki pravi, da je potrebno otroku, ki je sposoben izoblikovati lastno mnenje, zagotoviti svobodno izražanje v vseh zadevah v zvezi z njim, o tehtnosti izraženih mnenj pa se presoja v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo (KOP, 12. člen, 1. odst.). V ta namen ima otrok še posebej možnost zaslišanja v katerem koli sodnem ali upravnem postopku v zvezi z njim, bodisi neposredno bodisi preko zastopnika ali ustreznega organa (KOP, 12. člen, 2. odst.). »Udeleženos otroka se zagotavlja tako, da je treba otroka vprašati, da pridobimo ustrezne informacije in da ima otrok priložnost izraziti svoje želje, stališča in mnenje o vseh stvareh, ki so povezane z njim, in v vseh fazah procesa zaščite in to tako, kot ustreza njegovi starosti in razumevanju položaja« (Čoklc et al. 2010: 11).

Omenjal sem ločitev otroka od staršev, ki pa je bolj natančno določena v Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. V tem zakonu so med drugim zapisani tudi ukrepi centra za socialno delo. Slednji je dolžan izvesti potrebne ukrepe, ki jih zahtevata vzgoja in varstvo otroka ali varstvo njegovih premoženjskih ter drugih pravic in koristi (ZZZDR, 119. člen). V Sloveniji ima torej center za socialno delo javna pooblastila, ki mu omogočajo varovanje otrokovih pravic in koristi. V ZZZDR so določeni različni ukrepi, kot so odvzem otroka, oddaja otroka v zavod, posvojitev, rejništvo in skrbništvo.

Ko gre za nasilje v družini, je lahko eden izmed korakov pri reševanju nastale situacije tudi odvzem otroka. Center za socialno delo sme odvzeti otroka staršem in ga dati v vzgojo in

varstvo drugi osebi ali zavodu, če so starši zanemarili otrokovo vzgojo in varstvo ali če je to iz drugih pomembnih razlogov v otrokovo korist (ZZZDR, 120. člen, 1. odst.).

»Ker je ukrep namenjen varovanju otrokovega interesa, njegov namen ni kaznovanje staršev, zato pri razlogih, ki izvirajo iz sfere staršev, ni treba, da gre za njihovo krivdno ravnanje. Otroka je mogoče odvzeti staršem že tedaj, ko je njegov razvoj pri starših ogrožen, pri čemer sploh ni nujno, da je že nastala škoda v otrokovem razvoju« (Caharijaz Ferme 2013: 24).

Za odvzem kot ukrep se centri za socialno delo v praksi odločajo na primer tudi takrat, ko je treba otroka na hitro umakniti iz dotedanjega okolja oz. družine. V takšnem primeru otroka začasno namestijo v krizni center za mlade (Caharijaz Ferme 2013: 27). Ali CSD začne s takšnim postopkom zaščite otroka, pa se odloči na podlagi pobude in dodatno zbranih podatkov (obisk na terenu, razgovor s starši in otrokom) ter ocene otrokove ogroženosti. Takšno oceno je primerno narediti na timskem sestanku (Caharijaz Ferme 2013: 28). Tako je jasno, da ima delovanje in ukrepanje centrov za socialno delo podlago ne samo v načelih in konceptih stroke, ampak tudi v zakonodaji.

1.4.5 Krizni center za mlade

Ko govorim o procesu zaščite in podpore otroka ne morem mimo Kriznih centrov za mlade (v nadaljevanju KCM), ki imajo po mojem mnenju pomembno vlogo za otroke v smislu zatočišča oz. začasnega bivališča, ko pristojne službe skupaj z otroci in njihovimi družinami urejajo nastali položaj.

Krizni centri za mlade v Sloveniji delujejo od leta 1955, ko je nastal prvi KCM s sedežem v Ljubljani. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je prevzelo celotno financiranje in izvajanje dejavnosti. Zaradi potreb pa je bil leta 2007 odprt tudi Krizni center za otroke (v nadaljevanju KCO) Palčica v Grosupljem, ki je namenjen najmlajšim, od 0 do 6. leta starosti (Krizni centri za mlade in otroke). Mrežo kriznih centrov v Sloveniji sestavlja 9 kriznih centrov za mlade (Ljubljana – Bežigrad, Celje, Maribor, Murska Sobota, Slovenj Gradec, Radovljica, Krško, Koper, Nova Gorica), 1 krizni center za otroke (Grosuplje) in 2 krizna centra za odrasle žrtve nasilja (Piran,

Maribor) (Novi prostori Kriznega centra za mlade v Ljubljani). KCM je namenjen vsem otrokom, starim od 6 do 18 let, ki se srečajo s kakršno koli stisko, zaradi katere je nujna izločitev iz okolja, v katerem bivajo. KCM deluje neprekinjeno 24 ur na dan. Bivanje v KCM je prostovoljno in traja do 21 dni z možnostjo podaljšanja (Krizni centri za mlade in otroke). Otroci, ki doživljajo nasilje, pa lahko pokličejo tudi na brezplačno telefonsko številko (Krizni center za mlade Ljubljana).

V KCM lahko otrok pride samoiniciativno ali po nasvetu tretje osebe (socialnih delavcev, svetovalnih delavcev v šoli). Vstop in izstop je prostovoljen, ob sprejemu pa so otroci seznanjeni s pravili bivanja v KCM (prostovoljni pristop z izjavo, upoštevanje hišnega reda ipd.) (Krizni center za mlade Ljubljana).

Leta 2014 je državna sekretarka Martina Vuk ob otvoritvi novih prostorov KCM Ljubljana poudarila, da še nikoli ni bilo tako velikih potreb po kriznih centrih za mlade v Sloveniji. Kot pravi, je pomoč tem otrokom naše trajno poslanstvo in trajna odgovornost. Nujno potrebno je, da imajo otroci nekoga, ki jih posluša, jih spoštuje in zanje skrbi. Državna sekretarka je poudarila tudi potrebo po učinkovitejši preventivi in delu z družinami, ki potrebujejo pomoč (Novi prostori Kriznega centra za mlade v Ljubljani).

Neposredni cilji programa oziroma dela KCM (Krizni center za mlade Ljubljana):

- nuditi zatočišče, zaščito in osebno pomoč mladim;
- nuditi pomoč, ki bo temeljila na pravicah mladih;
- nuditi informacije o možnostih za reševanje stisk, na podlagi katerih se otroci samostojno odločajo za katero koli od ponujenih rešitev;
- raziskati vzroke za beg pri mladih;
- svetovalno delo s starši, otroki in vsemi člani družine;
- pripravljalni postopek za vrnitev otroka v matično družino ali ustrezno drugo okolje;
- sodelovanje z vpletenimi institucijami, ki so potrebne za otrokovo korist;
- sodelovanje in delo v strokovnih timih, tudi kriznih.

Posredni cilji programa oziroma dela KCM (Krizni center za mlade Ljubljana):

- doseči uvid v problematiko in dinamiko odnosov v družini;
- doseči uvid v razne možnosti reševanja problematike;

- doseči odgovornejše odzive posameznih članov družine;
- doseči, da mladi prevzemajo odgovornost za sprejemanje samostojnih odločitev.

Metode dela v KCM (Krizni center za mlade Ljubljana):

- interdisciplinarni pristop;
- individualno in skupinsko delo;
- timsko delo z vključenimi zunanjimi sodelavci;
- delo s starši oziroma družino;
- sodelovanje z drugimi institucijami in neformalnimi skupinami;
- organiziranje dnevnih aktivnosti in dejavnosti.

Zaposleni v KCM opravljajo tudi enodnevne obravnave, informativne razgovore, svetovalne razgovore, nudijo učno pomoč, organizirajo tematske delavnice, delo s prostovoljci, informirajo javnost in sodelujejo v supervizijski skupini (Krizni centri za mlade in otroke).

Omeniti želim tudi Pravilnik o delovanju KCM Ljubljana (11. člen), v katerem piše, da se za otroka ali mladostnika, ki je sprejet v KCM, izdela načrt pomoči. KCM si prizadeva, da otrok ali mladostnik pri pripravi načrta pomoči aktivno sodeluje.

KCM pa med postopkom obravnave otroka ves čas sodeluje s centrom za socialno delo in si z njim izmenjuje informacije, potrebne za sklenitev dogovora, izvajanje načrta pomoči, razreševanje stisk in težav otroka ter ostalih storitev in nalog KCM. Center za socialno delo zadevo obravnava urgentno (Pravilnik o delovanju KCM Ljubljana, 18. člen).

Pri opravljanju nalog in dejavnosti KCM lahko sodelujejo in pomagajo prostovoljci. Pred pričetkom sodelovanja pa mora KCM s prostovoljcem podpisati tudi dogovor o prostovoljstvu (Pravilnik o delovanju KCM Ljubljana, 28. člen). Slednji sodelujejo pri druženju z otroki, nudijo učno pomoč, opravljajo individualne pogovore ter omogočajo spremstvo pri preživljanju prostega časa v naravi, kulturnih prireditvah in ustanovah ter športnih aktivnostih (Pravilnik o delovanju KCM Ljubljana, 29. člen).

2 PROBLEM

Ob prostovoljnem delu v Kriznem centru za mlade Ljubljana sem opazil dva pojava, ki sta vzbudila mojo pozornost in zanimanje. Prvi je majhna zasedenost KCM. V njem je prostora za do 10 otrok, vendar so po moji oceni vanj nameščeni v povprečju trije otroci. KCM Ljubljana pokriva relativno veliko področje, saj zajema celotno Ljubljano in okolico ali drugače povedano, območje osrednje Slovenije. Menim, da je na tako velikem področju več otrok, ki so v stiski in bi v nekaterih primerih, vsaj začasno, zaradi svojih potreb in potreb družine po strokovni pomoči morali oditi iz, za otroka, ogrožajočega okolja. Ob druženju in pogovarjanju z otroci sem opazil oziroma so mi večkrat zaupali tudi drug zaskrbljujoč pojav. Odgovorne službe, strokovni delavci in drugi nasilja pogosto ne prepoznavajo ali pa ob prepoznanem nasilju ne ukrepajo oziroma ukrepajo prepozno. Ko govorim o strokovnjakih in službah, mislim predvsem na šolstvo, centre za socialno delo, policijo, zdravstvo. Poleg tega pa ob prostovoljnem delu opažam, da KCM pri reševanju otrokovih težav, če ne štejem podpore in varstva otroka, nima praktično nikakršne vloge, saj primere rešujejo pristojni centri za socialno delo, kateri imajo edini vsa potrebna pooblastila. Ker so otroci, ki bivajo v KCM, pogosto žrtve nasilja v družini, sem se odločil, da se bom v raziskavi osredotočil zgolj na otroke, žrtve omenjenega nasilja.

Prizadeval sem si raziskati prepoznavanje nasilja nad otroki v družini, ukrepanje odgovornih strokovnih delavcev in služb ob prepoznanem nasilju, vloge, ki jih imajo institucije in organizacije tako med prepoznavanjem nasilja kot med reševanjem problema vključno s KCM Ljubljana. Pozornost sem predvsem želel usmeriti na posamezen problem, v središču katerega je bilo nasilje nad otrokom v družini, to pa za sabo pušča posledice, ki jih prav tako nisem želel izpustiti. Na ta način sem bil lahko pozoren na vse, kar se je okoli problema dogajalo.

Predvsem ko gre za tako ranljivo skupino, kot so otroci žrtve nasilja, je ključno pravočasno in učinkovito delo za to usposobljenih služb in njihovih strokovnih delavcev in delavk. Domnevam, da so strokovni delavci pogosto slabo pripravljeni ali nekompetentni na področju dela z otroki, ki so žrtve nasilja v družini, oziroma obstajajo za njihov način dela drugi razlogi, ki pripeljejo do neučinkovitega dela. Raziskava je na prvem mestu pomembna za otroke žrtve nasilja, ki potrebujejo strokovno pomoč na poti iz ogrožajočega

okolja in nasilnih odnosov in tudi za socialne delavce in delavke ter druge strokovne delavce, ki se pri svojem delu srečujejo z otroki ali z družinami nasploh.

Glavno raziskovalno vprašanje se tiče ravno prepoznavanja in ukrepanja ob nasilju nad otroki v družini in vloge KCM Ljubljana. Zanima me, kako KCM Ljubljana odgovarja na problem nasilja nad otroki v družini, ki so v KCM nameščeni? Kdo in kako je vplival na rešitev otrokove stiske? V povezavi s tem postavljam naslednja podvprašanja:

- Komu je otrok zaupal, da je žrtev nasilja, oziroma kdo in na kakšen način je nasilje prepoznal?
- Kdo je ob razkriteu nasilju posredoval in kakšne posledice nasilja je otrok nosil, ko je prišlo do posredovanja?
- S kakšnim problemom je otrok vstopil v KCM Ljubljana?
- Kako KCM Ljubljana odgovori na ta problem?
- V kakšnih vlogah se v primeru pojavljajo druge institucije (šola, CSD, policija, nevladne organizacije)?
- Kakšna je vloga KCM Ljubljana pri reševanju problema?
- Kam je otrok iz KCM Ljubljana odšel?
- Na kakšne načine se je še upoštevala otrokova korist ali otrokove želje?

3 METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave

Raziskava je kvalitativna, saj sem z analizo dokumentov, natančneje spisov v Kriznem centru za mlade Ljubljana, zbiral besedne zapise o prepoznavanju nasilja nad otroki v družini, ukrepanju v takšnih primerih, odhodih iz ogrožajočega okolja za otroke, reševanju otrokovega problema in posledicah nasilja.

Na podlagi raziskovalnih vprašanj lahko oblikujem tudi glavne teme, ki so rdeča nit raziskave. Kot že sam naslov pove, se glavne teme vežejo na nasilje nad otroki v družini in s tem povezano prepoznavanje in ukrepanje v primerih takšnega nasilja. Pri tem pa bi poudaril predvsem vlogo strokovnjakov in odgovornih institucij ali organizacij.

Glavne teme raziskovanja so torej naslednje:

- razkritje ali prepoznavanje nasilja;
- posledice nasilja;
- ukrepanje ob razkrite ali prepoznane nasilju;
- vloga KCM pri reševanju problema;
- vloga drugih institucij pri reševanju problema;
- rešitev problema;
- otrokova korist in otrokove želje.

3.2 Merski instrumenti in viri podatkov

Podatke sem zbiral s pomočjo Obrazca za izvedbo analize spisov (Priloga 1), ki je sestavljen iz več tematskih sklopov. Podatki so natančneje sekundarni, saj gre za podatke iz dokumentov oziroma spisov Kriznega centra za mlade Ljubljana. Vse potrebne spise sem našel v arhivu spisov v KCM Ljubljana. Spisi so mi zagotavljali zadostno količino besednih podatkov, ki sem jih lahko kasneje obdelal. Podatke sem zbiral s prebiranjem dokumentacije, ob prebranem podatku oziroma odgovoru na določen tematski sklop pa sem ta podatek v celoti in dobesedno prepisal pod temo, ki sem jo v dokumentu iskal. Na ta način sem iz spisov zbral podatke, ki so za mojo raziskavo relevantni.

3.3 Populacija in vzorčenje

Populacija v raziskavi so osebe, ki so ali so bile žrtve nasilja v družini, stare od 6 do 18 let in so bile v letih 2014 in 2015 nameščene v KCM Ljubljana. Vzorec je neslučajnostni, saj sem iz arhiva spisov sam izbral 5 primerov, ki ustrezajo populaciji moje raziskave. Takšen vzorec mi je ponudil dovolj podatkov, ki sem jih iskal. Posebej pa bi rad obrazložil odločitve za neslučajnostni način vzorčenja. Ob pregledu spisov sem prišel do ugotovitve, da je v KCM veliko otrok, ki so tja nameščeni tudi iz drugih razlogov, kar ne ustreza populaciji moje raziskave. Tisti primeri, ki ustrezajo populaciji moje raziskave, pa kljub temu niso vsi najbolj uporabni, saj mnogo izmed spisov vsebuje pomanjkljivo dokumentacijo, kar bi ob slučajnostnem vzorčenju lahko pripeljalo do skopih podatkov. Odločil sem se za neslučajnostno vzorčenje in iz arhiva sam izbral spise, ki na eni strani ustrezajo populaciji raziskave in na drugi strani ponujajo zadostno količino dokumentov in s tem podatkov, ki jih je mogoče obdelati in pridobiti koristne rezultate.

3.4 Zbiranje podatkov

Podatke sem zbiral v prostorih KCM Ljubljana. Pred začetkom zbiranja podatkov sem se z zaposlenimi dogovoril za dovoljenje za izvedbo raziskave. Ob tem smo se dogovorili tudi o dnevih, času in prostoru, kjer mi je bilo omogočeno zbiranje podatkov. Podatke sem zbiral v dopoldanskem času med 5. 4. in 15. 4. 2016.

3.5 Obdelava in analiza podatkov

Pridobljene podatke sem obdelal in analiziral s pomočjo kvalitativne analize podatkov¹, za katero je značilen postopek, ki ga sestavlja več korakov. Slednje pa bom v nadaljevanju tudi opisal.

Pri prvem koraku je šlo za zbiranje podatkov oziroma dobesedno prepisovanje relevantnih delov besedila iz dokumentov pod teme raziskovanja. Vsak del besedila sem v kronološkem zaporedju zapisal v svojo vrsto, saj je na ta način besedilo bolj pregledno.

¹ Raziskovalno gradivo se nahaja pri avtorju, mogoče pa ga je dobiti na elektronskem naslovu: bernik.b@gmail.com.

Poleg tega sem iz besedila izpustil tudi vsa osebna imena in jih nadomestil s črkami, izpustil sem tudi druge osebne podatke ali informacije, na podlagi katerih bi lahko osebe v spisu prepoznali. Ker nisem prepisoval besedila iz dokumentov v celoti, sem izpuščene dele označil z oglatim oklepajem: [...]. Za lažje razumevanje prepisanega besedila pa je bilo potrebno podatke tudi dopolniti z mojimi besedami v oklepajih, na primer: zmeniva se (z očetom) ipd.

Vsak spis sem obdelal posebej in jih tudi med seboj ločil z različnimi črkami, kar mi je bilo v pomoč tudi v nadaljnji analizi (na primer: spis A, spis B itd.).

Primer (spis A):

4. Kakšne posledice nasilja je ob tem otrok nosil?

10. 11.: Pismo za očeta: Ne morem več s tabo živeti, ker si mi zadal bolečine in tega ne morem več prenašati.

Ko bom pripravljen se pogovarjati ali videti s teboj, ti bojo sporočili, ker me je strah biti v isti sobi s teboj, ker se bojim, da mi boš kaj naredil.

3.12.: Začasna odločba (CSD-ja o namestitvi v VZ): V konkretnem primeru je nesporno, da je škoda mladoletnemu A zaradi vsega [...] že nastala.

Nato sem besedilo, ki sem ga dobesedno prepisal, tudi razčlenil na sestavne dele. Že sproti sem nepomembne dele dokumentov izpuščal in jih nisem prepisoval, tako da je praktično vse, kar sem prepisal, pomembno. Kljub temu se lahko zgodi, da so nekateri vmesni deli besedila nepomembni. Enote kodiranja, ki so za mojo analizo relevantne, pa sem posebej označil s poševnicami in jim pripisal črko spisa ter zaporedno številko določenega dela besedila.

Primer (spis B):

21.5.: Telefonski razgovor: /Str. del. (iz CSD) zaprosim, da nam posreduje Načrt pomoči v pisni obliki./B70 /Opozorim jo na 30. 5., ko B poteče bivalni rok v KCM./B71

Sledilo je odprto kodiranje. Enote kodiranja ali z drugo besedo izjave sem prepisal v tabelo in jim pripisal pojme in kategorije ter, ko je bilo to potrebno, nadkategorije. Vsaki izjavi sem v tabeli pripisal tudi ustrezno temo.

Primer:

ŠT. IZJAVE	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA	TEMA
C23	<i>Imela je občasna nihanja razpoloženja [...].</i>	Nihanje razpoloženja	Čustveno področje		Posledice nasilja
C24	<i>Nasilje v družini – spolna zloraba.</i>	Spolno nasilje – zloraba otroka	Nasilje v družini	Nasilje	Problem ob vstopu v KCM
D21	<i>D mi pove, da je rejniška družina bila drugačna kot je pričakovala.</i>	Občutki ob obisku rejniške družine	Pogovor	Sodelovanje z otrokom	Ravnanje KCM
E100	<i>Jutri se (E) želi vrniti domov.</i>	Želja po odhodu domov	Izražanje želja	Otrokove želje	Otrokova korist ali otrokove želje

Sledilo je osno kodiranje oziroma razporejanje kategorij in pojmov znotraj kategorij v hierarhično ureditev. Na ta način sem združil pojme iz vseh spisov, ki se navezujejo na enake podatke oz. izjave, v kategorije. Najvišje v hierarhični ureditvi so bile prej pripisane teme, znotraj katerih sem pojme, glede na nadkategorije in kategorije, še natančneje hierarhično razporedil.

Primer:

Tema: *POSLEDICE NASILJA*

- Čustveno področje
 - Strah (A10, B10, B15)
 - Skrb (B14, C18)
 - Depresija (B17)
 - Nemirnost, tresenje, jokanje (B18)
 - Zaprtost vase (C20)
 - Nihanje razpoloženja (C23)
 - Občutek ogroženosti (D6)
- Fizično področje
 - Pomanjkanje apetita (C17)
 - Bledost (C19)
 - Glavobol (C21)
 - Bolečine v želodcu (C22)
 - Fizične bolečine (E8)
 - Bolečine v vratu (E9)
 - Modrice (E10, E11)
 - Udarnina (E12, E13)

- Področje socialnega vedenja
 - Samopoškodovanje (B11, B16)
- Druge posledice
 - Bolečine zaradi očetovega nasilja (A9)
 - Nastala škoda zaradi očetovega nasilja (A11)
 - Potreba po psihiatrični pomoči (B13)
- Hospitalizacija
 - Pedopsihiatrija (B12)

Naslednji korak je odnosno kodiranje (naslednja stran). Na podlagi prejšnjih ureditev sem poiskal povezave med temami in kategorijami ter jih prikazal v obliki miselnega vzorca oz. sheme. Iz slednje je mogoče razbrati tudi potek dogodkov v kronološkem zaporedju, odvisnosti med dogodki in vplivi tako posameznikov kot odgovornih služb na dogodke.

Odnosno kodiranje:

NASILJE NAD OTROKI V DRUŽINI

(psihično, fizično in spolno nasilje)

PREPOZNAVANJE NASILJA

- neposredno prepoznavanje
- napotitev v KCM (Ali je oseba, ki je otroka v KCM napotila, nasilje tudi prepoznala?)

ZAUPANJE IN PODPORA

- Otrok razkrije težave naslednjim osebam:
- svetovalni službi v šoli
 - profesorjem v šoli
 - prijateljici
 - mami
 - sestri
 - sestrični

POSLEDICE NASILJA:

- posledice na čustvenem področju
- posledice na fizičnem področju
- posledice na področju socialnega vedenja
- druge posledice

UKREPANJE OB NASILJU

šola, CSD, policija, interventna služba, prijatelj/ica, KCM

- prijava
- seznaiter CSD
- seznaiter KCM
- poizvedovanje

- sodelovanje z otrokom
- sodelovanje s policijo
- sodelovanje s starši
- pripeljanje v KCM

- pripeljanje v KCM
- pogovor
- spremljanje v UKC
- nadaljevanje postopka

- obveščanje KCM

- prijava nasilja

- usmeritev na CSD

Namestitev otroka v KCM

PROBLEM OB VSTOPU V KCM

- prebivališče, šolanje, kraja denarja, domnevno laganje, družba, kršitev javnega reda in miru, droga, druge težave
- **starši/skrbniki/drugi odrasli:** odnosi, zaščita, prepovedi s strani staršev, smrt
- **nasilje v družini:** fizično nasilje nad otrokom (pretepanje, lasanje, stopanje na noge, odpiranje), psihično nasilje nad otrokom (grožnje, žaljenje, maltretiranje), spolno nasilje (spolna zloraba), fizično nasilje nad mamo (pretepanje), fizično nasilje nad sestrami
- **medvrstniško nasilje:** fizično nasilje (pretepanje)

RAVNANJE KCM

- sodelovanje z otrokom
- sodelovanje s starši
- sodelovanje s CSD
- sodelovanje s šolo
- sodelovanje z interventno službo
- sodelovanje z drugimi osebami

ODHOD IZ KCM

institucija, nevarno okolje, nova družina

Vloga šole

Vloga policije

Vloga drugih

VLOGA CSD

- sodelovanje s starši
- sodelovanje s KCM
- reševanje otrokovih težav
- odločba
- terensko delo
- sodelovanje s šolo
- sodelovanje z drugimi osebami

OTROKOVE KORISTI, ŽELJE?

4 REZULTATI

Rezultati kvalitativne raziskave, ki sledijo v nadaljevanju, so zapisani na podlagi opravljene analize raziskave oz. vseh prej naštetih korakov kodiranja. Glavna raziskovalna vprašanja in podvprašanja, ki sem si jih postavil v načrtovanju raziskave, sem med izvedbo raziskave ves čas upošteval, na njihovi podlagi sem zbiral podatke, kasneje pa med odprtim kodiranjem posameznim izjavam tudi določil teme. To se mi zdi pomembno omeniti, saj so rezultati zapisani in razdeljeni v različne sklope na podlagi raziskovalnih vprašanj oziroma tem. Tem se v raziskavi pojavi 12 in so naslednje: zaupanje in podpora, prepoznavanje nasilja, ukrepanje ob nasilju, posledice nasilja, problem ob vstopu v KCM, ravnanje KCM, vloga CSD, vloga šole, vloga policije, vloga drugih strokovnih delavcev, institucij, organizacij, odhod iz KCM, otrokova korist ali otrokove želje.

Navajanje tem pa ni v naključnem vrstnem redu, saj želim, kolikor je to mogoče, prikazati tudi kronološko zaporedje dogodkov v procesu odkrivanja ali razkrivanja nasilja, do prihoda otroka v KCM in vsega, kar se dogaja okoli problema in z reševanjem problema v času bivanja otroka v KCM ter nadalje do odhoda v drugo okolje. S tem mislim predvsem na delovanje ali ukrepanje vseh naštetih odgovornih služb in drugih posameznikov, ki se aktivno vključujejo v proces zaščite otroka. V primerih, ki sem jih raziskoval, je šlo za psihično, fizično in spolno nasilje nad otroki v družini, čemur več pozornosti namenim kasneje, pomembno pa je vedeti, iz česa izhajam.

Preden začnem z navajanjem rezultatov, pa se mi zdi pomembno omeniti še eno ugotovitev, do katere sem prišel med raziskovanjem. Kot sem že omenil, sem opravljal analizo dokumentov oziroma spisov. Postavljalo pa se je vprašanje, ali bo mogoče v spisih dobiti vse želene podatke in informacije iz področja, ki ga raziskujem. Izbrani spisi so bili, kar se dobljenih podatkov tiče, bogati, vendar pa je dejstvo, da mnogo stvari, ki so bile v postopkih tako izrečene, kot narejene, ostane nezapisanih. Rezultati torej temeljijo na pridobljenih podatkih iz spisov, dejanj in besed, ki so v postopkih in procesih reševanja težav in iskanja rešitev ostala nezapisana, pa v tem primeru ni bilo mogoče raziskati.

4.1 Zaupanje in podpora

Komu in na kakšen način je otrok zaupal, da je žrtev nasilja? Kdo otroku predstavlja oporo oziroma kdo ga podpira?

Kronološko gledano se je s temo zaupanja in podpore ali razkritja nasilja moje raziskovanje začelo, saj so to, poleg prepoznavanja nasilja, prvi dogodki, ko nasilje nad otrokom v družini pogosto vstopi v prostor javnega.

Med vsemi otroci je bila podpora oz. občutek podpore omenjen le enkrat, ko je otrok čutil podporo pri svoji teti (*/A ima občutek podpore v očetovi sestri, teti/A1*).

Pri vseh otrocih pa se je kazalo, da podporo rabijo, saj so prav vsi na neki točki iskali osebe, ki jim lahko zaupajo svojo stisko in težave. Predvsem je šlo za iskanje podpore, vendar ne le te, temveč predvsem pomoči v krogu drugih družinskih članov in v prostorih, kjer se otroci v tem obdobju odraščanja tudi največ zadržujejo. Govorim o prostorih šole in o tamkajšnjih zaposlenih. V šoli so otroci za nasilje, ki ga preživljajo doma, povedali profesorjem ali svetovalni službi (*/D je v pogovorih s svetovalno službo gimnazije (povedala o svoji stiski)/D1*).

Svoje težave so v družini zaupali in razkrili mami (*/Nekaj mesecev nazaj je (C) to (spolne zlorabe) omenila mami/C3*), sestri (*/Njene (E) navedbe potrdi tudi 31-letna sestra, ki ne živi več doma./E2*) in sestrični (*/Avgusta je (C) povedala 12-letni sestrični (hči od očimove sestre), kaj ji očim počne/C5*). Težave pa so razkrili tudi prijateljicam (*/M (prijateljica) se spomni dogodka, ko ji je B povedala, da jo je brat zlasal in potisnil ob rob postelje, tako da je B padla in ji je iz nosu pritekla kri. Oškodovanka (B) pa ji je tudi omenila dogodek, ko jo je oče pretepal, mama in brat pa sta zraven gledala./B2*).

Na zbran pogum otroka, ki nekomu zaupa, da je žrtev nasilja, pa lahko sledijo različni odzivi. Pod to temo sem uvrstil tudi tiste odzive posameznikov, ki niso pripeljali do ukrepanja. Do takšnih odzivov je prišlo zgolj v primeru spolne zlorabe deklice s strani očima. Predvsem mama je spolne zlorabe svojega partnerja enkrat zanikala, drugič pa hčerki odgovorila, da ne more nič spremeniti (*/Pove, da je mama odgovorila, da ne more*

nič spremeniti./C2). Medtem ko odgovora 12-letne sestrične, da se to pač zgodi, ne moremo vrednotiti ali obsojati.

4.2 Prepoznavanje nasilja

Kdo in na kakšen način je nasilje prepoznal? Kdo je otroka v KCM napotil?

Glede na kronologijo in potek dogodkov lahko prepoznavanje nasilja uvrstimo skupaj z otrokovim razkritjem nasilja osebam, ki jim zaupajo. Kot sem v prejšnji točki ugotovil, lahko otrok svoje težave zaupa določeni osebi sam, nasilje nad otrokom in otrokovo stisko pa lahko kdor koli tudi prepozna. Prišel sem do ugotovitve, da je zgolj v primeru C, ko je šlo za spolno zloraba otroka, mama nasilje prepoznala, povsod drugod pa, kljub temu, da je lahko šlo tudi za večletno fizično in psihično nasilje nad otrokom, nihče ni opazil ali ni želel opaziti posledic nasilja in otrokove stiske. V spisu C, kjer je šlo za spolno nasilje nad otrokom, je mama neposredno opazila nasilje (*/C pove, da je mama enkrat zalotila očima v njeni postelji in se po tem pretvarjala, da se nič ni zgodilo./C9).*

V dokumentih pa se omenja tudi napotitev otroka v KCM. Ob tem se mi je pojavilo vprašanje, ali je oseba, ki je otroka v KCM napotila, nasilje tudi prepoznala? To je razlog, zaradi katerega sem to kategorijo uvrstil pod temo prepoznavanja nasilja. Otroke so v KCM napotili CSD, policija, interventna služba in šola. Z nadaljnjo analizo spisov pa sem prišel do zaključka, da našteje službe nasilja nad otroki niso prepoznale, temveč so zgolj ukrepale na podlagi že prej razkritega nasilja.

4.3 Ukrepanje ob nasilju

Kdo in na kakšen način je ob razkrite ali prepoznanim nasilju ukrepal?

Ob razkrite nasilju so v različnih primerih ukrepali različni posamezniki oz. različni strokovni delavci in delavke ali odgovorne službe. To je bilo odvisno predvsem od tega, komu je otrok zaupal, da je žrtev nasilja. Med tistimi, ki so na kakršen koli način ukrepali ali posredovali, so se pojavile prijateljice, šola oz. tamkajšnji zaposleni, policija, interventna služba, CSD in KCM.

Prijateljica

Prijateljici sta se v spisu B in spisu C zares izkazali kot pravi prijateljici, saj sta obe najprej predlagali žrtvama nasilja naj fizično, psihično ali spolno nasilje prijavita (*/ji je (najboljša prijateljica) edina predlagala, naj gre na PP (policijska postaja) zaradi razmer doma./B9*). Ko pa oseba C o nasilju ni hotela obvestiti šolske svetovalne službe, je prijateljica ukrepala sama (*/A (prijateljica) je predlagala, da vse to (spolne zlorabe) pove šolski svet. del./C11, /a si C tega (povedati svet. del.) ni upala, zato je A to povedala svoji starejši sestri – študentki D, nato so vse tri šle do (šolske) svet. del./C12*).

Ukrepanje šole

Ukrepanje šole je povezano z zaupanjem, ki ga je imel otrok do svetovalne službe in profesorjev, kar omenjam v prvi temi. Na podlagi otrokovega razkritja nasilja pa so bile različne šole v štirih primerih vključene v ukrepanje, česar pa so se lotile na različne načine. Šole so nasilje prijavile v dveh primerih (*/Na osnovi prijave šole/C13*), šolski delavci pa so ukrepali tudi v smislu seznanitve CSD z nasiljem nad otrokom v družini (*/CSD je dne 5. 11. prejel telefonski klic šolske svetovalne delavke Srednje šole, ki je CSD seznanila (z nasiljem v družini nad A)/A4*) ali seznanitve KCM (*/Okrog 12.00 nas (KCM) je svetovalna delavka iz izobraževalnega centra (šole) obvestila o primeru njihove 16-letne dijakinje E./E4*). V spisu E je šola v KCM tudi poizvedovala o možnosti namestitve otroka v KCM.

Ukrepanje policije

Policija se je v postopek ukrepanja in zaščite otroka vključila, ko je bila o nasilju obveščena oz. ko je bila njena udeležba zaradi zakonskih določil obvezna. Tako je policija omenjena v dveh primerih. Ko je šlo za prijavo nasilja neposredno policiji, je ta tudi takoj ukrepala v smislu prihoda po otroka in spremljanja otroka v KCM ali na zdravniški pregled, ko je bilo to potrebno (*/Na podlagi tega razgovora je bila C po razgovoru spremljana v UKC na ginekološki pregled/C15*). Policija pa je lahko z otrokom opravila tudi pogovor ali bolje rečeno otroka zaslišala, saj njegove informacije potrebuje za zapis zapisnika. V primeru B pa se je zgodilo, da otrok zaradi posledic, stiske in utrujenosti isti dan ni bil zmožen opraviti vseh pogovorov s policijo. To je policija upoštevala in postopek nadaljevala naslednji dan.

Ukrepanje interventne službe

Interventna služba je bila v ukrepanje vključena zgolj enkrat, kot vez med KCM in ostalimi službami, ki so v primeru posredovale, saj je najprej KCM obvestila o prihodu otroka, ki je k njim prihajal v spremstvu policije. KCM pa je interventna služba obvestila tudi o nadaljnjih korakih zbiranja podatkov s strani policije, ki so sledili v naslednjih dneh.

Ukrepanje CSD

Pri prvem in takojšnjem ukrepanju CSD-ji niso imeli velike vloge. Kot bo razvidno, imajo ogromno vlogo kasneje v procesu reševanja otrokovih težav in iskanja rešitev. Omenim lahko primer A, iz katerega je jasno razvidno, da so ob informaciji o nasilju v družini nad otrokom najprej posredovali v smeri sodelovanja z otrokom, natančneje – hitro so z otrokom navezali stik, saj so potrebovali podano izjavo o nasilju v družini s strani otroka (*/Dne 6. 11. se je mld. A osebno zglasil na CSD in v izjavi na zapisnik povedal, da je dne 2. 11. odšel od doma zaradi nasilja očeta nad njim./A6*). Na podlagi izjave so lahko nasilje prijavili na policiji. Ravno tako, kot je otroka policija spremila v KCM, pa je v enem izmed primerov ukrepal tudi CSD.

Ukrepanje KCM

Vloga KCM pri ukrepanju ob razkriteu nasilju je praktično nevidna, kar je razumljivo, saj to ni naloga KCM. Njihova vloga v procesu zaščite otroka se začne z namestitvijo otroka v KCM. Kljub temu pa se je v primeru E zgodilo, da je šola o nasilju nad otrokom v družini obvestila KCM. V tem primeru je KCM šolsko svetovalno delavko usmeril na pristojen CSD in njihova vloga se je s tem zaključila.

4.4 Posledice nasilja

Kakšne posledice nasilja je ob tem otrok nosil?

Posledice nasilja kronološko ne morem umestiti v točno določen čas, saj so lahko dolgotrajne, nekatere se pokažejo prej, druge kasneje. Tako je bilo tudi v raziskovanih primerih, saj so se predvsem nekatere posledice na čustvenem področju pokazale tudi med bivanjem otroka v KCM, ko ni bil več v ogrožajočem okolju. Pri populaciji moje raziskave pa so se posledice nasilja na neki točki pri otrocih vedno pokazale.

Najpogosteje je šlo za posledice na čustvenem in fizičnem področju. Na prvem so se pojavljale posledice kot je strah (*/B izrazi strah pred njima (očetom in bratom)./B10*), skrb (*/vse jo skrbi./C18*), depresija, nemirnost, tresenje, jokanje, zaprtost vase, nihanje razpoloženja (*/Imela je občasna nihanja razpoloženja [...]./C23*) in občutek ogroženosti.

Na fizičnem področju pa so se pojavljale posledice, kot so modrice (*/Vidne modrice v predelu rame in leve nadlahti./E10*), udarnine (*/Udarnina spodnjega dela hrbta in medenice./E13*), pomanjkanje apetita, bledost, glavobol, bolečine v želodcu, bolečine v vratu, fizične bolečine.

Omeniti je potrebno tudi posledice na področju socialnega vedenja, saj je prišlo v primeru B do samopoškodbenega vedenja otroka (*/Zaradi bratovega vedenja se je pričela [...] rezati z ostrimi predmeti po rokah in nogah./B16*). V tem primeru je bila potrebna tudi hospitalizacija otroka na pedopsihiatričnem oddelku.

Opisane pa so tudi druge posledice, ki jih, zaradi nenatančne opredelitve, nisem moral umestiti v eno izmed skupin. Govori se o bolečinah zaradi očetovega nasilja, o nastali škodi zaradi očetovega nasilja in o potrebi po psihiatrični pomoči.

4.5 Problem ob vstopu v KCM

S kakšnim problemom je otrok vstopil v KCM Ljubljana?

Ob vstopu otroka v KCM oz. ob namestitvi je bilo v vseh primerih predvsem preko pogovorov ugotovljenih veliko različnih problemov ali težav, s katerimi so se otroci srečevali tako v družinskem življenju, kot tudi v družbi ali javnosti. Dva največja sklopa težav sta se nanašala na: nasilje; ter na starše, skrbnike ali druge odrasle. Preden se posvetim tema dvema sklopa, pa bom omenil vse druge težave, s katerimi so se otroci srečevali.

Na nekatere izmed teh težav so opozarjali njihovi starši, na kar bom posebej opozoril, v večini primerov pa so jih naštevati otroci. Kar v treh primerih se je kot težava pojavilo prebivališče. V primeru A je otrok zadnji teden pred prihodom v KCM bival pri prijatelju

(/A je bival zadnji teden pri prijatelju do danes, ko je prišel k nam./A15), pred tem pa nekaj let pri očetu, kar je zanj, predvsem zaradi nasilja, predstavljalo problem. Podobno lahko rečem za primer D, ko je dekle zadnjih sedem let bivala pri stricu, ki je prav tako skupaj s svojo partnerko nad njo izvajal nasilje. Problem bivališča pa se pojavi tudi v smislu premalo prostora predvsem za otroka v primeru C (/C pove, da doma nima svoje sobe, ampak ima pograd v dnevni sobi./C30).

Naslednje področje, na katerem so omenjene težave, je šolanje. V primeru A se je moral otrok zaradi očetovega pritiska po izpisu iz šole in iskanju službe naposled res izpisati in začeti delati. V primeru B pa starš pove, da otrok izostaja od pouka.

V dveh primerih starši omenjajo tudi večkratne kraje denarja otrok *(/Sestri je ukradla denar, hčeri od prijateljice je prav tako ukradla denar, na morju je tudi vzela denar [...] (pove mama)./E25).*

Prihaja do obtoževanj o laganju, saj starši obtožujejo svoje otroke in obratno.

Starši v dveh primerih povejo, da njihovi otroci zahajajo v slabo družbo.

V primeru B pa je punca kršila javni red in mir *(/B pove, da so jo trikrat obravnavali policisti zoper JRM (javni red in mir) [...] zaradi popivanja v parku./B32)* in preprodajala drogo *(/Pove mi, da pozna veliko prekupčevalcev z drogo in da je tudi sama dvakrat prodala drogo za njih./B33).*

Starši/skrbniki/drugi odrasli

V populaciji raziskave prihaja do pogostih težav v medosebnih odnosih med otroci in odraslimi. Težave, do katerih prihaja predvsem v družinskih odnosih, poleg kasneje omenjenega nasilja vključujejo tudi druge dejavnike, ki otroku ne zagotavljajo zaščite ali varnosti, občutka sprejetosti, ljubezni ipd.

V primeru C so večkrat omenjeni različni odnosi v družini. Otrok posluša kreganje mame in očima *(/Mama in očim se dnevno prepirata/C34),* otrok ima težave v odnosu z mamo, ob tem pa posluša tudi spolne odnose mame in očima *(/ponoči včasih sliši, ko imata onadva spolne odnose/C36).*

Otrok za zaščito potrebuje odraslo osebo, kar v treh primerih pa se je zgodilo, da odrasli otroka, kljub temu, da so za nasilje nad njim vedeli, niso zaščitili. V primeru C mama otroka ne zaščiti pred očimom (*/Str. del. (iz CSD) pove, da mama C ni zaščitila/C27*), v primeru D skrbnik otroka ne zaščiti pred partnerico (*/D pa vedno znova prizadane, da je skrbnik ne zaščiti pred njo/D16*), v primeru A pa očetova partnerica otroka ne zaščiti pred očetom (*/Očetova partnerica, kot pove A, je na strani očeta in A ne zaščiti pred očetom./A20*).

Starši otrokom postavljajo tudi stroge prepovedi. Otrok v enem od primerov ne sme poslušati glasbe, imeti mobilnega telefona, Facebooka, izhodov iz hiše in ne sme se ukvarjati s športom. V drugem pa ne sme imeti stikov s sorodniki (*/D ne sme imeti stikov s sorodniki, ki ji veliko pomenijo./D14*).

V primeru E sodelujejo tudi sestre otroka, ki opisujejo mamo in njenega partnerja kot nemočna, manipulativna, sadistična, agresivna ipd. V enem od primerov pa otrok pove, da ima oče težave z alkoholom.

Nasilje

Nasilje oz. natančneje nasilje nad otroki v družini je glavni problem raziskovanja. To je seveda tudi problem ob vstopu otroka v KCM. Ob analizi spisov pa sem prišel do ugotovitve, da ne gre zgolj za nasilje nad otroki, ampak v nekaterih primerih tudi nad drugimi družinskimi člani.

V nekaterih primerih in tudi večkrat je nasilje opredeljeno zgolj kot nasilje nad otrokom, zato ga ne morem natančno uvrstiti pod vrsto nasilja, vendar pa je bilo ob nadaljnji ali predhodni analizi spisa jasno, za kakšno vrsto nasilja je šlo.

Psihično nasilje nad otrokom je bilo omenjeno v štirih primerih, in sicer v obliki groženj (*/Oče mu je tudi večkrat napovedal, da ga bo pretepel, preden ga je, zato se A očeta boji, ko ta reče, kaj vse mu bo naredil./A19*), žaljenja (*/Rekel (oče) ji je (B) še, da je tatica, da je kurba [...]/B31*) in maltretiranja otroka (*/D pove, da je problem v stričevi partnerki, ki jo psihično maltretira./D10*).

Prav tako se v štirih primerih pojavlja fizično nasilje nad otrokom v smislu pretepanja (*/[...] jo je oče udaril v predel obraza./B29*) in, v enem od primerov, lasanja, stopanja na noge, odrivanja (*/Spregovorila (D) je o tem, da jo skrbnik in njegova partnerka doma pogosto lasata, udarjata, ji stopata na noge, jo odrineta./D12*).

Otrok pa je povedal tudi, da so ga starši zapirali v garažo (*/E navaja, da sta jo starša že kot majhno zapirala v garažo./E19*), kar bi lahko uvrstili pod več vrst nasilja.

V primeru C pa gre za spolno nasilje oziroma zlorabo otroka s strani očima (*/očim zadnji dve leti prihaja ponoči 1x–2x tedensko k njej v posteljo, njo boli [...], na začetku mu je morda 2x–3x rekla, da naj neha in da jo boli, tega ni upošteval, [...] božal jo je povsod, rekel pa je, da ne sme nikomur povedati./C37*).

Kot sem že omenil, pa ne gre zgolj za nasilje nad otroki. V dveh primerih je omenjeno tudi nasilje nad mamo (*/Spomni se (A), da je oče pretepal tudi njegovo mamo./A24*) in v primeru E, nasilje nad sestrami žrtve, ki same opisujejo, da so se zaradi tega tudi zgodaj odselile od doma.

Otrok v primeru A ni zgolj žrtev družinskega nasilja, ampak tudi medvrstniškega nasilja. Nekajkrat se je zgodilo, da so ga pretepli tudi sošolci (*/Med zajtrkom mi pove o vrstniškem nasilju v šoli s strani albanskih sošolcev, eden fant pa je star 24 let, prišel je iz zapora (pogojno), s sabo nosi pištolo in prihaja na šolo. Dvakrat so ga (A) že zbrcali in pretepli, stalno ga zafrkavajo. O tem ni povedal ne očetu in tudi ne nikomur v šoli./A25*).

4.6 Ravnanje KCM

Kako se KCM Ljubljana odzove na ta problem ob vstopu in med bivanjem otroka v KCM? Kako KCM prispeva k reševanju problema?

Vloga KCM postane vidna in aktivna z namestitvijo otroka v KCM. Pod prejšnjo temo me je zanimalo, s kakšnim problemom je otrok vstopil v KCM, na tej točki pa sem raziskoval, kaj je KCM s problemom naredil oz. kako je nanj odgovoril.

Ko otrok pride v KCM, je iz spisov razvidno, da se strokovni delavci ali delavke držijo nekega predpisanega protokola, ki sicer ni v vseh primerih enak, a je vsaj podoben. Predvsem gre za to, da se otroku predstavijo pravila KCM, ki jih mora otrok sprejeti, predstavi se mu tudi sam KCM, z otrokom se strokovni delavec pogovori in otroka namesti v sobo.

Nadalje vloga KCM vključuje sodelovanja z različnimi službami, organizacijami, ustanovami in posamezniki. KCM sodeluje z otrokom, z njegovimi starši, s CSD, s šolo, z interventno službo in z drugimi osebami. V nadaljevanju pa želim oblike sodelovanj tudi podrobneje opisati.

Sodelovanje z otrokom

Najbolj pogosta oblika sodelovanja z otrokom je pogovor. Pogovor med KCM in otrokom je bilo mogoče v vseh primerih velikokrat razbrati iz dokumentov. V nadaljevanju bom naštel teme pogovorov, ki so si bile od otroka do otroka različne, kar je bilo odvisno predvsem od problema, s katerim se je otrok soočal. Preko pogovorov pa je bilo mogoče razbrati tudi nekatera ravnanja strokovnih delavcev KCM.

Ko je otrok na novo nameščen v KCM, pogosto pride do začetnih ali spoznavnih pogovorov, ki se bolj osredotočajo na sam problem in na preteklost. Teme naslednjih pogovorov pa so različne in večinoma osredotočene na aktualna dogajanja v otrokovem življenju, kot so na primer zaslišanje na policijski postaji, prihodnost, šolanje, služba, sklepi sestanka in iskanje namestitve v primeru A. V primeru B so se strokovni delavci z otrokom pogovarjali o iskrenosti, otrokovem izmikanju srečanja z mamo, skrbi KCM za prehrano otroka. V primeru C je večkrat potekal pogovor o pritisku družinskih članov na otroka, o tem, da se mora mama sama odločiti, komu bo verjela, o razlagi stikov z mamo v celotnem postopku, o tem, da kar se je zgodilo, ni bilo prav, o preusmerjanju skrbi. V primeru D so pogovori potekali predvsem o občutkih ob otrokovem obisku rejniške družine, skrbi otroka glede prebivališča, preživljanju vikenda pri teti, pogrešanju mame. V primeru E pa so strokovni delavci govorili z otrokom o opravičilu staršev, njihovih obljubah in pripravljenosti otroka dati staršem še eno priložnost.

Kot sem že omenil, je bilo ob tem mogoče razbrati tudi določena ravnanja strokovnih delavcev kot na primer usmeritev otroka na odgovorno obnašanje (*/Usmerim ga (A) na*

odgovorno obnašanje (zaradi kraj denarja)./A37), opozorilo otroka glede previdnosti, zaradi medvrstniškega nasilja, opozorilo glede možnih nadaljnjih ukrepov v primeru samopoškodb (/B povem, da če bo v stiski, naj se pogovori z nami, če se bo rezala, bo morala na psihiatrijo./B66), pomiritev otroka in predlog po druženju s prijateljico v KCM, seznanitev otroka z možnostjo za pogovor, o sodelovanju in tudi omejitvah v KCM in predlog otroku za pogovor z drugo strokovno delavko (/Svetujem, da se pogovori še s sodelavko, ki ima pridobljeno izobraževanje za tovrstno nasilje./C53).

V treh primerih sem med zapisi pogovorov prepoznal krepitev otrokove moči kot ravnanje strokovnih delavcev KCM. Vseh sedem primerov krepitev moči želim tudi naštet: priprava otroka na srečanje z očetom; spodbuda otroka; informiranje otroka o varnih hišah in materinskih domovih; razlaga otroku, kako se lahko pred povzročiteljem nasilja zaščiti; strokovna delavka dekletu opiše odzive mater v primerih spolne zlorabe otroka in možne oblike pomoči, saj je mama ni zaščitila, ker naj bi bila tudi sama žrtev nasilja; strokovna delavka otroku predlaga sprehod, s čimer bi se lahko sprostil; otroku tudi povejo, da za nasilje ni sam kriv.

V redkih primerih je med KCM in otrokom dejansko prišlo do dogovora. V primeru A so se dogovorili o sprotne reševanju težav glede namestitve, šolanja in preživitve, kar je v nadaljevanju v vsakem primeru urejal CSD. V primeru C so se strokovni delavci z otrokom dogovorili o klicanju sorodnikov in prijateljev iz njihovega telefona, saj otrok svojega telefona ni imel. V primeru D pa so se z otrokom dogovorili, da bo o svojih občutkih obvestil skrbnico iz CSD. Do dogovorov glede temeljnih težav, s katerimi se otrok srečuje, ni prihajalo, kar lahko nakazuje na majhno vključenost KCM pri reševanju otrokovih težav.

KCM pa je poleg pogovarjanja otroke v dveh primerih zgolj informiral o nekaterih dogodkih. V primeru A je KCM otroku sporočil, da bo o medvrstniškem nasilju obvestil šolo in ga tudi na ta način poskušal zaščititi. Otroka so spomnili, kdaj ima razgovor s strokovno delavko CSD in kdaj ima ogled vzgojnega zavoda. V primeru B pa so otroka zgolj seznanili z obiskom mame.

V primeru A sem ravnanje KCM označil kot nadzorovanje otroka, saj si je moral otrok iskati različne možnosti za nadaljnje šolanje, KCM pa je njegovo iskanje nadzoroval, saj je

moral otrok iskanje šol dokazovati. (*/A bo danes nadaljeval z iskanjem šol. [...] Nam bo prinesel dokazni material (glede iskanja šol)./A50*).

V primeru B pa pride tudi do izrečenih prepovedi otroku s strani KCM na podlagi želja staršev. Starši so namreč želeli, da se hčerka neha družiti s svojo prijateljico (*/dodam, da so starši izrazili željo, da se ne druží z M./B51*) in KCM je otroku res prepovedal druženje s prijateljico (*/Zjutraj želi B ob 7h iti na avtobusno postajo, da se dobi z M. Ne dovolim zaradi nevarnosti (alkohol, droga, dilerji)/B50*). Otrok se je na to odzval z uporom, kar pa so rešili s prej omenjeno pomiritvijo otroka in z možnostjo druženja s prijateljico v KCM.

Večkrat se omenja tudi počutje otroka, predvsem v smislu sprememb počutja, kar je največkrat posledica sodelovanja med KCM in otrokom. Govori se o zadovoljstvu otroka, dobrem počutju, dobrem odnosu med KCM in otrokom ter hvaležnosti otroka.

Sodelovanje s starši

Glavni element sodelovanja KCM s starši je prav tako pogovor. V vseh primerih KCM sodeluje s starši. Največkrat gre za telefonske pogovore ali pogovore v KCM, ko je to mogoče. Teme pogovorov so ponovno različne in predvsem odvisne od zanimanje staršev ali aktualnih dogodkov. Ko je otrok nameščen v KCM, je bilo v dveh primerih očetoma potrebno razložiti njihova ravnanja ali ravnanja drugih institucij v takšnih položajih. V nadaljevanju bi izpostavil zgolj nekaj zanimivejših ali pomembnejših tem, ki so se pojavljale v pogovorih. Na eni strani lahko starša na primer zanima otrokovo počutje, medtem ko drugi starši otroka obtožujejo da laže in se zanje ne zanimajo. Starše je potrebno preko pogovorov tudi informirati o razgovorih, potekajo tudi izmenjave informacij glede otroka, dogovori s starši glede dostave otrokovih osebnih stvari ipd. Starši pa med pogovori izražajo tudi svoja čustva, kot je to opaziti v primeru B. Skrb mame glede preživljanja počitnic skupaj s hčerko in jeza očeta (*/Pokliče oče. Je jezen glede UPP (ukrep prepovedi približevanja), žalosten, da ga PP (policijska postaja) in IS (interventna služba) nista nič vprašali in vključili v preiskavo. B ne želi videti [...]/B45*). V primeru E pa je oče preko telefonskih pogovorov tudi večkrat grozil KCM (*/Ob 19.00 pokliče (ponovno) E oče. Je razburjen (oče) in grozi s policijo in z objavo v medijih zaradi, po njegovem mnenju, našega neprofesionalnega dela./E40*). Starši, ki so pogosto obenem tudi povzročitelji nasilja, so v nekaterih primerih želeli posredno preko telefonskih pogovorov s KCM vršiti pritisk na otroke in tudi na KCM in svoje otroke, kljub temu, da so nameščeni v varno

okolje, še vedno omejevati in ogrožati. Tako se je zgodilo v primeru B, ko mama ni želela, da KCM dovoli stike med njeno hčerko in najboljšo prijateljico (*/Gospa posebej omeni B-jino sošolko M, za katero želi, da deklica ne bi imel stikov z njo, ker meni, da zelo negativno vpliva nanjo./B44*), čemur je KCM podlegel. V primeru E pa je oče ob prej omenjenih grožnjah poskušal tudi večkrat omejevati otrokove izhode iz KCM (*/Malo kasneje pokliče še oče in zahteva, da se hči vrne v KCM/E32, /če ne bo prišel sem in pripeljal PP (policijo)./E33*). Enako je počela mama, ki je ob izhodih želela tudi omejevanje uporabe Facebooka in stikov s fantom. Prepoznal sem zgolj odziv v obliki pojasnitve staršem, da KCM otroku ne postavlja strogih omejitev, vendar pa so strokovni delavci na koncu ponovno podlegli pritiskom in grožnjam staršev in otrok se je moral vrniti nazaj v KCM.

Poleg pogovorov s starši sem iz dokumentov v enem primeru razbral tudi vabilo očeta na razgovor v KCM. Večkrat pa KCM obvesti starše, na primer ob namestitvi otroka, da je otrok pri njih. Ko je šlo za očetove grožnje v primeru E, je KCM očeta celo obvestil, da se je otrok na njegovo željo vrnil nazaj v KCM. Starše so obvestili tudi o prepovedi komunikacije med njimi in otrokom, kar je določil CSD (*/Pokliče očim in želi deklico na telefon. Povem, da po navodilih CSD zaenkrat ne sme na noben način komunicirati s svojo pastorko./C51*) in o potrebi otroka po osebnih stvareh.

Do dogovorov med KCM in starši je prišlo v le dveh primerih. Dogovori pa so se nanašali na nadaljevanje sodelovanja z očetom, dogovor o dnevu razgovora in dogovor o obisku otroka. Jasno je, da to niso dogovori o rešitvah, ampak zgolj dogovori o nadaljnjem sodelovanju oz. pogovarjanju, kar pa ni prineslo opaznih rešitev.

KCM je imel pri sodelovanju tudi vlogo usmerjanja staršev na CSD, ko so ti hoteli določene zadeve reševati preko pogovorov z njimi. Ker KCM ni pristojen za urejanje, na primer nadaljnje namestitve otroka, kot se je to zgodilo v primeru B, so strokovni delavci KCM starše usmerili na CSD, saj imajo oni pooblastila, na podlagi katerih se lahko dogovarjajo.

Sodelovanje s CSD

Sodelovanje KCM in CSD bo natančneje opisano tudi pri poglavju vloge CSD. Na to mesto pa sem vseeno uvrstil dejanja, ki bolj spadajo pod temo ravnanja KCM kot pod vlogo CSD.

Eno izmed takih ravnanj je posredovanje poročila o opažanjih med bivanjem otroka v KCM. CSD lahko to poročilo na primer potrebuje za odločbo o začasnem odvzemu otroka, kjer mora opažanja zapisati pod obrazložitvijo. Ravno do odvzema pa je prišlo v primeru A in primeru C, ko je KCM posredoval poročilo o opažanjih.

KCM je CSD tudi zaprosil za načrt pomoči v primeru A in B ter CSD opozoril na potek bivalnega roka. Za podaljšanje bivanja otroka v KCM mora CSD namreč poslati prošnjo.

Sodelovanje s šolo

KCM je s šolo sodeloval v primeru A, ko so se dogovarjali o ogledih šole in šolo, katero je otrok obiskoval, obvestili o medvrstniškem nasilju nad otrokom ter se dogovorili, da bodo nasilje tudi prijavili.

Sodelovanje z interventno službo

Do tega sodelovanja je prišlo samo v primeru B, ko je IS obvestila KCM o prihodu otroka. Strokovni delavec pa se je z IS pogovoril tudi o njihovem delu in jim podal nekaj predlogov oz. jih seznanil s potekom dela IS v preteklosti, ko je IS opravljal KCM.

Sodelovanje z drugimi osebami

V otrokovo socialno mrežo so vključene tudi druge osebe poleg staršev. KCM sodeluje predvsem z drugimi družinskimi člani, ko so slednji na to pripravljeni.

V primeru C je pogosto pogovor med KCM in stricem otroka, saj je bil on skrbnik svoje nečakinje, ker sta ji pred več leti oba starša umrla. Teme pogovorov s stricem so podobne, kakršne sem že našteval pri pogovorih s starši. Večkrat gre za usmeritev na CSD. Stric si želi pogovarjati z otrokom, vendar KCM pove, da to ni mogoče zaradi navodil CSD. Kasneje se tudi dogovorijo o obisku strica in babice, dogovorijo se tudi o številu obiskov. Glavno besedo pri takšnih dogovorih pa ima predvsem CSD.

Prav tako je v primeru C omenjen pogovor z babico, ki pride v KCM. Strokovni delavec ji ob začetku pogovora razloži, da je pomembno otroku verjeti.

V primeru D pride po otroka v KCM tetin mož, saj je otrok vikend preživel pri teti, kar je bilo predhodno dogovorjeno.

KCM je sodeloval tudi s sestrami otroka v primeru E, predvsem pa so se z njimi pogovarjali o njihovih lastnih izkušnjah nasilja ter o možnostih bivanja otroka pri eni od sester. Sestre so tudi na druge načine želele pomagati najmlajši sestri, zato so se dogovorili, da bo KCM prošnje glede oblačil, telefona ipd. posredoval CSD.

V primeru B pa je stanovalka KCM opazila in o tem tudi opozorila strokovno delavko, da se otrok želi samopoškodovati (*/L (stanovalka KCM) me opozori, da se je B ponovno želela rezati [...]. Rezati se je začela z L škarjicami za nohte/B62*). Strokovna delavka je predmet spravila v sef in na ta način zaščitila otroka pred nadaljnjim samopoškodbenim vedenjem s tem predmetom. Uporabnico pa je opozorila o potrebnem nadaljnjem obveščanju zaposlenih o samopoškodbenem vedenju sstanovalke. O tem se je tudi pogovorila z otrokom, kar sem omenjal v sodelovanju KCM z otrokom.

4.7 Vloga CSD

V kakšni vlogi se v primeru pojavlja Center za socialno delo?

CSD ima javna pooblastila, na podlagi katerih lahko v primerih nasilja nad otroki ukrepa in odloča. Vloga CSD je bistvena in najpomembnejša, kar je jasno razvidno tudi iz spisov. CSD pa je o nasilju v družini in prijavi nasilja vedno tudi obveščen in s tem se mora tudi aktivno vključiti v proces reševanja problema in zaščite otroka ter ukrepati. Pristojni CSD vodi postopek reševanja problema in sodeluje tako z otrokom, njegovo družino, kot tudi z ostalimi organizacijami, ustanovami in strokovnimi delavci, ki so v primeru vključeni. Natančneje CSD sodeluje s starši, s KCM, rešuje otrokove težave, kamor spada tudi sodelovanje z otrokom, izdaja odločbe, opravlja terensko delo, sodeluje s šolo in sodeluje tudi z drugimi osebami.

Reševanje otrokovih težav

Težave, s katerimi se srečuje otrok, se razlikujejo v vsakem primeru. Ker družina teh težav ni zmožna reševati sama, je za to potrebno strokovno vodenje s strani CSD. Bistvena težava, s katero so se otroci srečevali, so bile različne oblike nasilja s strani njihovih staršev, ki so ga morali preživljati, ob tem pa so se pojavljale tudi druge našteje težave. Naloga CSD je, da ob pomoči drugih služb reši nasilje v družini in druge težave skupaj z otrokom in družino.

Eno izmed najpomembnejših in najpogostejših področij, ki so jih CSD urejali prav v vseh primerih, kar je tudi razumljivo, saj je bivanje v KCM zgolj začasno, je urejanje bivališča za otroka. Zgolj o urejanju nadaljnje namestitve se v štirih primerih govori skupaj kar dvaindvajsetkrat. O možnostih nadaljnje namestitve se v različnih primerih omenjajo dijaški domovi, stanovanjske skupine, vzgojni zavodi, rejniške družine in tudi vrnitve nazaj domov. Razbrati je mogoče, da nekateri strokovni delavci CSD nadaljnjo namestitev urejajo skupaj z otroci (*/Tudi jaz (B) se strinjam, da CSD vloži prošnjo za namestitev v Stanovanjsko skupino s 1.9./B112*), drugi pa to urejajo mimo njih (*/Pove (str. del.), da ureja glede A, da ima več opcij odprtih. Ena od teh je skrbniška vloga, druga je namestitev v vzgojni zavod [...] in da se že dogovarja za ogled [...]/A97*). Samo v primeru A ni bilo mogoče razbrati, da bi otroka seznanili z možnostmi o nadaljnjem bivanju, medtem ko so v vseh ostalih štirih primerih otroke o možnostih vsaj seznanili. Vendar pa so želeli v primeru A otroka zaščititi z bivanjem izven družine (*/CSD meni, da je mld. A potrebno zaščititi in da je trenutno zanj najustreznejša namestitev izven družine, začasno torej v Vzgojni zavod./A119*). Ob urejanju bivališča, ki bi bilo stalno, pa so se v enem od primerov dogovarjali tudi o preživljanju poletnih počitnic, urejali so tudi bivalne razmere doma, v primeru, če se otrok tja vrne. V primeru D pa so se po mojem mnenju dobro dogovorili z otrokovo novo skrbnico, ki je bila tudi njena teta, na počasno navajanje na novo okolje, saj je dekle najprej preživljala pri teti le vikende, se s tem strinjala in bila zadovoljna. Pred tem pa so tudi skupaj raziskali različne možnosti in našli najboljšo možno rešitev za otroka. To je bil tudi edini primer, v katerem so uredili skrbništvo za otroka oz. imenovali novega skrbnika.

Naslednje področje je šolanje. V primeru A je bilo potrebno poiskati šolo in urediti ponoven vpis za otroka, ki je bil iz šole izpisan. CSD je pri tem aktivno sodeloval, saj so organizirali ogled šole, otroka pri tem podpirali, se tudi strinjali s ponovnim vpisom in

želeli, da se otrok vsaj nekam vpiše. Otrok pa je imel nalogo, da si šolo, ki jo želi obiskati, išče tudi sam. V primeru C so KCM obvestili o tem, da naj otrok šole en teden ne obiskuje, saj so bili pritiski družine tako močni, da se jim je zdelo najbolj varno, da otrok ostane v KCM.

Jasno je, da so otroci, ki so žrtve nasilja, v hudih stiskah, čemur je prav tako potrebno posvetiti veliko pozornosti. Z analizo dokumentov pa sem ugotovil, da se ravno na tem področju ne ukrepa. Ko gre za stisko, se je strokovna delavka iz CSD v primeru A z otrokom pogovorila o nadaljnjih korakih reševanja stiske (*/Gospa omeni, da se je med tem pogovorila s fantom glede nadaljnjih postopkov v reševanju njegove stiske./A73*), ki pa ostanejo nejasno zapisani in jih v nadaljevanju ni opaziti. V primeru C pa je CSD organiziral obisk otroka pri psihologinji, kar pa je na koncu »padlo v vodo« zaradi bolezni psihologinje (*/Pokliče nas str. del. iz CSD in pove, da danes odpade sestanek pri psihologinji, ker je zbolela./C130*) in o nadaljnji pomoči otroku glede njegove stiske v dokumentih ni bilo več besed.

CSD v primeru A ureja tudi otrokove denarne razmere v smislu urejanja preživnine in preverjanja možnosti državne štipendije. V istem primeru otroku uredijo tudi bančni račun.

CSD lahko izvaja tudi druge oblike pomoči. Omenjena je pomoč družini za dom (*/Po B povratku k mami, če do tega pride, pa nameravajo izvajati SVS pomoč družini za dom za celotno družino./B100*). Do otrokovega povratka domov je v primeru B tudi prišlo in po nadaljnjih dogovorih lahko predvidevam, da so omenjeno pomoč tudi izvajali. CSD pa ob nasilju nad otrokom v družini oz. ob ogroženosti otroka sestavi tudi načrt pomoči za odpravo ogroženosti otroka. Slednji je bil sestavljen v primeru A in B, v njem pa je zapisan opis trenutnega položaja/okoliščin, ocena trenutne stopnje ogroženosti z opredelitvijo trenutnih groženj/nevarnosti/tveganj, nujni ukrepi za zmanjševanje/odpravo trenutne ogroženosti oz. položaja žrtve in varovalni dejavniki.

CSD je v vseh primerih opravljal tudi razgovore z otroci, teme teh pogovorov pa so bile ponovno odvisne od aktualnih težav, česar ne bi ponavljal. Zanimivo se mi zdi, da v primeru E CSD načrtuje skupen razgovor z otrokom in s starši, kljub temu, da so starši povzročitelji nasilja (*/E bo imela razgovor s starši 2. 11./E88, /v kolikor do takrat ne bi želela imeti razgovora (s starši), je potrebno obvestiti str. del. (iz CSD), da v skrajnem*

primeru izda odločbo o odvzemu./E89). Ne glede na to, da otroku prepuščajo možnost odločitve glede skupnega pogovora, sam mislim, da skupni razgovor v nobenem primeru, ko gre za žrtev in povzročitelja nasilja, ne sme biti ena izmed možnosti.

Le redko dejansko pride do dogovora med CSD in otrokom. To sem razbral v primeru D, ko so se dogovorili, da bo punca napisala osebno izjavo in jo posredovala strokovni delavki, in v primeru E, ko je moral otrok sam obvestiti šolo o primerih, ko je bilo potrebno poklicati policijo zaradi pritiskov in groženj staršev (*/V kolikor bi starša želela priti v KCM in odpeljati E, pokličemo PP/E71, /E bo o tem (obveščanje policije) obvestila tudi svetovalno delavko na šoli in razredničarko./E72).* Ne vem zakaj je bila to naloga otroka, saj menim, da bi o tem šolo moral obvestiti CSD.

Naslednje zelo pomembno področje, ko gre za reševanje otrokovih težav v primerih nasilja, je sklicevanje multidisciplinarnih timov. Do tega je prišlo zgolj v primeru C, in sicer dvakrat, kamor pa je bil povabljen tudi KCM. Namen prvega srečanja je bila izmenjava informacij in uskladitev aktivnosti (*/Namen srečanja (MDT): Izmenjava informacij z namenom razjasnitve okoliščin./C111/, Uskladitev aktivnosti CSD, osnovne šole, Kriznega centra za mlade, policijske uprave, zdravstvenega doma./C112), namen drugega pa sprejeti ugotovitve, postaviti oceno ogroženosti idr. (/Namen srečanja (MDT): Izmenjava informacij./C139, /Sprejeti ugotovitev tima, postaviti oceno ogroženosti, sprejeti sklepe glede aktivnosti CSD, OŠ, KCM, PU./C140).*

Sodelovanje s starši

Ko gre za nasilje nad otroki v družini je pogosto vsaj eden od staršev tisti, ki je povzročitelj nasilja. Ne glede na to, pa se mi zdi pomembno dobro sodelovanje tako z žrtvijo kot s povzročiteljem, če želijo vse strani doseči zastavljene rešitve.

CSD odvisno od primera opravlja razgovore samo z očetom, samo z mamo, skupaj z obema staršema in tudi pogovore v prisotnosti strokovnega delavca iz KCM. Teme pogovorov se nanašajo na problem, ki se pojavlja, in možne rešitve. Razbrati pa je mogoče, da je sodelovanje s starši v teh primerih pogosto zahtevno, saj so povzročitelji nasilja in v nekaterih primerih nasilje zanikajo, se na odločbe pritožijo ipd., zato je vzpostavitev dobrega odnosa pomembna. Seveda ni v vseh primerih enako; v primeru C in E so starši podali soglasje o namestitvi otroka v KCM in v slednjem primeru tudi priznali neprimerno

ravnanje, kljub temu pa so grozili KCM. Prav tako kot KCM pa tudi CSD v nekaterih primerih starše obvesti o namestitvi otroka v KCM in jim tudi sporoči, da morajo otroku pripeljati osebne stvari. Ti dve nalogi pa očitno nista jasno razdeljeni med CSD in KCM, saj jih opravljajo oboji. Res pa je, da tudi nista najpomembnejši.

V primeru A so odnosi med CSD in očetom postali zaostreni (*/Z očetom so se včeraj odnosi še zaostрили, ko je grozil str. del. [...]./A107*), posledično pa si je moral CSD zagotoviti lastno varnost s policijskim varovanjem. Oče in mama pri reševanju težav tudi nista želela sodelovati (*/Oče ne kaže pripravljenosti na sodelovanje pri urejanju sinovih težav./A102*, */Mati pa je prav tako odklonila sodelovanje pri urejanju sinovega položaja [...]./A103*), kar je pripeljalo do odvzema otroka staršem.

CSD torej tudi s starši poskuša iskati rešitve, ko je to mogoče. Do iskanja rešitev je prišlo v primeru A, ko je CSD pri starših oz. s starši preverjal možnosti otrokovega samostojnega življenja, predvsem kar se tiče finančne podpore staršev, in tako tudi načrtoval pogovor o preživitvi. V primeru E pa so strokovni delavci oz. delavke CSD preko razgovorov s starši prišli do pripravljenosti očeta za spremembe in opravičila otroku, pripravljenosti mame za spremembe, prizadevanja staršev za ureditev odnosov in sprejema pomoči CSD-ja, ena od omenjenih rešitev pa je bila tudi namestitev otroka daleč iz domačega okolja v primeru, da se hčerka ne vrne domov, kar sta predlagala starša.

Dogovori med starši in CSD so bili redki oz. jih praktično ni bilo. Razbral sem jih lahko le v primeru B, ko sta se mama in hčerka preko razgovora na CSD dogovorili o prihodu mame po hčerko v KCM. Naslednji dogovor pa je dogovor med CSD in mamo, da se bo slednja pogovorila z očetom in bratom, pri čemer pa gre bolj za nalogo, ki jo mora mama izpolniti (*/V tem tednu sem (mama) pripravljena govoriti z B očetom in bratom, da brat iz stanovanja vzame vse svoje stvari in naju z B na tem naslovu ne obiskuje, dokler B ne bo ponovno vzpostavila z njim odnosa./B108*).

Sodelovanje s KCM

Ker otrok začasno biva v KCM, je sodelovanje med CSD in KCM nujno. Med njima je potekala komunikacija v vseh analiziranih primerih. Pogosto je šlo za telefonske pogovore ali za prihod nosilca primera v KCM, kjer je potekal pogovor oz. izmenjava informacij.

Omenjal sem ravnanja KCM, sodelovanje CSD s starši, reševanje otrokovih težav. Praktično vsa omenjena področja so tudi teme pogovorov, ko gre za izmenjevanje informacij med strokovnimi delavci. Ko je šlo na primer za slabo sodelovanje CSD s starši v primeru A, so o tem obvestili KCM. Ko CSD ureja namestitve in razmišlja o različnih možnostih namestitve za otroka, o tem informira KCM. Ko je bil v primeru B izdan ukrep prepovedi približevanja za očeta in brata, je o tem moral biti obveščen KCM. Prav tako gre tudi za izmenjevanje informacij o otrokovem počutju, o pogovorih med KCM in otrokom, o otrokovih željah in odločitvah, o drugih izdanih odločbah, o primernosti obiskov in klicev sorodnikov in na splošno o urejanju možnih rešitev za otroka.

V štirih primerih sem prepoznal opozarjanje KCM s strani CSD predvsem glede pomembnih dogodkov, ukrepanj ali dejanj. V primeru A je CSD opozoril KCM, da ima otrok naslednji dan zaslišanje na policijski postaji, KCM je moral pridobiti soglasje staršev za bivanje pri njih, opozorili so jih na možnost očetovega nasilnega vedenja, opozorili so jih na ogled vzgojnega zavoda, ki so ga organizirali za otroka. V primeru C so jih opozorili na otrokov pregled pri psihologinji, kar pa je bilo kasneje odpovedano, o čemer je bil KCM tudi obveščen. V primeru D so bila potrebna opozorila glede razgovora otroka na CSD, prihod strokovnih delavcev po otroka in obisk rejniške družine ter odhod otroka čez vikend k teti. V primeru E pa so jih opozorili o prihodu otroka v KCM. CSD pa je v dveh primerih želel KCM opozoriti glede dolgotrajnosti postopkov, saj je bilo reševanje nastalih situacij dolgotrajno.

Pogoste so tudi prošnje s strani CSD. V primerih A, C in D gre za prošnjo za podaljšanje otrokovega bivanja v KCM, kar KCM tudi vedno odobri. Druge prošnje pa so na primer prošnja za zapis in posredovanje poročila o vključenosti otroka v KCM, poročilo o opazanjih, prošnja po udeležbi KCM na tiskem sestanku, spremljanje in opazovanje otroka, zapisovanje vsega, kar se dogaja, posredovanje otrokove zdravstvene dokumentacije, obveščanje CSD v primeru vznemirjanja otroka s strani staršev ter obvestilo otroka o izdanem ukrepu prepovedi približevanja. Torej gre tudi pri prošnjah za sodelovanje in pomoč med CSD in KCM, saj so strokovni delavci KCM v vsakdanjem stiku z otrokom in lahko, na pobudo oz. prošnjo CSD, posredujejo informacije iz ene strani na drugo ali pa so na podlagi prošnje bolj aktivno udeleženi v sodelovanju z otrokom ali drugimi osebami.

Poleg opozoril, prošelj ali drugih jasnih navodil, ki jih daje CSD, pa je v primeru C zgolj predlagal omejene stike otroka s sorodniki in uvodni razgovor strokovnih delavcev KCM s stricem in babico brez prisotnosti otroka, ko bosta prišla na pogovor, kasneje pa se je lahko pogovoru priključil tudi otrok. Ta dva predloga je KCM tudi upošteval.

S strani CSD je KCM v primeru C dvakrat prejel tudi vabilo na multidisciplinarni tim, ki ga je sklical pristojni CSD.

KCM in CSD pa so v treh primerih med seboj sklenili tudi nekaj dogovorov. Slednji so se v primeru C nanašali na prenehanje stikov med otrokom in sorodniki (*/Dogovor je, da ni stikov z domačimi, do nadaljnjega./C138*), kasneje je prišlo do dogovora, da so stiki otroka s stricem in mamo dovoljeni, vendar zgolj v prisotnosti strokovnih delavcev KCM. V primeru D so se dogovorili o sprotne in vzajemnem obveščanju. V primeru E je bilo dogovorjeno v kakšnem primeru bi bilo potrebno poklicati policijo (*/V kolikor bi starša želela priti v KCM in odpeljati E, pokličemo PP./E71*), dogovor pa je bil tudi, da so stiki otroka s sestrami dovoljeni.

Odločba

CSD ima pooblastila, na podlagi katerih izdaja različne odločbe. Tako je bilo tudi v analiziranih spisih. V primeru A je CSD izdal odločbo o začasnem odvzemu otroka in postavitvi skrbnika za poseben primer ter odločbo o začasnem odvzemu otroka in namestitvi otroka v KCM. Prav tako je slednjo odločbo izdal tudi v primeru C in D, v primeru E pa je na možnost izdaje te odločbe zgolj opozoril, vendar do izdaje odločbe ni prišlo. V primeru A in D je prišlo tudi do samostojne izdaje odločbe o postavitvi skrbnika za poseben primer, v kateri so bile tudi obrazložene dolžnosti skrbnika, ki je bil v obeh primerih CSD oz. natančneje ena izmed strokovnih delavk CSD. V primeru D pa je bila izdana tudi odločba o razrešitvi vloge skrbnika, saj je bil skrbnik otrokov stric, iz njegove strani in strani njegove partnerke pa se je nad otrokom izvajalo nasilje.

Terensko delo

Socialno delo v svoji osnovi ni pisarniško delo, ampak je predvsem terensko delo, delo v skupnosti in med ljudmi. Očitno pa je, da se to v sodobnem socialnem delu spreminja. Če ne upoštevam prihodov socialnih delavcev iz CSD v KCM na različne razgovore, je bilo terenskega dela v vseh petih primerih zelo malo.

V primeru A so strokovnih delavci zbirali informacije o očetu v skupnosti (*/Preverili so v lokalnem okolju in tam oče velja za »znanega nasilneža«./A110*). V primeru D pa so opravili obisk na domu pri otrokovi teti, ki je kasneje postala tudi otrokova skrbnica (*/Danes smo se dogovorili za obisk in pogovor na domu [...]/D68*).

Sodelovanje s šolo

S šolo je CSD sodeloval redko. V primeru B so šolo obvestili o izdanem ukrepu prepovedi približevanja očetu in bratu deklice. V primeru D pa je iz dokumentov mogoče razbrati, da je nosilec primera s šolo v rednem stiku, ni pa jasno zapisano, na kakšen način sodelujejo.

Sodelovanje z drugimi osebami

Enako, kot so se druge osebe iz otrokove socialne mreže pojavljale že pri sodelovanju s KCM, sodelujejo tudi s CSD.

V primeru B je CSD opravil razgovor tudi z dekličinim bratom, ki je bil prav tako povzročitelj nasilja. Prav tako pa je bil v primeru D opravljen razgovor s stricem, ki je bil do razrešitve skrbniške vloge dekličin skrbnik. Skrbnika so ob začetku postopka zaščite otroka tudi obvestili o namestitvi otroka v KCM. Kasneje pa so opravili razgovor tudi s teto, novo skrbnico, in njenim možem. Z njima so tudi sklenili dogovor o začetnih obiskih pri njima čez vikend, saj se je na ta način deklica navajala na bivanje v novem okolju. Teta pa je o skupno preživetih vikendih CSD-ju dajala povratne informacije.

4.8 Vloga šole

V kakšni vlogi se v primeru pojavlja šola?

Kljub temu, da otrok velik del svojega dneva preživi v šoli, pa ta v primerih, ki sem jih analiziral, ni imela tako velike ali pomembne vloge v smislu medinstitucionalnega sodelovanja.

V primeru A je otrok v šoli našel osebe, katerim je lahko zaupal (*/V šoli najbolj zaupa razredniku in psihologinji./A61*). V istem primeru je šola poslala CSD tudi poročilo, v katerem je bilo zapisano očetovo iskanje pogrešanega otroka v šoli.

Ko sem govoril o primeru B, sem že večkrat omenil prijateljico deklice, s katero so ji starši prepovedovali imeti stike. S prijateljico pa ji je stike prepovedala tudi šola (*/Druženje z M so B prepovedali, ker nanjo slabo vpliva./B73*), kar se mi zdi, milo rečeno, nenavadno. Šola je v tem primeru v preteklosti že predlagala (ni jasno komu) hospitalizacijo otroka zaradi dekličinih samomorilnih misli. Na podlagi opažanj je šolska svetovalna delavka podala tudi mnenje, da je za deklico potrebna posebna obravnava, ki pa ni jasno opredeljena.

V primeru C otrok nekaj časa ni obiskoval šole, saj je CSD ugotovil, da je tako bolje zaradi morebitne nevarnosti pred povzročiteljem nasilja. CSD, KCM in šola so se dogovorili glede pošiljanja učnega gradiva za otroka preko elektronske pošte v KCM. Poleg tega pa je šola v KCM poslala tudi prostovoljko, ki je otroku pomagala pri učenju.

V primeru D je šolska psihologinja otroka ob prvem prihodu pospremila v KCM, saj je otrok nasilje razkril šolskim delavcem. Kasneje pa je ena izmed profesorice srednje šole, katero dekle obiskuje, slednjo tudi povabila na obisk k sebi domov, saj se zelo dobro razumeta. O obisku se je profesorica dogovorila s CSD in do obiska je, tudi na željo otroka, prišlo.

Pogovor

Ko šola sodeluje tako z otrokom kot starši ali drugimi institucijami oz. ustanovami, pa je glavni element sodelovanja prav pogovor. Že vse naštetu zgoraj temelji na pogovarjanju, vendar pa je bilo v naslednjih primerih to še bolj jasno.

V štirih primerih je prišlo do različnih situacij, ko je bil potreben pogovor. V primeru A je svetovalna delavka poklicala otroka in se z njim želela pogovoriti, saj ga je oče iskal v šoli, ker ga ni bilo doma (*/Svetovalna delavka je poklicala A, ki je naslednji dan prišel na pogovor. [...] Odkrito je opisal svoj odnos z očetom; zameri mu, ker ga tepe, ker pije in ker vedno ponavlja, da zaradi učnega uspeha iz njega ne bo nič./A63*).

V primeru B je prišlo do pogovora med svetovalno delavko šole in KCM, saj je želela KCM pridobiti nekaj informacij o deklici in njenem bratu.

Profesorica in socialna delavka iz CSD govorita o možnosti obiska otroka pri profesorici v primeru D, kar sem že omenil.

V primeru E pa oče v enem od razgovorov prizna, da je udaril hči, zaradi česar je že moral v šolo na razgovor. Kot vse kaže pa šola v tistem primeru ni ukrepala v smislu obveščanja odgovornih služb o nasilju nad otrokom v družini.

4.9 Vloga policije

V kakšni vlogi se v primeru pojavlja policija?

Ko gre za nasilje, je pričakovano, da se bo na neki točki aktivno vključila oz. posredovala tudi policija.

V primeru A je bil otrok vabljen na pogovor na policijsko postajo, saj je tudi policija potrebovala informacije s strani otroka za zapis zapisnika (*/Klic iz Policijske postaje. Pove, da vabi v sredo ob 10.00 dopoldne mld. A na pogovor. Informacijo o napovedanem srečanju mi pove A./A64*). Iz istega razloga je moral otrok v spremstvu strokovne delavke iz CSD oditi na policijsko postajo tudi v primeru B.

Policija je v primeru B izdala tudi ukrep prepovedi približevanja za očeta in brata, ki sta bila povzročitelja nasilja (*/[...] se vrneta in gospa pove, da so se na policiji odločili za UPP za B očeta in brata./B77*).

V primeru C pa sta kriminalista ob pogovoru s strokovno delavko KCM in otrokom podala navodila, da nihče od bližnjih z deklico ne sme govoriti ali je obiskati (*/Nihče od domačih začasno ne sme z njo govoriti ali je obiskati zaradi preiskave in ker C tega ne želi./C88*). Ob tem pa sta kriminalista podala navodilo, da je potrebno ob prihodu sorodnikov takoj poklicati policijo (*/Če pridejo (sorodniki) na vrata, takoj pokličemo PP, so že seznanjeni s tem, da intervenirajo takoj./C89*). Iz dokumentov je mogoče razbrati, da teh navodil KCM ni upošteval, saj pride do več telefonskih pogovorov med otrokom in sorodniki in tudi do obiska bližnjih v KCM. Obstaja možnost, da je policija medtem to prepoved preklicala, vendar to ni zapisano.

V primeru C je že omenjen prihod kriminalistov v KCM in pogovor s KCM in otrokom, enako se zgodi tudi v primeru E. V obeh primerih pa je policija obvestila KCM o svojem prihodu.

V zadnjem primeru ni prišlo zgolj do pogovora, ampak je policija v KCM odvzela tudi nekatere potrebne dokaze za nadaljnje preiskovanje primera (*/[...] se zglasita v KCM kriminalista. Prišla sta z C facebooka natisniti njene pogovore z očimom in mamo ter fotografije (od C), ki jih je očim objavil na omrežju./C90*).

Kriminalista sta svetovala odhod otroka na zdravniški pregled v primeru E, saj so kot dokaz potrebovali izvid, ki nakazuje na poškodbe, ki so posledica nasilja (*/Kriminalist E svetuje naj opravi pregled na urgenci, tako da bodo potem oni lahko pridobili »Potrdilo o telesnih poškodbah«./E56*).

4.10 Vloga drugih strokovnih delavcev, institucij, organizacij

V kakšnih vlogah se v primeru pojavljajo drugi strokovni delavci, institucije ali organizacije? Kdo je do sedaj že obravnaval otroka?

Poleg vseh naštetih služb in strokovnih delavcev ali delavk je potrebno upoštevati možnost, da se lahko v procesu zaščite otroka pojavljajo ali vključijo tudi drugi.

V dveh primerih se na različnih točkah govori o pregledu pri psihologinji. V primeru A piše zgolj o obravnavi pri psihologinji, preden je otrok prišel v KCM, sodelovanje med njima pa ni natančno opisano. V primeru C pa je CSD zaprosil zdravstveni dom, za nujen pregled otroka pri psihologinji, dogovorjen pogovor ali pregled, kot piše v dokumentu, pa je kasneje odpadel zaradi bolezni psihologinje. V smislu pregleda pred prihodom v KCM pa se v primeru B omenja pedopsihiater, kamor je otrok odšel po napotitvi splošne zdravnice. To lahko nakazuje na to, da so bili nekateri znaki opaženi tudi s strani osebne zdravnice otroka.

Ko govorim o zdravstvu, se v primeru B pojavi pediatrična klinika, kamor je bil otrok v preteklosti že sprejet. V primeru C je bil pred prihodom v KCM na pregledu pri zdravnici

zaradi drugih zdravstveni razlogov, ta pa ob tem ni opazila nobenih posebnih znakov, ki bi lahko nakazovali na nasilje. Otrok je bil v primeru B sprejet v Psihiatrično kliniko zaradi depresije, od tam pa je bila deklica že naslednji dan odpuščena (*/[...] od specializantke psihiatrije [...], ki je pregledala mladoletno oškodovanko B, izhaja, da oškodovanka nima posebnih zdravstvenih težav psihičnega izvora in da ni primerna za hospitalizacijo v Psihiatrično kliniko [...]. Ji pa je oškodovanka povedala, da jo brat že tri leta verbalno in fizično maltretira [...]./B119*). Na podlagi zapisanega je jasno, da otrok kljub hospitalizaciji in izpovedi ne dobi nujne zaščite, ampak je s strani zdravstvenih delavcev celo vrnjen v domače ogrožajoče okolje. V primeru C se omenja Univerzitetni klinični center, saj je morala deklica na ginekološki pregled zaradi spolnih zlorab očima. UKC pa se omenja tudi v primeru E, ko je starejša sestra svojo mlajšo sestro odpeljala na zdravniški pregled.

V primeru B je vključeno Okrožno sodišče, ki zavrne pritožbo na ukrep prepovedi približevanja (*/Okrožno sodišče: Sklep – Pritožba (na ukrep prepovedi približevanja) zagovornika osumljenega (brata) se kot neutemeljena zavrne./B120*).

Starša pa skupaj z odvetnikom v primeru C prideta v KCM, saj so se želeli prepričati, ali se na otroka ne vrši pritisk (*/Dne 4. 2. sta se na CSD ponovno zglasila nevasiljena starša v prisotnosti odvetnika in želela, da odvetnik skupaj s strokovnim delavcem opravi obisk v KCM. Odvetnik se je želel prepričati, kaj si trenutno C želi ter videti, ali se ne vrši pritisk nanjo, da mora ostati v KCM./C162*). Zanimivo razmišljanje mame in očima ter odvetnika, saj je ogromen pritisk na otroka po mojem mnenju ravno prihod očima, ki je otroka več let spolno zlorabljal, skupaj z mamo, ki deklice ni zaščitila, kljub temu, da je za zlorabe vedela, in odvetnikom v varno okolje, kot je KCM.

Pri iskanju rešitev otrokovih težav pa se je v primeru D pojavila tudi vodja Kriznega centra za otroke, saj je deklico osebno poznala in ji je želela ob reševanju težav pomagati.

4.11 Odhod iz KCM

Kam je otrok iz KCM Ljubljana odšel?

Ko govorim o kronološkem zaporedju dogodkov, je odhod iz KCM zadnji dogodek mojega raziskovanja, saj se s tem dogodkom tudi zaključi spremljanje otroka s strani KCM. S tem ko otrok odide iz KCM, se razreši predvsem problem bivališča za otroka, saj je v KCM nastanjen začasno. Otroci iz KCM odhajajo v različna okolja, kar je razvidno že iz petih raziskovanih primerov. Odhode v primerih, ki sem jih raziskoval, sem razdelil v tri kategorije.

Prva kategorija je odhod v institucijo. V primeru A otrok, žrtev fizičnega in psihičnega nasilja, po 32. dneh bivanja v KCM odide v Vzgojni zavod (*/Mladoletni A je dne 8. 12. ob 9.00 zapustil KCM. Odšel je v Vzgojni zavod./A123*). V primeru C otrok, žrtev spolnega nasilja, po 27. dneh odide v Mladinski dom (*/Mladoletna C je dne 25. 2. ob 10.30 uri zapustila KCM. Odšla je v Mladinski dom v spremstvu strokovnih delavcev iz CSD./C164*).

Drugo kategorijo sem poimenoval nevarno okolje. To je odhod v okolje, kjer so otroci v preteklosti že bili ogroženi oz. izpostavljeni nasilju, torej družinsko okolje. V primer B otrok žrtev fizičnega in psihičnega nasilja, odide z mamo nazaj domov po 23. dneh bivanja v KCM (*/Mladoletna B je dne 31. 5. ob 9.30 zapustila KCM. Odšla je z mamo domov./B121*). V primeru E otrok, prav tako žrtev fizičnega in psihičnega nasilja, po 7. dneh odide domov s staršema (*/Mladoletna E je dne 22. 10. ob 16.00 zapustila KCM. Odšla je s staršema nazaj domov./E96*).

Kategorijo v primeru D pa sem poimenoval nova družina, saj otroku določijo novo skrbnico, njeno teto, česar se veseli tako deklica kot teta, k njej pa odide tudi živeti. Otrok, žrtev psihičnega in fizičnega nasilja, odide iz KCM po 43. dneh (*/Mladoletna D je dne 18. 12. ob 15.00 zapustila KCM. Odšla je s stricem (tetinim možem), ki jo je prišel iskat./D75*).

4.12 Otrokova korist ali otrokove želje

Na kakšen način so se upoštevale otrokove želje ali otrokova korist?

Težko je izpostaviti zgolj določena dejanja, ko gre za varovanje otrokove koristi, saj naj bi odgovorne službe in strokovni delavci ali delavke v celotnem procesu zaščite otroka, v primerih nasilja nad otrokom, ravnali v njihovo korist. V tem poglavju sem torej izpostavil

določena dejanja, ki sem jih sicer morda že omenjal, a je jasno, da gre za varovanje otrokovih koristi. Pred tem pa se posvetim tudi željam otrok in upoštevanju želja, katere pa so lahko včasih tudi v nasprotju s koristjo otroka.

Otrokove želje

Zgolj enkrat se je zgodilo, da je KCM spodbudil izražanje otrokovih želja, saj je otrok v primeru A zavračal srečanje z očetom in posledično je lahko svoje občutke in želje zapisal, otrokovo pismo pa je strokovna delavka očetu tudi posredovala (*/Popolnoma zavrača srečanje (z očetom), spodbudim ga, da napiše, kaj čuti in želi./A124 /(Očetu) preberem sinovo pismo./A125*).

KCM je otrokove želje posredoval tudi v nekaterih drugih primerih. V primeru B je strokovna delavka mami prebrala spisek, ki ga je napisala hčerka. Na spisku so bile zapisane osebne stvari otroka, ki jih je mama kasneje tudi pripeljala. V primeru E pa se je otrok najprej odločil, da ne želi domov, kar je KCM sporočil staršem, kasneje pa si je deklica premislila in želela oditi domov. To odločitev so strokovni delavci sporočili nosilcem primera. Na tem mestu pa pride do nasprotja med otrokovo koristjo, ki je zaščita otroka in odstranitev iz nevarnega okolja, in otrokovo željo, ki je odhod k staršem nazaj domov. V tem primeru so deklico pustili domov.

V vseh analiziranih spisih je mogoče opaziti pogum otrok tudi, ko gre za izražanje želja. Vsi so namreč svoje želje izrazili, te pa so bile različne. Pojavila se je želja po samostojnem življenju, po bivanju v stanovanjski skupini, želja po bivanju pri stricu, pri teti, odmaknitev od doma, odhod nazaj domov in druge ideje glede urejanja namestitve. Poleg tega pa so otroci v primerih A, C in E na neki točki zavračali stike s starši, kar so jasno povedali. V nasprotju s tem pa si je deklica v primeru B želela pogovoriti z očetom in v primeru C pogovoriti z mamo ter se srečati s stricem, pri katerem si je tudi želela bivati, a to ni bilo izvedljivo. V primeru D pa je deklica svoje želje izrazila tudi preko pisma za CSD in povedala, da si želi obiskati profesorico.

V primeru A je CSD iskal možnosti za uresničitev želje otroka, saj so predlagali, da bi starši finančno podprli sina pri bolj samostojnem življenju in iskali tudi druge denarne pomoči.

Nekatere želje otrok so bile uresničene. S strani KCM je bil otroku dan telefon, ko je deklica želela govoriti z mamo. Prav tako je v primeru C strokovna delavka na željo otroka ob začetku pogovora z babico slednji razložila, zakaj je otrok v KCM. Na otrokovo željo so v istem primeru tudi prilagodili pogostost obiskov mame in strica. V primeru D pa je deklica odšla na obisk k profesorici in tudi k teti, kar je odobril CSD.

V primeru C so dana navodila s strani CSD, da morajo biti morebitni obiski sorodnikov dovoljeni zgolj na željo otroka. Torej gre tudi za upoštevanje morebitnih želja otroka. Deklica v primeru D pa ima več idej, kam bi lahko šla živeti, kar CSD upošteva kot možne rešitve.

Največkrat pa morajo otroci sami izražati želje, saj je mogoče razbrati, da so strokovni delavci zgolj enkrat otroka vprašali po njegovih željah. To se je zgodilo v primeru C, ko so urejali namestitev za otroka in je strokovna delavka preverila, ali si otrok želi v Mladinski dom.

Otrokova korist

O varovanju otrokove koristi lahko na različnih mestih postopka zaščite otroka govorim v vseh primerih, o čemer pa težko govorim v primeru E zaradi hitre prepustitve otroka nazaj v nevarno okolje.

Otrokove pravice in koristi se ščitijo z urejanjem zavodske namestitve (*/[...] se je CSD odločil postopati v zaščito mladostnika ter njegovih pravic in koristi v smislu urejanja zavodske namestitve./A130*), kakor obrazloži CSD v prošnji za podaljšanje bivanja otroka v KCM. Prav tako CSD z odvzemom otroka staršem v primeru A ščiti otrokove pravice in koristi in mu zagotavlja osnovne psihosocialne pogoje za osebni razvoj (*/Naloga države je, da mld. A zaščiti in ukrene zanj vse, kar je potrebno, da se mu zagotovijo osnovni psihosocialni pogoji za njegov nemoten osebni razvoj in pripravo na samostojno življenje, saj je A zaradi neustreznega družinskega okolja in neustrezne skrbi očeta in matere ogrožen./A131*). Tudi v primeru C in D gre za začasno odločbo o odvzemu in umiku otroka iz družine v varno okolje.

Pod varstvo otrokove koristi štejem zagotavljanje primerne namestitve. Namestitev se sicer ureja v vseh primerih, o tem pa se jasno govori v primeru B, ko so preverili in jasno izrazili

neprimernost namestitve pri očetovi bivši partnerki, kljub temu da je ona izrazila to željo, in v primeru C, kjer so o namestitvi razpravljali na timskem sestanku.

Omeniti je potrebno tudi urejanje skrbništva, kjer je CSD v primeru D najprej dotedanjega skrbnika razrešil skrbniške vloge, nato pa našel novo primerno osebo, ki so ji dodelili skrbništvo za otroka.

5 RAZPRAVA

Z analizo spisov sem pridobil dovolj podatkov, ki jih lahko smiselno povežem s teorijo. Ker gre za kronološko zaporedje dogodkov v posameznih primerih, kot je to razvidno v odnosnem kodiranju in v zapisu rezultatov, se želim na podoben način lotiti tudi razprave. Na začetku bom razpravljal o prepoznavanju ali razkrivanju nasilja, še prej pa želim posvetiti nekaj besed družinam.

Kot omenjam že v teoretičnem delu, družine ne smemo razumeti zgolj kot jedrne družine, z mamami, očetom in dvema otrokoma. Filipčič (2002: 21–22) pravi, da v sodobnem času poznamo različne oblike družin: poleg tradicionalne jedrne družine, še enostarševsko, dopolnjeno in druge. V moji raziskavi se je to potrdilo, saj je mogoče prepoznati omenjene družinske oblike, ob tem pa je jasno, da je bila v vseh primerih, ne glede na obliko družine, v kateri je otrok odraščal, ta zanj nevarna ravno zaradi nasilja nad otrokom. Lešnik Mugnaioni (2014: 96) govori o tem, da otroci zaradi svoje šibkosti za svoj razvoj potrebujejo odrasle, in ravno zaradi te ranljivosti so pogosto izpostavljeni zlorabi moči s strani tistih, ki naj bi zanje skrbeli. Za otroke naj bi na prvem mestu skrbeli njihovi starši oz. skrbniki in skrbnice. V raziskovanih primerih pa je družina predstavljala okolje nasilja, tako psihičnega, fizičnega, kot spolnega, torej okolje nasilnih odnosov, kjer prevladuje moč staršev, skrbnikov, skrbnic nad šibkejšimi otroki, zaradi česar je potrebna vključitev državnih organov, različnih odgovornih služb, strokovnih delavcev in delavk, kajti za zaščito otrok je potrebno prekiniti krog nasilja.

Kljub temu, da lahko žrtev doživlja nasilje več let, pa o nasilju začnemo govoriti šele takrat, ko ga prepoznamo in predvsem priznamo. S slednjim mislim, da ga, kot opazovalci ali priče, ne zanikamo. Rus Makovec (2003: 71) opozarja, da kljub naraščanju prepoznavanja grdega ravnanja z otroki, verjetno večji del ostane neprepoznan ali nepriznan. Glede na rezultate moje raziskave pa je mogoče razbrati prav to. Večletnega nasilja nad otroci nihče ni prepoznal, kljub temu, da so prav vsi otroci hodili v šolo, kjer so jih lahko spremljali šolski strokovni delavci, obenem pa so bili nekateri vključeni tudi v različne zdravstvene obravnave. Ob tem pa se spomnim tudi na vse našteje posledice, ki jih različne oblike nasilja puščajo na otroku, kar sem naštel v teoretičnem uvodu. Kot pravi Munc (2010: 105) je nemogoče, da bi vse posledice, ki jih za seboj pušča nasilje, ostale prikriti. Hkrati pa pride tudi do primera, ko mama prepozna spolno zlorabo svoje hčerke s

strani očima, o tem ji tudi hčerka sama pove, vendar mama spolno nasilje svojega partnerja zanika. Govorim o prvem in tudi najpomembnejšem koraku razbijanja kroga nasilnih odnosov – prepoznavanju nasilja. Že na tem mestu je iz rezultatov jasno, da pride do neučinkovitega strokovnega dela, kar je lahko za žrtev tudi usodno. Zavedam se, da vseh nasilnih odnosov, ki se odvijajo predvsem za domačimi štirimi stenami, ni mogoče prepoznati, a kljub temu morajo strokovni delavci vložiti dovolj truda v zaščito otroka.

V nasprotju s tem pa trud za svojo zaščito vlagajo predvsem otroci. V vseh raziskovanih primerih so bili namreč oni tisti, ki so poiskali pomoč in razkrili nasilje. To pa je v nasprotju s teorijo o naučeni nemoči, o kateri sem govoril v poglavju o posledicah nasilja. Razlaga, zakaj je temu tako, se zdi precej enostavna, saj ti otroci, ki so uspeli razkriti nasilje, ki ga doživljajo, še niso razvili naučene nemoči in so še vedno poskušali in se trudili izstopiti iz ogrožajočih odnosov, medtem ko tisti otroci, ki se počutijo nemočne, ostajajo v nasilnih družinskih odnosih, nasilja pa nihče ne prepozna in posledično ne morejo izstopiti iz začaranega kroga nasilja. Trditev, da razvite naučene nemoči v primerih, ki sem jih analiziral, ni bilo mogoče prepoznati, pa lahko podkrepim še z enim primerom. Kasneje, v procesu reševanja težav, so vsi otroci izražali svoje želje, ki so bile povezane z aktualnimi dogodki v samem procesu zaščite in reševanja težav. Razbrati je mogoče, da so izražali različne želje, največkrat glede urejanja nadaljnjega bivanja in stikov s pomembnimi odraslimi. To pa predvsem kaže na pogum otrok in njihovo razmišljanje o rešitvah in s tem tudi iskanje možnih rešitev.

Otroci v raziskovanih primerih so nasilje zaupali različnim osebam: to so bile svetovalna delavka v šoli, profesorica v šoli, mama, prijateljica, sestra, sestrična, torej osebe ženskega spola. Kot pravita Plaz in Veselič (2002: 128) so povzročitelji nasilja predvsem moški, žrtve pa so predvsem ženske in otroci. Podobno je bilo v petih raziskovanih primerih. Sicer sta bili med povzročitelji tudi mama in skrbnikova partnerka, vendar so bili v večini primerov povzročitelji moški, žrtve pa so bile v vseh primerih ženske, tudi mame in sestre žrtev, zgolj v enem od primerov je bil otrok moškega spola. To pa je v skladu s teorijo in tudi daje odgovor na zaupanje nasilja predvsem ženskam, saj predvidevam, da v moških, ki so v njihovih življenjih pogosto povzročitelji nasilja, žrtve vidijo nasilneže in jim ne zaupajo. Svoje stiske in težave posledično lažje zaupajo osebam ženskega spola.

Pavlovič (et al. 1997: 10) pravi, da je potrebno osebo, ki se odloči nasilje razkriti, zavarovati in ji nuditi pomoč. Ko so otroci v raziskovanih primerih nasilje razkrili, je vedno prišlo tudi do različnih načinov ukrepanja s strani šole, CSD, policije, interventne službe ali prijateljice. V primeru spolne zlorabe otroka se je zgodilo, da mama ob prepoznanem nasilju ni ukrepala, a tudi takrat je na koncu prišlo do ukrepanja žrtvine prijateljice in posledično svetovalne službe v šoli. Ko raziskujem primere otrok, ki so prišli v KCM, je jasno, da je na neki točki prišlo do ukrepanja ob nasilju, saj v nasprotnem primeru otrok ne bi bil nameščen v KCM. Redki so namreč primeri, ko otroci sami pridejo v KCM, v raziskavi pa takšnega primera sploh ni bilo, saj so bili v KCM vedno napoteni ali spremljeni s strani odraslih oseb oz. strokovnih delavcev (policija, CSD, šola). Kljub temu, da se to na prvi pogled morda ne sklada najbolje s tistim delom teorije, ko Aničić (et al. 2015: 18) pravi, da prihaja do številnih primerov, ko nasilje ostane nezaznano, neprijavljeno in neraziskano, pa je prav zaradi neprepoznavanja nasilja dejstvo, da ostaja mnogo primerov nasilja nad otroki v družini na eni strani neodkritih ali pa na drugi strani razkritih s strani otrok, katerim se ne nudi zaščite, podpore in pomoči.

Iz rezultatov raziskave je jasno, da nasilje na otrocih pušča posledice na čustvenem in fizičnem področju, na področju socialnega vedenja in druge posledice. Aničić (et al. 2015: 54) pove, da se nekatere posledice lahko pokažejo takoj, druge pa šele kasneje v življenju posameznika. To se je potrdilo tudi v raziskavi, kajti predvsem čustvene posledice, kot so na primer strah, skrb, nihanje razpoloženja, so se pri nekaterih otrocih izkazovale šele med bivanje v KCM. Seveda pa so bile posledice na prej omenjenih področjih, ki jih navajam tudi v teoretičnem uvodu, vidne že ob prihodu v KCM. Na čustvenem področju se omenja depresijo, nemirnost, tresenje, jokanje, zaprtost vase, občutek ogroženosti, na fizičnem področju pa se ob prihodu in tudi med bivanjem opaža modrice, udarnine, pomanjkanje apetita, bledost, glavobol, bolečine v želodcu in bolečine v vratu. V enem od primerov pa gre tudi za samopoškodbeno vedenje. Ob tem želim ponovno poudariti prepoznavanje nasilja, kajti v dokumentih so navedene tiste posledice, ki so jih strokovni delavci in delavke prepoznavali in zapisali. Ob slabem prepoznavanju znakov nasilja pa sem pomislil tudi na možnost obstoja drugih posledic nasilja, ki so ostale neprepoznane, kot na primer posledice na področju identitete in samopodobe otroka ter posledice na področju vzpostavljanja, vzdrževanja in ohranjanja otrokovih odnosov z drugimi ljudmi, o katerih govori Aničić (et al. 2015: 16). Na področju socialnega vedenja je prepoznano zgolj samopoškodbeno vedenje, Čoklc (et al. 2010: 23–24) pa omenja tudi mnoge druge oblike

vedenj na tem področju, ki jih naštejem že v teoretičnem uvodu, ob tem pa govori o možnih posledicah na področju izobraževanja in skrbi zase, teh pa se v dokumentih prav tako ne omenja.

Z otrokovim razkritjem nasilja in ukrepanjem ob razkritem nasilju je v raziskovanih primerih prišlo do namestitve otrok v KCM, saj jih je bilo potrebno začasno odstraniti iz ogrožajočega okolja. Glavni problem, s katerim se je otrok ob namestitvi v KCM soočal, je bilo nasilje. Plaz (2014 a: 74–75) pove, da je psihično nasilje najbolj razširjeno in se povezuje z drugimi oblikami nasilja. To se potrdi tudi v raziskavi, saj so bili vsi otroci, ki so bili izpostavljeni fizičnemu nasilju, predvsem v obliki pretepanja, ob tem izpostavljeni tudi psihičnemu nasilju v obliki groženj, žaljenja in maltretiranja. V primeru spolnega nasilja nad otrokom pa psihično nasilje sicer ni omenjeno, a je ob okoliščinah, ki jim je bil otrok izpostavljen, kot je poslušanje spolnih odnosov med mamo in očimom, stroge prepovedi glede poslušanja glasbe, izhodov, uporabe mobilnega telefona, ukvarjanja s športom ipd., težko verjeti, da tudi ta otrok ni bil žrtev psihičnega nasilja. Ob dobljenih rezultatih pa lahko trdim, da otrokovo stisko poglobljajo tudi druge težave, ki ga spremljajo. Nekatere izvirajo iz samih družin, kar po mojem mnenju še bolj otežuje interakcijo med družinskimi člani. Druge težave pa se za otroke pojavljajo izven družine, na primer v šoli, v družbi, kar je lahko tudi posledica družinskega nasilja, seveda pa to ni pravilo. Ob prihodu v KCM in jasno zapisanih ter izraženih težavah, ki jih je otrok oz. njegova družina ob tem imela, sem sam pričakoval, da bo nadaljnje ukrepanje, poleg nujnega reševanja otrokovega nadaljnega bivališča in drugih pomembnih okoliščin, posvečeno predvsem reševanju nasilja v družini in otrokove stiske.

Mikuš Kos (1997: 80) omeni takojšnjo in neposredno pomoč otroku, ki vključuje zaščito pred nadaljnjim nasiljem, psihološko pomoč otroku, praktične nasvete, kaj lahko otrok stori, ko je ogrožen. V raziskovanih primerih je bil otrok zaščiten pred nasiljem oz. postavljen v varno okolje z namestitvijo v KCM. Naj omenim, da ga tja ne namestijo strokovni delavci, ampak se s tem strinja tudi otrok, saj je bivanje v KCM prostovoljno. Ko pa govorim o psihološki pomoči in nudenju praktičnih nasvetov, pa menim, da je to naloga strokovnih delavcev KCM. Kljub različnim strokovnim izobrazbam zaposlenih v KCM in različni opremljenosti s strokovnim znanjem, menim, da bi bilo potrebno več pozornosti posvečati otrokovim stiskam. KCM namreč nima nobenih javnih pooblastil, na podlagi katerih bi lahko vplival na potek in rešitev problema, ima pa strokovne delavce in delavke,

ki lahko otrokom nudijo podporo in pomoč pri reševanju njihove stiske vsaj preko pogovora. Iz rezultatov je jasno razvidno, da je največ sodelovanja v obliki pogovarjanja med strokovnimi delavci in otroci v KCM, vendar pogrešam posvečanje pozornosti nasilju in stiskam otrok. Veliko je pogovarjanja o aktualnih težavah, s tem mislim na reševanje problema prebivališča ali pa na stike z njihovimi najbližjimi. Občutek sem dobil, da predvsem čustvene posledice, ki jih nasilje na otroku pusti, ostanejo in se jim ne posveča dovolj pozornosti. KCM mora med samim postopkom sodelovati s CSD, si izmenjevati informacije, med drugim tudi glede razreševanja stisk in težav otroka (Pravilnik o delovanju KCM Ljubljana, 18. člen). Torej je razreševanje stisk ena izmed nalog KCM. Ob kritiki pa lahko omenim tudi pozitivne spremembe počutja otrok med bivanjem v KCM, saj je mogoče razbrati dobro počutje otrok, zadovoljstvo, dober odnos med njimi in KCM ter tudi hvaležnost otrok, kar je lahko odraz učinkovitega dela strokovnih delavcev in delavk.

V teoretičnem uvodu sem se posebej osredotočil na koncept krepitve moči, uporabo slednjega med strokovnimi delavci in delavkami KCM pa sem iskal tudi ob raziskovanju. Uporabo omenjenega koncepta je bilo v zapisih mogoče prepoznati, vendar zgolj v sedmih primerih. Oblike krepitve otrokove moči naštevam že v rezultatih, sama uporaba koncepta pa nakazuje na opremljenost strokovnih delavcev in delavk s strokovnim znanjem. Vprašanje je torej, ali se zaposleni v določenem primeru in času odločijo za uporabo konceptov stroke. Prav o tem pa se sprašuje tudi Flaker (2012: 43), saj pravi, da je vprašanje, ali bo socialna delavka dano moč delila z uporabniki, ali bo omogočila, da bo slišati glas posameznikov v stiski in ali bo dana moč delovala v dobro vseh udeležениh.

Pomemben element procesa zaščite otroka in reševanja težav je tudi izdelava načrta pomoči. V Pravilniku o delovanju KCM Ljubljana (11. člen) je zapisano, da se za otroka, ki je v KCM sprejet, izdelava načrt pomoči skupaj z otrokom. V vseh raziskovanih primerih ni bilo mogoče opaziti, da bi v KCM izdelali tak načrt pomoči, kar ni v skladu z omenjenim pravilnikom. V dveh primerih je šlo zgolj za načrt pomoči, ki ga je sestavil CSD.

KCM poleg nudenja zatočišča in zaščite otroku, sodeluje z otrokom in s CSD. S slednjimi si predvsem izmenjujejo vse pomembnejše informacije v postopku zaščite otroka in reševanja težav. To so pomembnejše naloge, ki jih je KCM v raziskovanih primerih

izpolnjeval. Metode dela v KCM so med drugim tudi delo s starši oz. družino ter sodelovanje z drugimi institucijami in neformalnimi skupinami (Krizni center za mlade Ljubljana). KCM je v raziskovanih primerih prav tako sodeloval s starši, z interventno službo in drugimi pomembnimi osebami. Ko gre za sodelovanje s starši, želim izpostaviti primer, ko je prišlo do pritiskov in groženj predvsem s strani očeta. Slednji je preko telefonskih pogovorov večkrat poskušal omejevati izhode svoji hčerki, ki je bivala v KCM, ob tem tudi grozil zaposlenim, da bo v KCM pripeljal policijo, jih objavil v medijih, zaradi, po njegovem mnenju, njihovega nestrokovnega ravnanja. Na koncu so zaposleni res podlegli grožnjam in otroka poklicali, naj se zaradi očetove želje oz. grožnje vrne nazaj v KCM. Lahko rečem, da je imel v tem primeru, vsaj v nečem oče prav – strokovni delavci so zares ravnali nestrokovno. Ob takšnih grožnjah in pritiskih očeta bi po mojem mnenju bilo potrebno obvestiti policijo in CSD, ne pa otroku dati vedeti, da tudi KCM zanj ni povsem varno okolje pred nasilnim očetom. Kmalu po tem si je deklica premislila in že po enem tednu bivanja v KCM odšla s staršema domov.

CSD nosi v primerih nasilja nad otroki v družini najpomembnejšo vlogo, saj je nosilec obravnavanih primerov. Če sem govoril, da KCM nima javnih pooblastil, pa je CSD pri svojem delu z zakonskimi predpisi in javnimi pooblastili, ki mu jih daje država, morda celo preveč obremenjen. Tudi ko gre za delo CSD, sem bil med raziskovanjem pozoren na posvečanje pozornosti nasilju in otrokovi stiski. CSD je pozornost posvečal predvsem reševanju formalnih zadev, s tem mislim na reševanje otrokovega prebivališča, šolanja, skrbništva, stvari so urejali z izdajanjem odločb. Ob tem so tudi sodelovali s starši, s KCM ter z drugimi pomembnimi osebami. Vse to in tudi drugo, kar omenjam v rezultatih, je seveda naloga CSD in je za otroka pomembno, vendar pa sem hitro dobil občutek, da se v vseh primerih, predvsem med urejanjem formalnosti, izgubi posvečanje pozornosti otroku. »Ko razmišljamo o tem, kaj sta ustrezna podpora in pomoč za otroka, je potrebno izhajati iz njegovih potreb, njegove aktualne situacije« (Štirn 2014: 144). Vse naloge, ki so jih opravljali CSD, so bile nujne in potrebne, vendar sem iz spisov uspel razbrati, da so strokovni delavci pozabili na vlogo otroka in prave potrebe otroka, kajti težave so pogosto izhajale iz nasilja. Nasilju in stiski pa s strani socialnih delavcev ali delavk ni bilo posvečenih veliko besed. Izpostavim lahko zgolj primer, ko se je socialna delavka z otrokom pogovarjala o nadaljnjih korakih glede reševanja stiske, ki niso jasno opredeljeni, in drug primer, ko je socialna delavka za otroka urejala pogovor pri psihologinji, do česar pa na koncu niti ni prišlo.

Pomemben element dela, ki ga opravlja CSD, je tudi medinstitucionalno in multidisciplinarno sodelovanje. Bezenšek Lalić (2009: 47) pravi, da obravnava nasilja v družini predvideva omenjeni sodelovanji vladnih in nevladnih organizacij, ki se pri svojem delu soočajo z ogroženim ali zlorabljenim otrokom. Medinstitucionalno sodelovanje je bilo v raziskovanih primerih razvidno, saj ni šlo zgolj za sodelovanje med KCM in CSD, ampak je bila v to sodelovanje vključena tudi policija, šolstvo, zdravstvo in druge ustanove ter strokovni delavci ali delavke. Večji del sodelovanja med naštetimi službami pa temelji na izmenjavanju informacij. Menim, da se takšen način sodelovanja da izboljšati s sklicevanjem multidisciplinarnih timov, kjer lahko pride do skupnih dogovorov glede uskladitve aktivnosti in možnih nadaljnjih skupnih korakov. Čoklc (et al. 2010: 7–8) pravi, da je potrebno doseči dobro sodelovanje med strokovnimi delavci z vseh področij, saj je preprečevanje nasilja nad otroki in zaščita otroka celosten proces. MDT pa se v raziskovanih primerih dvakrat skliče zgolj v enem primeru. Kljub temu, da nam teorija govori o pomembnosti multidisciplinarnega sodelovanja, pa so se CSD-ji takšnega načina delovanja redko posluževali.

Omenil sem vključenost drugih pomembnih ustanov, služb ali organov, ki imajo v procesu zaščite otroka svojo vlogo. Vloga policije, šolstva, zdravstva in drugih je sicer veliko manjša, kot vloga KCM in CSD, a jo je vseeno potrebno omeniti. Tako kot je bistven element dela KCM pri sodelovanju z otrokom in drugimi osebami pogovor, je podobno tudi v šoli. Delo šole je v raziskovanih primerih temeljilo na pogovoru tako pri sodelovanju z otroci, kot z njihovimi starši ter ostalimi institucijami, ko je bila potrebna izmenjava informacij. V nekaterih primerih je otrok v šoli našel odrasle osebe, ki jim je lahko zaupal, in šola je na podlagi tega tudi ukrepala, kar je, glede na to, da otrok v šoli preživi velik del svojega dneva, pozitivna informacija. Na drugi strani pa se pojavi zame naveden ali nedopusten podatek, ko šola otroku prepove stike z najboljšo prijateljico, ker naj bi slednja nanjo slabo vplivala. Ne razumem kdo izmed šolskih delavcev si je dovolil vzeti toliko moči, ki mu niti ne pripada, in posegati v otrokovo socialno mrežo oz. njegove odnose in stike s prijatelji. Menim, da to ni naloga nikogar izmed šolskih delavcev.

Policija v procesu zaščite otroka izpolnjuje svoje naloge, izpostaviti pa želim primer ukrepanja oz. neukrepanja iz zdravstva. V enem od primerov je bil otrok hospitaliziran v Psihiatrični kliniki, tam pa je poleg čustvenih posledic nasilja, ki jih je nosil, specializantki psihiatrije, kot je zapisano v dokumentih, povedal, da je žrtev psihičnega in fizičnega

nasilja. Deklica je bila iz bolnišnice odpuščena naslednji dan in brez ukrepanja ob jasnem razkritju nasilja vrnjena domov. Če gre razumeti sosedo, znance, mimoidoče, da nasilje spregledajo, a tudi v teh primerih vemo, da je ukrepanje nujno, pa takšna pasivnost s strani zdravnice ni niti moralno niti strokovno etično dopustna. Morda je to enostavneje razumeti z razlago, ki jo poda Mikuš Kos (1997: 54), ki pravi, da ravno odrasli pogosto raje ne vidijo, ne slišijo ali ne verjamejo otroku, ker je tako za njih lažje. To pa ni opravičilo za neukrepanje predvsem strokovnih delavcev in delavk.

Odhod iz KCM si lahko razlagam na različne načine. Ena izmed razlag je lahko, da je odhod in s tem tudi kraj, kamor otrok odide, odraz učinkovitosti vodenja postopka s strani pristojnega CSD, odraz medinstitucionalnega sodelovanja in sodelovanja z otrokom ter njegovimi družinskimi člani. Posledično prihaja tudi do različnih rešitev, kar zadeva otrokovo nadaljnje bivališče. V dveh primerih je bil otrok nameščen v institucijo, torej je bil odstranjen iz ogrožajočega okolja, v novem okolju pa si je najverjetneje lahko povečal socialno mrežo, našel nove prijatelje, živel v nenasilnem okolju, se ob tem tudi šolal in bival pod nadzorom strokovnih delavcev. V enem primeru je CSD skupaj z deklico našel novo družino, ki je bila zanjo primerna. Tako je otrok dobil novo skrbnico, svojo teto, s tem novo družino, kot sem sam to okolje poimenoval, in predvsem, kar je najpomembneje, deklica je bila s to rešitvijo zelo zadovoljna. V dveh primerih pa je otrok s starši odšel nazaj domov, torej v zanj nevarno in ogrožajoče okolje. V enem od primerov je otrok na svojo željo po zgolj tednu bivanja v KCM odšel domov. Na tem mestu pride do težave, kajti bivanje v KCM je prostovoljno in otroci lahko odidejo kadar koli domov, razen, na primer, ko staršem niso odvzeti ali če staršem ni izdan ukrep prepovedi približevanja. Menim, da je prostovoljna vrnitev otroka v ogrožajoče okolje lahko odraz neučinkovitega dela. Prav v tem primeru je namreč ob pritiskih in grožnjah očeta KCM temu podlegel in predvidevam, da se otrok tudi tukaj ni več počutil najbolj varno. Ob tem pa odgovornost nosi tudi pristojni CSD. V drugem primeru, ko je deklica z mamo odšla nazaj domov v ogrožajoče okolje, se zdi, da ob odhodu prav tako še ni zagotovljena potrebna varnost za otroka v domačem okolju, saj ni podatkov o dogovoru z nasilnim bratom o zapustitvi stanovanja. Omeniti pa želim še misel, da bi v primerih nasilja nad otroki v družini moral biti cilj ponovno združevanje otrok in staršev in ne ločevanje, če seveda otrok tako želi. Mislim, da je za izpolnitev takšnega cilja potrebno vlagati trud tako pri delu z otrokom in reševanju njegove stiske, kot pri delu s povzročitelji nasilja, pri čemer pa gre za zahtevne in dolgotrajne procese. Poudariti moram, da se je moje raziskovanje z odhodom otroka iz

KCM končalo, ob tem pa upam in verjamem, da se je delo pristojnih CSD z družinami nadaljevalo.

Med celotnim postopkom raziskave sem bil pozoren tudi na varstvo otrokove koristi ali upoštevanje otrokovih želja. Kot zapišem že v rezultatih, gre pri celotnem postopku zaščite otroka za varovanje otrokove koristi. Delo CSD na tem področju narekuje zakonodaja, ko pa gre za vključevanje, poslušanje in upoštevanje otrokovih želja, pa je to osebna odločitev strokovnega delavca. Omenil sem, da so v večini primerov otroci sami izražali svoje želje, ki so bile pogosto tudi upoštevane, redko pa je prišlo do vključevanja otrok s strani strokovnih delavcev. Na tem mestu pa bi se rad osredotočil na problem, ki se pojavi v enem izmed primerov v raziskavi. Otrokova korist in otrokova želja sta si lahko tudi v nasprotju. To se zgodi v omenjenem primeru, ko otrok po tednu bivanja v KCM želi domov, kar pa ni v skladu z njegovo koristjo. Kot kaže, pa je prav ta ena izmed situacij, kakršno opišeta tudi Filipčič in Klemenčič (2011: 12), ko pravita, da je težko pričakovati, da bi pravne opredelitve zajele vse oblike nasilja in različne nasilne situacije, v katerih se oseba lahko znajde. V tem primeru namreč po pravilih KCM in drugih zakonskih določilih, na podlagi katerih deluje CSD, očitno ni mogoče delovati v otrokovo korist, v smislu zaščite otroka pred nasilnežem ali nevarnim in ogrožajočim okoljem. Kot pokaže en sam primer, so pravni viri nad vsemi etičnimi načeli in koncepti stroke socialnega dela.

Na zadnjem mestu pa bi nekaj besed posvetil področju terminologije zapisovanja dokumentov, kljub temu da to ni bil predmet mojega raziskovanja. Videmšek (2008: 210) pravi: »Vsako poimenovanje, vsak izraz nam vsakič, ko ga uporabimo, ponudi zunanji vtis. Z vtisom pa je povezan odnos do obravnavane skupine ljudi.« V dokumentih se na primer govori o usmeritvi otroka na odgovorno obnašanje (zaradi kraj denarja); otrok bo prinesel dokazni material (glede iskanja šol); stike s prijateljico je šola prepovedala, ker sta obe slabo vplivali na fante, ki so bili vedenjsko mejni; obe skupaj sta do njih delovali precej manipulativno. Na trenutke nenavadno, drugič nerazumljivo, tretjič obtožujoče, četrtič stigmatizirajoče in še bi lahko našteval. V socialnem delu so bistvena dejanja in ne zapisane besede, ki so morda lahko odraz tudi manj bogatega besednega zaklada strokovnega delavca, kar posledično v nekaterih primerih ne izkazuje njegovega ali njenega resničnega delovanja. Kljub temu je zapisovanje pomemben del socialnega dela in menim, da je tudi zapisovati potrebno zavzeto in spoštljivo. Upam, da gre zgolj za

neprimerno uporabo terminologije, ki ne odraža resničnega odnosa do obravnavane skupine ljudi.

6 SKLEPI

Sklepi raziskave so zaradi kvalitativne metode raziskovanja zapisani na podlagi majhnega vzorca petih raziskovanih primerov, kar pomeni, da rezultate težko posplošujem. Kljub temu pa se tudi v teh primerih ponavljajo določeni vzorci ravnanja. Sklepi raziskave so naslednji:

- Nasilja nad otroki v družini se ne prepozna.
- Otroci, žrtve družinskega nasilja, iščejo in potrebujejo osebo, kateri lahko zaupajo svojo stisko, težave in razkrijejo nasilje, ki ga preživljajo. Te osebe največkrat iščejo v krogu družine, šole in prijateljev.
- Ko otrok nasilje, ki ga preživlja, razkrije, skoraj vedno pride do ukrepanja. Šola, CSD, policija, interventna služba, prijatelji ukrepajo v obliki prijave nasilja, obveščanja pristojnih služb, sodelovanja z otrokom in s starši, spremljanja otroka na zdravniške preglede in spremljanja otroka v KCM.
- Povzročitelji nasilja so v večini primerov moški (oče, očim, brat, vrstnik in tudi mama ter skrbnikova partnerka), žrtve pa so v večini primerov ženske (deklince, mama, sestre in tudi deček).
- Posledice nasilja se pri otrocih, žrtvah nasilja v družini, na neki točki vedno pokažejo. Gre za posledice na čustvenem področju (strah, skrb, depresija, nemirnost, tresenje, jokanje, zaprtost vase, nihanje razpoloženja, občutek ogroženosti), na fizičnem področju (modrice, udarnine, bolečine v vratu, bolečine v želodcu, pomanjkanje apetita, bledost, glavobol), na področju socialnega vedenja (samopoškodovanje) in druge posledice.
- Glavna težava ob vstopu otroka v KCM je družinsko nasilje. Otroci so žrtve psihičnega, fizičnega in spolnega nasilja. Otroci so prav tako žrtve medvrstniškega nasilja. Žrtve nasilja pa so v nekaterih primerih tudi drugi družinski člani.
- Ob vstopu v KCM se otrok lahko sooča s številnimi drugimi težavami. Težave se najpogosteje pojavljajo na področju prebivališča in šolanja. Ob tem pa so tudi pogoste težave, povezane z odraslimi osebami v njihovem življenju, torej težave v odnosih s starši, pomanjkanje zaščite s strani enega od staršev, stroge omejitve in prepovedi s strani staršev.
- KCM najbolj pogosto sodeluje z otrokom v obliki pogovorov. Večinoma gre za pogovore o aktualnih dogodkih v otrokovem življenju in ne za reševanje njegove stiske, ki izvira iz nasilja.

- KCM ob otrokovem prihodu ne izdela načrta pomoči.
- Strokovni delavci in delavke KCM v nekaterih primerih ob sodelovanju z otrokom uporabljajo koncept krepitve moči.
- V redkih primerih pride do dogovorov med KCM in otrokom, KCM otroka o nekaterih dogodkih informira.
- Sodelovanje med otrokom in KCM lahko vpliva na otrokovo počutje, saj so opazne spremembe v smislu zadovoljstva, hvaležnosti, dobrega počutja otroka ter dobrega odnosa med KCM in otrokom.
- KCM sodeluje s starši predvsem v smislu pogovarjanja, informiranja in obveščanja o aktualnih dogodkih glede otroka.
- KCM v procesu zaščite otroka sodeluje tudi s CSD, šolo, interventno službo in drugimi osebami. Gre predvsem za izmenjavo informacij o otroku in obveščanje.
- Pristojni CSD vodi postopek zaščite otroka in rešuje nastale težave.
- Zaradi bivanja otroka v KCM je sodelovanje med njimi in CSD redno in temelji na izmenjevanju informacij, opozarjanju, prošnjah, predlogih in dogovorih.
- CSD najbolj pogosto ureja namestitve za otroka in rešuje predvsem formalnosti glede drugih otrokovih težav, ki so različne pri vsakem posamezniku, medtem ko je posvečanje pozornosti nasilju in stiski skoraj neopazno.
- Strokovni delavci in delavke CSD svoje naloge opravljajo tudi v obliki sodelovanja oz. razgovorov s starši, pri katerih redko pride do dogovorov. Pojavlja se tudi sodelovanje s šolo v obliki informiranja ter z drugimi osebami v obliki razgovorov in izmenjevanja informacij.
- CSD skliče multidisciplinarni tim zgolj v enem primeru.
- CSD v postopkih zaščite otroka izdaja odločbe o začasnem odvzemu otroka, postavitvi skrbnika za poseben primer, namestitvi otroka v KCM, razrešitvi vloge skrbnika.
- Vloga šole v procesu zaščite otroka in medinstitucionalnega sodelovanja je majhna. Njeno delo temelji predvsem na redkih pogovorih z otrokom, s KCM, s CSD, s starši. Šolski delavci sestavijo tudi poročilo za CSD, otroku zagotovijo učno pomoč med bivanjem v KCM, otroka spremijo v KCM ipd.
- Policija je vključena v proces zaščite otroka, a je njena vloga bolj uradne ali formalne narave. Gre za zapisovanje zapisnikov, izdajo ukrepa prepovedi približevanja, pogovore s KCM in otrokom, zbiranje dokazov.

- V obravnavo in zaščito otroka so vključeni tudi drugi strokovni delavci ali ustanove. Gre za psihologinjo, pedopsihiatra, osebne zdravnike, pediatrično kliniko, Univerzitetni klinični center, vodjo Kriznega centra za otroke, sodišče.
- Otrok iz KCM lahko odide v različne institucije, ki sta bili v raziskovanih primerih Vzgojni zavod in Mladinski dom. Druga možnost odhoda je bil odhod s starši nazaj domov, torej odhod v nevarno okolje. Kot tretja pa se je pojavila možnost odhoda v novo družino z ureditvijo skrbništva.
- Strokovni delavci redko spodbujajo izražanje otrokovih želja in redko tudi sprašujejo otroka po njegovih željah.
- Otroci pogosto sami izražajo želje glede aktualnih dogodkov v njihovem življenju (na primer reševanje namestitve, stiki s starši).
- Otrokove želje strokovni delavci pogosto uresničijo, upoštevajo ali jih posredujejo drugim (na primer staršem, CSD).
- V primerih nasilja nad otrokom v družini odgovorne službe delujejo v smeri varstva otrokovih koristi. Pride pa lahko do situacije, ko otrokove želje in zakonodaja, ki ne upošteva vseh mogočih nasilnih situacij, ne sovpadajo z varstvom otrokovih koristi, kar pomeni prepustitev otroka v nevarno okolje brez možnosti ustreznega posredovanja.
- Poleg umika otroka iz družine v varno okolje se njegova korist štiti tudi v smislu urejanja in zagotavljanja primerne namestitve, zagotavljanja osnovnih psihosocialnih pogojev za osebni razvoj ter urejanja skrbništva.

7 PREDLOGI

- Javnost je potrebno ozaveščati; ne zgolj o obstoju nasilja nad otroki v družini, ampak tudi o znakih in posledicah nasilja, ki jih je mogoče pri otroku prepoznati.
- Strokovne delavce in delavke, ki se pri svojem delu srečujejo z otroki in družinami na sploh, je potrebno o družinskem nasilju in s tem tudi o nasilju nad otroki, o posledicah nasilja ter o prepoznavanju in ukrepanju ob nasilju dodatno izobraziti.
- Otroke je potrebno preko delavnic ali pogovornih skupin informirati o nedopustnosti nasilja in možnostih, kjer lahko nasilje, ki ga preživljajo, zaupajo, razkrijejo ali prijavijo.
- Delo strokovnih delavcev in delavk KCM in CSD je potrebno usmeriti v reševanje nasilja in otrokove stiske in ne zgolj urejanje formalnosti (na primer namestitev, šolanje).
- Kriznim centrom za mlade je potrebno poleg zatočišča, varstva in zaščite otroka dodeliti večjo vlogo pri reševanju otrokovih težav v smislu opravljanja razgovorov s starši ali drugimi osebami, medinstitucionalnega sodelovanja, kar bi izvajali namesto CSD in jih tako deloma tudi razbremenili. CSD bi ob tesnem sodelovanju s KCM imel še vedno vodilno vlogo.
- Kot del nalog KCM predlagam uvedbo spremljanja otroka in družine (obiski na domu, razgovori) tudi po zapustitvi KCM. Ob tem bi morale potekati tudi nadaljnje sodelovanje med KCM in CSD. S tem pa bi prišlo do dodatne razbremenitve CSD.
- Predlagam uvedbo zagovornikov za vse otroke žrtve nasilja v postopkih zaščite otrok in reševanja težav, saj se pri urejanju formalnosti in reševanju otrokovih težav izpušča vloga otroka. Zagovornik bi v takih primerih zastopal otrokov glas, njegove želje in pravice.
- Multidisciplinarni tim je potrebno sklicati v vsakem primeru nasilja nad otrokom v družini, saj lahko le na ta način vse ustanove, organizacije in institucije, v katere je otrok vključen, delujejo usklajeno, učinkovito in v otrokovo korist.

8 LITERATURA IN VIRI

Aničić, K. (2007), Vpliv socialnih mrež na proces ne/reševanja nasilja. V Aničić, K., Bezenšek Lalić, O., Cvetežar, I. Š., Čulk, D., Glušič Terbovc, T., Hočevan, M., Papež, I., Rus Makovec, M., Velički, J., Vučenović, L., Žgajnar, B., *Na poti iz nasilja: prakse dela proti nasilju nad ženskami*. Ljubljana: Društvo SOS telefon (90–96).

Aničić, K., Hrovat Svetičič, T., Hrovat, T., Sušnik, A. (2015), *Nasilje nad otroki: strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.

Bezenšek Lalić, O. (2007), Strokovno delo centrov za socialno delo pri reševanju problema nasilja nad ženskami – problem zakonodaj ali/in stroke? V Aničić, K., Bezenšek Lalić, O., Cvetežar, I. Š., Čulk, D., Glušič Terbovc, T., Hočevan, M., Papež, I., Rus Makovec, M., Velički, J., Vučenović, L., Žgajnar, B., *Na poti iz nasilja: prakse dela proti nasilju nad ženskami*. Ljubljana: Društvo SOS telefon (97–103).

Bezenšek Lalić, O. (2009), *Odzivanje socialnih delavk in delavcev na nasilje v družini*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.

Bizjak, I. (1997), Otrok – med pravicami in trpinčenjem. V Satler J., A. (ur.), *Trpinčen otrok: kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*. Ljubljana: Meridiana (13–15).

Caharijaz Ferme, N. (2013), Postopek za zaščito otroka na centru za socialno delo. V Brdar Tomažinčič, R. (ur.), *Kaljenje št. 12 – Bilten Skupnosti CSD Slovenije*. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije (24–31).

Čačinovič Vogrinčič, G. (1998), *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2007), *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2011), *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebne stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čoklc, G., Hiti, K., Ogrin, A., Premzel, F., Pušnar, M., Rabzelj, M., Savnik, A., Vukan, T. (2010), Strokovne smernice za delo centrov za socialno delo pri zaščiti otroka pred nasiljem v družini. V Dečamn, T. (ur.), *Kaljenje št. 10 – Bilten Skupnosti CSD Slovenije*. Ljubljana: Skupnost CSD Slovenije (6–37).

Domiter Protner, K. (2014), *Zloraba otrok v družini: možnosti ukrepanja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Dragoš, S. (2005), *Moč – navodila za uporabo*. V Dragoš, S., Leskošek, V., Petrovič Erlih, P., Škerjanc, J., Urh, Š. in Žnidarec Demšar, S. *Krepitev moči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, str. 10–47.

Filipčič, K. (2002), *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.

Filipčič, K., Klemenčič, I. (2011), *Obravnavanje nasilja v družini: priročnik za zaposlene v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti.

Filipčič, K. (2014), Zakonodaja na področju preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji. V Veselič, Š., Horvat, D., Plaz, M. (ur.), *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: Izdaja ob 25. obletnici Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (157–174).

Flaker, V. (2012), *Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba/*cf.

Kay, J. (1999), *Protecting children*. London: Cassell.

Končina Peternel, M. (1998), *Pomoč otrokom, ko starši odpovedo: družinskopravni vidik*. Ljubljana: Znanstveno in publicitetno središče.

Konvencija združenih narodov o otrokovih pravicah (KOP). Dostopno na <https://unicef.blob.core.windows.net/uploaded/documents/KOP.pdf> (23. 4. 2016).

Krizni center za mlade Ljubljana. Dostopno na <http://csd-lj-bezigrad.si/kcm/> (29. 5. 2016).

Krizni centri za mlade in otroke. Dostopno na http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/izvajalci/kcm/ (21. 4. 2016).

Lešnik Mugnaioni, D. (2014), Otroci v primežu zlorabe moči. V Veselič, Š., Horvat, D., Plaz, M. (ur.), *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: Izdaja ob 25.*

obletnici Društva SOS telefon. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (93–105).

Mešl, N. (2013), Od razumevanja pojava naučene nemoči k razvijanju odpornosti v socialnem delu. *Socialno delo*, 52, 6: 351–360.

Mešl, N., Kodele, T. (2013), Slišati otrokov glas – varovalni dejavnik pred naučeno nemočjo. V Mali J. (ur.), *Socialno delo in pomen državljanstva za socialno državo: zbornik povzetkov/ 5. kongres socialnega dela, 25.-27. september 2013*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (53).

Mikuš Kos, A. (1997), Psihosocialni vidiki trpinčenja otrok. V Satler J., A. (ur.), *Trpinčen otrok: kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*. Ljubljana: Meridiana (52–89).

Miller, K. (2000), *Otrok v stiski: priročnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres*. Ljubljana: Educy.

Milošević Arnold, V., Postrak, M. (2003), *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.

Munc, M. (2010), *Nemoč nasilja*. Maribor: De Vesta.

Novi prostori Kriznega centra za mlade v Ljubljani. Dostopno na http://www.mddsz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/1966/7564/ (29. 5. 2016).

Pavlović, Z., Korošec, D., Rok Simon, M., Obersnel Kveder, D., Toplak Ostan, M. (1997), *Slabo ravnanje z otroki v Sloveniji: opažanje in obravnavanje*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Plaz, M., Veselič, Š. (2002), Nasilje nad ženskami in nasilje nad otroki v družini. V Aničić, K., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M., Vanček, N., Verbnik Dobnikar, T., Veselič, Š., Zabukovec Kerin, K., *Nasilje – nenasilje: Priročnik za učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: i2 (123–148).

Plaz, M. (2014 a), Nasilje nad ženskami v partnerskih in sorodstvenih odnosih. V Veselič, Š., Horvat, D., Plaz, M. (ur.), *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: Izdaja ob 25. obletnici Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (73–91).

Plaz, M. (2014 b), Kako doseči čim večjo učinkovitost pri svetovanju in psihosocialni podpori pri iskanju poti iz nasilja skupaj z uporabnico? V Veselič, Š., Horvat, D., Plaz, M. (ur.), *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: Izdaja ob 25. obletnici Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (123–137).

Pravilnik o delovanju Kriznega centra za mlade Ljubljana. Dostopno na http://csd-lj-bezigrad.si/wp-content/uploads/2015/11/Pravilnik-o-delovanju-KCM-Ljubljana_09072012.pdf (29. 5. 2016).

Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb pri obravnavi nasilja v družini (2009), *Uradni list RS*, št. 31/09. Dostopno na <https://www.uradni-list.si/1/content?id=91824> (19. 5. 2016).

Rus Makovec, M. (2003), *Zloraba moči in duševne motnje ter poti iz stiske*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Seligman, M. E. P. (2011), *Optimističen otrok: preizkušen program za varovanje otrok pred depresijo in ustvarjanje odpornosti za vse življenje*. Ljubljana: Modrijan.

Štirn, M. (2014), Poti do otroka z izkušnjo nasilja – kako otroku nuditi ustrezno podporo in pomoč pri soočanju s posledicami nasilja. V Veselič, Š., Horvat, D., Plaz, M. (ur.), *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: Izdaja ob 25. obletnici Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (139–155).

Tomori, M. (1997), Nasilje nad otroki – tabu, ki ga lahko odstremo. V Satler J., A. (ur.), *Trpinčen otrok: kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*. Ljubljana: Meridiana (218–221).

Ustava Republike Slovenije (1991), *Uradni list RS*, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121, 140, 143, 47/13 – UZ148 in 47/13 – UZ90, 97, 99. Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199133&stevilka=1409> (19. 5. 2016).

Valentinčič, D. (1997), Izkušnje socialne službe pri obravnavi trpinčenih otrok in njihovih družin. V Satler J., A. (ur.), *Trpinčen otrok: kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok*. Ljubljana: Meridiana (90–101).

Videmšek, P. (2008), Krepitev moči kot temeljno orodje socialnega dela. *Socialno delo*, 47, 3: 209–217.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004), *Uradni list RS*, št. 69/04 – uradno prečiščeno besedilo, 101/07 – odl. US, 90/11 – odl. US, 84/12 – odl. US in 82/15 – odl. US (ZZZDR-UPB1). Dostopno na <https://www.uradni-list.si/1/content?id=49906> (19. 4. 2016).

Zakon o preprečevanju nasilja v družini (2008), *Uradni list RS*, 16/08 (ZPND).

Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200816&stevilka=487> (19. 5. 2016).

Zver Makovec, M. (2015), Dinamika nasilja v družini in povzročitelji. V Šimenc, J. (ur.), *Prepoznavanje in obravnava žrtev nasilja v družini: priročnik za zdravstveno osebje*. Ljubljana: Zdravniška zbornica Slovenije.

9 PRILOGE

9.1 Obrazec za izvedbo analize spisov

SPIS _

Oseba:

Starost:

Spol:

Prihod v KCM:

Povzetek zgodbe:

Teme raziskovanja:

1. Komu in na kakšen način je otrok zaupal, da je žrtev nasilja? Kdo otroku predstavlja oporo oziroma kdo ga podpira?
2. Kdo in na kakšen način je nasilje prepoznal? Kdo je otroka v KCM napotil?
3. Kdo in na kakšen način je ob razkriteu ali prepoznanem nasilju ukrepal?
4. Kakšne posledice nasilja je ob tem otrok nosil?
5. S kakšnim problemom je otrok vstopil v KCM Ljubljana?
6. Kako se KCM Ljubljana odzove na ta problem ob vstopu in med bivanjem otroka v KCM? Kako KCM prispeva k reševanju problema?
7. V kakšni vlogi se v primeru pojavlja šola?
8. V kakšni vlogi se v primeru pojavlja policija?
9. V kakšni vlogi se v primeru pojavlja Center za socialno delo?
10. V kakšnih vlogah se v primeru pojavljajo drugi strokovni delavci, institucije ali organizacije? Kdo je do sedaj že obravnaval otroka?
11. Kam je otrok iz KCM Ljubljana odšel?
12. Na kakšen način so se upoštevale otrokove želje ali otrokova korist?